

TRABZON
ÜNİVERSİTESİ
İLETİŞİM
FAKÜLTESİ

iletr

TRABZON ÜNİVERSİTESİ İLETİŞİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt 16 - Sayı 1 - Haziran 2026

ISSN: 3149-9376

TRABZON ÜNİVERSİTESİ İLETİŞİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF TRABZON UNIVERSITY
FACULTY OF COMMUNICATIONS

JUNE 2026

HAZİRAN 2026

CİLT: 16 SAYI: 1

ISSN: 3149-9376

KÜNYE

Trabzon Üniversitesi İletişim Fakültesi Adına İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. Emre Ş. ASLAN

Baş Editör

Doç. Dr. Özer SİLSÜPÜR
ozersilsupur@trabzon.edu.tr

Yayın Editörü

Doç. Dr. Aytaç Burak DERELİ

Mizanpaj Editörü

Arş. Gör. İsmail Hakkı AKKURT

Dil Editörleri

Dr. Öğr. Üyesi Gülşen ÖZÇAMKAN AYAZ
Arş. Gör. Rümeysa ÖZTÜRK
Arş. Gör. Barış GÖKSEL
Arş. Gör. Hilal SEVİMLİ

Yabancı Dil Editörleri

Öğr. Gör. Dr. Emrullah AY
Öğr. Gör. Dr. Yıldırım KURNAZ

İstatistik Editörü

Doç. Dr. Fatma ALTUN KOBUL

Sekreteryas

Arş. Gör. Barış GÖKSEL
Arş. Gör. Hilal SEVİMLİ

Alan Editörleri

Doç. Dr. Üyesi Rahime Özgün KEHYA
Doç. Dr. Yasin SÖĞÜT
Doç. Dr. Mehmet Ramazan YILDIZGÖRÜR
Dr. Öğr. Üyesi Faruk AŞLAKCI
Dr. Öğr. Üyesi Hülya Anakız ERTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Ethem ERDİNÇ

AKADEMİK DERGİSİ

Yayın Türü: Süreli Yayın Tarihi: Haziran 2026

ISSN: 3149-9376

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Ahmet TARHAN / Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi
tarhan@selcuk.edu.tr

Prof. Dr. Hasan GÜLLÜPUNAR / Süleyman Demirel Üniversitesi İletişim Fakültesi
hasangullupunar@sdu.edu.tr

Prof. Dr. Javier Abuin-Penas / Universidade de Vigo, Faculty of Communication
jabuin@uvigo.gal

Prof. Dr. Jörg MATTHES / University of Vienna Faculty of Social Sciences
joerg.matthes@univie.ac.at

Prof. Dr. Krishnamurthy Sriramesh / University of Colorado Boulder, College of Communication, Media, Design and Information
ksriramesh@colorado.edu

Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ / Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi
makdag@erciyes.edu.tr

Prof. Dr. Ruggero EUGENI / Università Cattolica Department of Communication and Performing Arts
ruggero.eugeni@unicatt.it

Doç. Dr. Barbara PISKER / University of Osijek Faculty of Tourism and Rural Development
bpisker@ftrr.hr

Doç. Dr. Ersin DİKER / Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi
gulsumcalisir@gumushane.edu.tr

Doç. Dr. Fatih ÇELİK / Trabzon Üniversitesi Vakıfıkebir Meslek Yüksekokulu
fatihcelik@trabzon.edu.tr

Doç. Dr. Hüsamettin AKAR / Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi
husamettinakar@ibu.edu.tr

Doç. Dr. Jan VISNOVSKY / University of Ss. Cyril and Methodius Faculty of Mass Communication
kan.visnovsky@ucm.sk

Doç. Dr. Maria Micle / West University of Timișoara Faculty of Governance and Communication Studies
maria.micle@e-uvt.ro

Doç. Dr. Mehmet Sinan TAM / Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi İletişim Fakültesi
mtam@bandirma.edu.tr

Doç. Dr. Mesut AYTEKİN / İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi
maytekin@istanbul.edu.tr

ISSN: 3149-9376

YAYIN KURULU

*Doç. Dr. Peter Janos SOS / Kodolanyi Janos University MSc in Business Development,
Presidential Board Member of Hungarian PR Association
sospj@t-online.hu*

Doç. Dr. Sevgi KAVUT / Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi sevgi.kavut@kocaeli.edu.tr

*Dr. Öğr. Üyesi Haitham Hadi NUMAN / University of Exeter
H.numan@exeter.ac.uk*

*Dr. Öğr. Üyesi Süleyman TÜRKOĞLU / İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi
turkoglus@istanbul.edu.tr*

*Yrd. Doç. Dr. Venera NARINOVA / Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi İletişim
Fakültesi
venera.narinova@manas.edu.kg*

*Dr. Alina Paklerska / WSGE University of Applied Sciences
alina.gut@wsge.edu.pl*

*Dr. Brenton Grant Fredericks / Central University of Technology, Communication Sciences
bfreder@cut.ac.za*

Dr. Efe Numan CAN / Aksaray Üniversitesi İletişim Fakültesi efenuman@aksaray.edu.tr

*Dr. Emre TARIM / Lancaster University Faculty of Business Administration
e.tarim@lancaster.ac.uk*

ISSN: 3149-9376

DANIşMA KURULU

Prof. Dr. Ahmet KALENDER / Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
kalender@selcuk.edu.tr

Prof. Dr. Ayça ÇEKİÇ AKYOL / İnönü Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
acakyol@inonu.edu.tr

Prof. Dr. Ayşe Ceyda ILGAZ BÜYÜKBAYBAL / İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
cilgaz@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Burcu ÖKSÜZ / İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakóltesi
burcu.oksuz@ikcu.edu.tr

Prof. Dr. Erkan SAKA / İstanbul Bilgi Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
erkan.saka@bilgi.edu.tr

Prof. Dr. Fuat USTAKARA / Gaziantep Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
ustakara@gantep.edu.tr

Prof. Dr. Hediyeullah AYDENİZ / Marmara Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
haydeniz@marmara.edu.tr

Prof. Dr. Kadir CANÖZ / Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
kcanoz@selcuk.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet FİDAN / Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
fidan@selcuk.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
sezai.turk@hbv.edu.tr

Prof. Dr. Metin KASIM / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
mkasim@comu.edu.tr

Prof. Dr. Nuray YILMAZ SERT / Celal Bayar Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
nuray.sert@cbu.edu.tr

Prof. Dr. Ömer ÖZER / Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakóltesi
<https://avesis.anadolu.edu.tr/omerozer>

Prof. Dr. Suat GEZGİN / Yeditepe Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
suat.gezgin@yeditepe.edu.tr

Prof. Dr. Umur IŞIK / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
umur.isik@hbv.edu.tr

Prof. Dr. Ümit ARKLAN / Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakóltesi
umitarklan@sdu.edu.tr

ISSN: 3149-9376

İLETR hakemli bir dergidir. Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır. Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Kaynak göstermeden alıntı yapılamaz

İÇİNDEKİLER

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

1- DİJİTAL ÇAĞ'DA AİLENİN SUNUMU: ETKİLEYİCİLERİN INSTAGRAM PAYLAŞIMLARINA YÖNELİK DURUM ÇALIŞMASI

DR. SİNAN BARAN, DR. ÖĞR. ÜYESİ NUR BANU ATEŞ

2- MEDYADA SAĞLIKLI BİREY SUNUMLARININ İZLEYİCİLERDE OLUŞTURDUĞU ALGI: SAĞLIK PROGRAMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ÖĞR.GÖR. AYŞEGÜL YETİŞ, PROF.DR. MEHMET FİDAN

3- MERKEZİYETSİZ GELECEK VE SPEKÜLATİF RİSKLER: METAVERSE, NFT VE KRİPTO PARA ÜZERİNE KULLANICI SÖYLEMLERİNDE DEĞERLERİN YENİDEN İNŞASI

FURKAN ÜNLÜ

4- POLİSİYE EDEBİYATIN EKONOMİ POLİTİĞİ: İKTİDAR, TARİH VE SUÇ KESİŞİMİ “İSTANBUL HATIRASI” ÖRNEĞİ

NECDET BOZALİ

5- TÜRKİYE’DE ALEVİLİK ÜZERİNE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR: BİBLİYOMETRİK ANALİZ VE EĞİLİMLER

BERFİN CENGİZ

Dizinler

	Index Copernicus
	Academic Resource Index (Research Bib)
	Sobiad
	Directory of Research Journals Indexing
	Eurasian Scientific Journal Index
	CiteFactor

Yayın hayatına 2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi çatısı altında başlayan dergimiz, 15 yılı geride bırakan bu süreçte dinamik bir kurumsal evrim geçirmiştir. 2019 yılına kadar bağımsız dijital platformlar üzerinden sürdürülen akademik yayıncılık faaliyeti, bu tarihten itibaren *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi* ismiyle daha güçlü bir kurumsal zemine taşınmıştır. Üniversitemizin ve fakültemizin 2018 yılındaki yasal düzenlemeler neticesinde Trabzon Üniversitesi bünyesinde konumlanması ise dergimizin geleceğe yönelik kurumsal vizyonunu yeniden şekillendirmiştir. Fakültemizin kurumsal aidiyetini ve akademik kimliğini tam anlamıyla yansıtmak amacıyla, 2026 yılı itibarıyla yayın hayatımıza *Trabzon Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* adı altında devam etme kararı almış bulunuyoruz. İsim alanındaki bu yenilenmenin, dergimizin bilimsel niteliğine ve uluslararasılaşma hedeflerine yeni bir soluk getireceğine inanıyoruz.

Bahsedilen hedefler doğrultusunda, yenilenen kurumsal kimliğiyle 16. cilt ve 1. sayısı olarak okuyucuyla buluşan dergimizin bu sayısında, iletişim bilimi literatürüne katkı sunan toplam 5 araştırma makalesi yer almaktadır. Sinan Baran ve Nur Banu Ateş tarafından kaleme alınan *Dijital Çağda Ailenin Sunumu: Etkileyicilerin Instagram Paylaşımlarına Yönelik Durum Çalışması* başlıklı ilk makale, sosyal medya etkileyicileri üzerinden ailenin nasıl temsil edildiğini incelemeyi amaçlamış, mikro-ünlülerin bu mecraayı etkin bir şekilde kullanarak aile yaşamına ilişkin paylaşımlara sıklıkla yer verdiklerini ortaya koymuştur. Ayşegül Yetiş ve Mehmet Fidan imzalı *Medyada Sağlıklı Birey Sunumlarının İzleyicilerde Oluşturduğu Algı: Sağlık Programları Üzerine Bir Araştırma* başlıklı ikinci makalede, televizyonda yayınlanan sağlık programlarının bireyler nezdindeki algısı, Konya’da yaşayan 401 ev hanımıyla gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler yoluyla analiz edilmiştir. Furkan Ünlü tarafından yürütülen *Merkeziyetsiz Gelecek ve Spekülatif Riskler: Metaverse, NFT ve Kripto Para Üzerine Kullanıcı Söylemlerinde Değerlerin Yeniden İnşası* başlıklı üçüncü makale, güncelliğini koruyan dijital evren kavramını kültürel değerler ekseninde ele almış ve 2510 veriden oluşan geniş bir veri setiyle literatüre ampirik bir katkı sağlamıştır. Necdet Bozalı’nın imzasını taşıyan *Polisiye Edebiyatın Ekonomi Politikliği: İktidar, Tarih ve Suç Kesişimi İstanbul Hatırası Örneği* başlıklı dördüncü çalışma, Ahmet Ümit’in ilgili romanı özelinde suçun edebî temsili, kentsel belleğin metalaştırılmasını ve tarihsel mirasın ekonomi-politik ilişkiler içinde nasıl yeniden anlamlandırıldığını sorgulamaktadır. Berfin Cengiz tarafından hazırlanan *Türkiye’de Alevilik Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar: Bibliyometrik Analiz ve Eğilimler* başlıklı beşinci ve son makalede ise Web of Science veri tabanında yer alan Alevilik konulu araştırmalar bibliyometrik analiz tekniğiyle irdelenerek alanın eğilimleri haritalandırılmıştır.

Bu değerli çalışmaların bilim dünyasına ulaşmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza, titiz değerlendirme süreçleriyle yayın kalitemizi yükselten kıymetli hakemlerimize ve yayın kurulumuza içtenlikle teşekkür ederiz. Dergimizin bu kurumsal dönüşüm döneminde de sizlerin desteği en büyük motivasyon kaynağımız olacaktır. 2026 yılının ikinci yarısında yayımlanacak olan 16. Cilt, 2. Sayımız için iletişim biliminin farklı dinamiklerine ışık tutan nitelikli çalışmalarınızı ve bilimsel katkılarınızı sabırsızlıkla bekliyoruz.

Keyifli okumalar dileriz.

Haziran 2026, Cilt 16, Sayı 1

Yayın hayatına 2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi çatısı altında başlayan dergimiz, 15 yılı geride bırakan bu süreçte dinamik bir kurumsal evrim geçirmiştir. 2019 yılına kadar bağımsız dijital platformlar üzerinden sürdürülen akademik yayıncılık faaliyeti, bu tarihten itibaren *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi* ismiyle daha güçlü bir kurumsal zemine taşınmıştır. Üniversitemizin ve fakültemizin 2018 yılındaki yasal düzenlemeler neticesinde Trabzon Üniversitesi bünyesinde konumlanması ise dergimizin geleceğe yönelik kurumsal vizyonunu yeniden şekillendirmiştir. Fakültemizin kurumsal aidiyetini ve akademik kimliğini tam anlamıyla yansıtmak amacıyla, 2026 yılı itibarıyla yayın hayatımıza *Trabzon Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* adı altında devam etme kararı almış bulunuyoruz. İsim alanındaki bu yenilenmenin, dergimizin bilimsel niteliğine ve uluslararasılaşma hedeflerine yeni bir soluk getireceğine inanıyoruz.

Bahsedilen hedefler doğrultusunda, yenilenen kurumsal kimliğiyle 16. cilt ve 1. sayısı olarak okuyucuyla buluşan dergimizin bu sayısında, iletişim bilimi literatürüne katkı sunan toplam 5 araştırma makalesi yer almaktadır. Sinan Baran ve Nur Banu Ateş tarafından kaleme alınan *Dijital Çağda Ailenin Sunumu: Etkileyicilerin Instagram Paylaşımlarına Yönelik Durum Çalışması* başlıklı ilk makale, sosyal medya etkileyicileri üzerinden ailenin nasıl temsil edildiğini incelemeyi amaçlamış, mikro-ünlülerin bu mecraayı etkin bir şekilde kullanarak aile yaşamına ilişkin paylaşımlara sıklıkla yer verdiklerini ortaya koymuştur. Ayşegül Yetiş ve Mehmet Fidan imzalı *Medyada Sağlıklı Birey Sunumlarının İzleyicilerde Oluşturduğu Algı: Sağlık Programları Üzerine Bir Araştırma* başlıklı ikinci makalede, televizyonda yayınlanan sağlık programlarının bireyler nezdindeki algısı, Konya’da yaşayan 401 ev hanımıyla gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler yoluyla analiz edilmiştir. Furkan Ünlü tarafından yürütülen *Merkeziyetsiz Gelecek ve Spekülatif Riskler: Metaverse, NFT ve Kripto Para Üzerine Kullanıcı Söylemlerinde Değerlerin Yeniden İnşası* başlıklı üçüncü makale, güncelliğini koruyan dijital evren kavramını kültürel değerler ekseninde ele almış ve 2510 veriden oluşan geniş bir veri setiyle literatüre ampirik bir katkı sağlamıştır. Necdet Bozalı’nın imzasını taşıyan *Polisiye Edebiyatın Ekonomi Politikliği: İktidar, Tarih ve Suç Kesişimi İstanbul Hatırası Örneği* başlıklı dördüncü çalışma, Ahmet Ümit’in ilgili romanı özelinde suçun edebî temsili, kentsel belleğin metalaştırılmasını ve tarihsel mirasın ekonomi-politik ilişkiler içinde nasıl yeniden anlamlandırıldığını sorgulamaktadır. Berfin Cengiz tarafından hazırlanan *Türkiye’de Alevilik Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar: Bibliyometrik Analiz ve Eğilimler* başlıklı beşinci ve son makalede ise Web of Science veri tabanında yer alan Alevilik konulu araştırmalar bibliyometrik analiz tekniğiyle irdelenerek alanın eğilimleri haritalandırılmıştır.

Bu değerli çalışmaların bilim dünyasına ulaşmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza, titiz değerlendirme süreçleriyle yayın kalitemizi yükselten kıymetli hakemlerimize ve yayın kurulumuza içtenlikle teşekkür ederiz. Dergimizin bu kurumsal dönüşüm döneminde de sizlerin desteği en büyük motivasyon kaynağımız olacaktır. 2026 yılının ikinci yarısında yayımlanacak olan 16. Cilt, 2. Sayımız için iletişim biliminin farklı dinamiklerine ışık tutan nitelikli çalışmalarınızı ve bilimsel katkılarınızı sabırsızlıkla bekliyoruz.

Keyifli okumalar dileriz.

Haziran 2026, Cilt 16, Sayı 1

Araştırma Makalesi**Research Article****Dijital Çağda Ailenin Sunumu: Etkileyicilerin Instagram Paylaşımlarına Yönelik Durum Çalışması****The Representation of Family in the Digital Age: A Case Study on Influencers' Instagram Posts***Dr. Sinan BARAN**Emniyet Genel Müdürlüğü
Ankara/TürkiyeDr. Sinan BARAN,
Turkish National Police (TNP)
Ankara/Türkiye
sinan.brn@hotmail.com**Dr. Öğr. Üyesi
Nur Banu ATEŞ**Kahramanmaraş Sütçü
İmam Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek
Yüksekokulu,
Kahramanmaraş/TürkiyeAssistant. Prof. Nur Banu ATEŞ
Kahramanmaraş Sütçü İmam
University
Vocational School of Social
Sciences,
Kahramanmaraş/Türkiye

nurbanuates11@gmail.com

Dr. Sinan BARAN ORCID: 0000-0002-5556-8598**Dr. Öğr. Üyesi Nur Banu ATEŞ** ORCID: 0000-0003-0683-9790**Öz**

Günümüzde sosyal yaşam, dijital teknolojilerin etkisiyle alışılmışın ötesinde biçimlerde deneyimlenmektedir. Farklı coğrafya, kültür ve dillere sahip milyarlarca insan, teknolojik gelişmeler ve internetin yaygınlaşması sayesinde ortak bir dijital etkileşim alanında buluşmaktadır. Bu buluşmanın temel unsurunu internet, etkileşim alanı ise sosyal medya platformları oluşturmaktadır. Bu paylaşıma dayalı dijital sosyal yaşama aracılık eden platformlardan biri de Instagram'dır. Günümüzde sosyal medya araçları arasında en yaygın kullanılan platformlardan biri olan Instagram'da, ulusal ve yerel nitelikte içerikler üretilmekte; bu içerikler aracılığıyla sosyal medya etkileyicileri (influencerlar) ile takipçileri sanal uzamda buluşturulmaktadır. Bu çalışma, belirli bir takipçi sayısına ulaşmış ve özellikle aile temalı içerikler üreten sosyal medya etkileyicileri üzerinden ailenin nasıl temsil edildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, içerik paylaşan ebeveynlerin aileyi sunma biçimleri ile bu paylaşımlara yönelik takipçi yansımaları ele alınmıştır. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, etkileyicilerin Instagram'ı etkin bir şekilde kullandıkları ve içerik üretim süreçlerinde aile yaşamına ilişkin paylaşımlara sıklıkla yer verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etkileyiciler, Aile Gösterimi, Paylaşan Ebeveyn, Takipçi Yansımaları, Instagram.**Abstract**

Today, social life is experienced in ways that extend beyond traditional boundaries through the influence of digital technologies. Billions of people from diverse geographical, cultural, and linguistic backgrounds are brought together in a shared digital space through technological advancements and the widespread use of the internet. The internet constitutes the foundation of this interaction, while social media platforms serve as its primary medium. One of the platforms facilitating this sharing-based digital social life is Instagram. As one of the most widely used social media platforms today, Instagram hosts both national and local content, bringing social media influencers and their followers together in a virtual environment. This study aims to examine how the family is represented through social media influencers who have reached a certain number of followers and primarily produce family-oriented content. Within the scope of the research, the ways in which parent influencers present their families and the reactions of their followers to these posts were analyzed. A qualitative research method was employed in the study. The findings reveal that influencers use Instagram effectively and frequently incorporate family life into their content production.

Keywords: Influencers, Family Display, Sharenting, Follower Reflections, Instagram.***Çalışma etik kurul izni
gerektirmemektedir.****Gönderim Tarihi:** 26.03.2026**Kabul Tarihi:** 12.05.2026***The study does not require
ethical committee approval.****Submission Date:** 26.03.2026**Acceptance Date:** 12.05.2026

Giriş

Dijitalleşme süreci, aile yaşamının kamusal görünürlüğüne artırmış ve özel alan ile kamusal alan arasındaki sınırları önemli ölçüde dönüştürmüştür. Özellikle Instagram gibi görsel odaklı sosyal medya platformları, aile ilişkilerinin yalnızca yaşanan deneyimler olmaktan çıkıp izleyiciye sunulan, estetikleştirilen ve etkileşim üzerinden anlam kazanan pratikler hâline gelmesine zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda aile, gündelik yaşamın doğal bir unsuru olmanın ötesinde, dijital ortamda gösterilen, onaylanan ve yeniden üretilen bir temsil alanına dönüşmektedir.

Ailenin dijital temsiline ilişkin kuramsal tartışmalar, büyük ölçüde David Morgan'ın "aile pratikleri" yaklaşımı ile Janet Finch'in geliştirdiği "aile gösterimi" kavramı etrafında şekillenmektedir. Bu perspektife göre aile, sabit ve değişmez bir yapı değil; gündelik pratikler aracılığıyla sürekli olarak üretilen ve başkalarına gösterilerek toplumsal olarak meşrulaştırılan bir ilişkiler bütünüdür. Dijital medya ortamları, bu gösterim süreçlerini hızlandırmakta ve geniş kitlelere ulaştırmaktadır. Böylece aile, yalnızca yaşanan değil aynı zamanda sergilenen ve izlenen bir olgu hâline gelmektedir.

Öte yandan Sharenting literatürü, ebeveynlerin çocuklarına ilişkin içerikleri dijital kamusal alanda paylaşma pratiklerini mahremiyet, dijital ayak izi, veri güvenliği ve ticarileşme ekseninde tartışmaktadır. Çocukların sosyal medyada görünür kılınması, bir yandan aile anlatısını güçlendiren duygusal bir strateji olarak işlev görürken, diğer yandan çocuk hakları ve dijital mahremiyet açısından yeni tartışma alanları yaratmaktadır. Özellikle yüksek takipçi sayısına sahip sosyal medya etkileyicilerinin paylaşımlarında çocukların hem duygusal hem de ekonomik değer üretim süreçlerine dâhil edilmesi, aile temsillerinin dijital ekonomiyle kesişimini görünür kılmaktadır.

Bu çalışma, Instagram'da aile temalı içerik üreten ve çocuklarını görünür kılan etkileyici hesaplar üzerinden aile gösterimi ve Sharenting pratiklerini birlikte incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, aile temsili, çocuk görünürlüğü ve takipçi etkileşimi arasındaki ilişkiyi bütüncül bir çerçevede ele alarak literatürde çoğunlukla ayrı ayrı incelenen bu üç temayı bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Bu yönüyle çalışma, dijital aile temsillerinin hem sosyolojik hem de iletişimsel boyutlarını Türkiye bağlamında tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Türk Dil Kurumu'na göre aile, "Evlilik ve kan bağına dayalı, karı, koca, çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik"tir (TDK, 2023). Aile, genellikle toplumun en küçük birimi olarak

tanımlanır. Ancak aile tanımı yapılırken, bu kavramın zaman ve mekân içinde dinamik bir yapıya sahip olduğu ve değişime açık bir toplumsal kurum olduğu göz ardı edilmemelidir. Yalnızca farklı toplumsal yapılar arasında değil, aynı toplumsal yapı içerisinde dahi ailelerin yapısı ve özellikleri açısından derin farklılıklar gözlemlenmektedir (Aslan, 2002, s. 26).

Ailenin toplumsal kurum olmayıp, toplumsal yaşamın bir yönü olduğunu ve belirli bir niteliği temsil ettiğini vurgulayan David Morgan'a (1996, s. 186) göre aile, yalnızca biyolojik ya da hukuki bağlarla tanımlanmaz; aynı zamanda toplumsal olarak onaylanmış ilişkilerin uygulanımı aracılığıyla inşa edilir. Morgan (2011) çığır açan "Rethinking Family Practices" adlı kitabında aileyi bir varlık olarak ele alan fikre meydan okur ve bunun yerine aileyi bir dizi uygulama olarak tanımlar. Bu uygulamanın, ritüeller, semboller, jestler ve paylaşılan deneyimler aracılığıyla gerçekleştiğini söyleyen Morgan'ın bu yaklaşımını Janet Finch, geliştirerek, aile pratiğine aile gösterimini ekler ve yaptıklarımızı da göstermemiz gerektiğini savunur. Kendi başına bir uygulama olan gösterme, günlük aktivitelerimizi daha geniş kitlelerle paylaşarak pratiklerimizin özellikle "aile" uygulamaları olduğunu doğrulamanın bir aracı olarak işlev görür. Örneğin, bir babanın çocuğuna yatmadan önce masal okuması, hem katılımcılar hem de gözlemciler tarafından anında bir aile pratiği olarak tanımlanmaktadır (Finch, 2007, s. 79). Bu aile uygulamalarının medya araçlarında yer alması aile gösterimi olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Finch için gösterinin önemli olmasının başlıca nedeni ailenin artık ev hayatıyla aynı şey olmaması, ailenin zaman içindeki akışkanlığı ve aile ile kişisel kimlikler arasındaki ilişkidir (2007, ss. 68–71). Bu nedenle, gösterilere katılarak aile üyeleri "bunlar benim aile ilişkilerim ve işe yarıyorlar" mesajını vermeyi amaçlamaktadır. Bu bir gösteridir, çünkü ebeveynlik uygulamalarındaki değişim, çocuklarına ve daha geniş kitlelere, artık çocuklarıyla yaşamasa da onlarla ilişkisinin ailevi ve yüksek kalitede kaldığını gösterir (Finch, 2007, s. 73-74).

Aile gösterimi, ilişkileri dışarıdan bakanlara gösteren yüzeysel bir performans olarak görülmemelidir. Aksine, aile üyelerinin birbirleri için başarmaya çalıştıkları şeylerin (güçlü ilişkileri sürdürme ve aile kimliklerini pekiştirme) ve izleyicilerin kabulünü hedefleyen uygulamaların bir birleşimi (Henze-Pedersen & Järvinen, 2021, s. 5) olabileceği gibi aile içi sorunsalların dışavurumu, küslükler, kırılganlıklar ve ifşa niteliğinde gösteriler de olabilir. Burada reklam ve ticari amaçlı içerik üretimi de söz konusu olabilmektedir. Özellikle senaryo ailelerin bu tarz girişimlere daha fazla eğilimli oldukları söylenebilir. Finch (2007), aileyi sergileme araçlarının aile fotoğrafları ve ev eşyaları, hediye alıp verme ve anlatılar (örneğin hikâyeler) olduğunu açıklar. Finch, telefon görüşmelerinden bahseder ancak dijital araçlardan bahsetmez. Ayrıca, ailelerin

birbirleriyle kamusal alanda etkileşimde bulunduğu etkinliklerin, örneğin restoranlarda aile yemeği yemek (James & Curtis, 2010), aile anlamını başkalarına aktarma sürecini destekleyen önemli sergileme işlevleri görebileceği öne sürülmüştür (Finch, 2007, s. 74). Aileyi sergileme ya da gösterme kavramı, sosyal medyanın yapısal özellikleriyle birlikte genişleyen ve dönüşen bir anlam kazanmıştır. Dijital çağda, Facebook ve Instagram gibi platformlar aileyi göstermek için araçlar olarak sunulmaktadır. Dijital görüntülerin (örneğin, aile fotoğrafları, videolar vb.) sosyal ağlarda paylaşımı aileyle ilgili anlamları yerleştirmek, kişinin kimliğini oluşturmak ve bunu başkalarına aktarmak için tercih edilen modern bir araç halini almıştır (Cushing, 2013; Spracklen, 2015; Winston, 2013). Dolayısıyla, aile gösterimi ekrana aile pratiklerini taşıyan, dijital ortamda kitlelere olup bitenin anlatıcılığını yapan, ailenin dijital kimliğini oluşturan, bunu yaparken de genellikle kadın bedenini ve çocukları içerik unsuru olarak sunan yeni bir dijital kültürdür.

Bu kültür ortamında sosyal medya aracılığıyla çocukları hakkında düzenli olarak bilgi paylaşıp ayrıntıları ifşa eden, yani Sharenting yapan birçok ebeveyn bulunmaktadır. Sharenting Türkçe literatürde çoğunlukla paylaşan ana-babalık ya da paylaşan ebeveynlik olarak karşılık bulmaktadır. Birçok ebeveyn, Sharenting uygulamasını yalnızca uzaktaki aile üyeleri ve arkadaşlarını çocuklarının büyüme sürecine dâhil etmek için değil, aynı zamanda değerli anılar biriktirmek, sosyal destek görmek ve ebeveynlik deneyimlerini paylaşmak amacıyla kullanmaktadır (Siibak & Traks, 2019, s. 115). Bununla birlikte Sharenting, ebeveynlerin çocukları aracılığıyla “beğenilme arzusunu” tatmin etmelerine, diğer kullanıcılarla etkileşim kurmalarına ve sosyal medya ağlarını ticari amaçlarla kullanarak ek gelir elde etmelerine olanak tanıdığı için dikkat çekmektedir (Ranzini vd., 2020, s. 2). Çocukların görselleri üzerinden metalaştırılması ve mahremiyet ihlalleri, Sharenting olgusunu günümüz toplumunda önemli bir sorun hâline getirmiştir. Ebeveynler tarafından çocukların rızası olmadan oluşturulan dijital ayak izleri, yüz tanıma sistemleri ve kurumsal gözetim mekanizmaları aracılığıyla genişlemekte; böylece çocukların verileri metalaşmaktadır. Ebeveynler, bu süreçte çocuklarının mahremiyet haklarını ne ölçüde ihlal ettiklerini ve verilerin nasıl ekonomik bir değere dönüştüğünü çoğu zaman fark edememektedir. Bu durum, Sharenting’i çocukların mahremiyeti üzerinde derin etkileri olan eşitsiz bir güç dinamiğinin simgesi hâline getirmektedir (Barnes & Potter, 2021).

Dijital çağın öne çıkan sorun alanlarından biri olarak Sharenting, ailenin tüm boyutlarıyla kamusal alana taşınmasına yol açmakta ve onu özel alanın sınırlarından çıkarmaktadır. Bu sürecin oluşumunda özellikle Instagram’ın önemli bir rol oynadığı görülmektedir. 2010 yılında Kevin Systrom ve Mike

Krieger tarafından kurulan Instagram, görsel içerik paylaşımına odaklanan yapısıyla kısa sürede dikkat çeken bir sosyal medya platformu hâline gelmiştir. 2012 yılında Facebook tarafından satın alınması, platformun hem kullanıcı tabanını genişletmiş hem de dijital ekosistemdeki konumunu güçlendirmiştir. Instagram, yalnızca fotoğraf ve video paylaşımını mümkün kılan bir uygulama olmanın ötesinde, günümüzde sosyal iletişim, kimlik inşası ve dijital pazarlama süreçlerinde önemli bir mecra olarak işlev görmektedir (Djafarova & Trofimenko, 2019; Marwick, 2015; Sheldon & Bryant, 2016). Instagram'ın Temmuz 2025 itibarıyla 2 milyar aktif kullanıcısı (MAU) ve 500 milyon günlük aktif kullanıcısı (DAU) bulunmaktadır (Kumar, 2025). Türkiye'de en çok kullanıcısı olan platform 58,4 milyon kişi ile Instagram'dır. Bu geniş ve çeşitlenmiş kullanıcı kitlesi platformun küresel ölçekte erişim ve etki gücünü açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Instagram farklı kültürel ve demografik grupları bir araya getirerek, geleneksel aile yapılarının dijital ortamda yeniden temsil edilme ve algılanma biçimlerini de dönüştürmektedir.

Instagram, zaman içinde "etkileyici" kültürünün doğmasına yol açarak, markalarla iş birlikleri yapabilen içerik üreticilerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Platformun bu dönüşümü, aile gösterimine dair yeni boyutların ortaya çıkmasına da ayrıca kapı aralamıştır. Influencerlar genellikle kendi ilgi alanlarına yönelik içerikler üreterek takipçileriyle samimi bir ilişki kurduklarından, bu kişilere duyulan güven, markalar açısından önemli bir pazarlama avantajı yaratmaktadır (Abidin, 2016; Audrezet vd., 2020). Bununla birlikte, takipçileri tarafından "aile dostu" olarak algılanan etkileyiciler, sosyal medya aracılığıyla aile yaşamının çeşitli yönlerini temsil etme rolünü üstlenmiştir. Instagram ve etkileyici kültürü, dijital çağda ailelerin kendi hikâyelerini paylaşma biçimlerini dönüştürmüştür. Görselliğin ön planda olduğu Instagram'da, aile hayatının yansımaları sıklıkla öne çıkarak toplumsal normlarla etkileşime girmesine neden olmaktadır. Influencerlar, sahip oldukları etkilerle sadece bireyleri değil, aile yapılarını da şekillendirmektedir.

Görsel merkezli bir platform olarak Instagram, diğer sosyal medya ağlarına kıyasla daha samimi ve kişisel bir iletişim biçimini teşvik etmektedir (Hart, 2015; Kanai, 2019; Karadeniz, 2009; Miguel, 2016; Serafinelli, 2018). Hem güçlü görsel altyapısı hem de kullanıcıların metin aracılığıyla anlam üretme biçimlerine imkân tanınması nedeniyle, Instagram, görsel anlatıların paylaşımı ve aile temsillerinin analiz edilmesi açısından benzersiz bir dijital alan sunmaktadır (Locatelli, 2017, s. 2).

Ailelerin ve çocukların sosyal medyada nasıl temsil edildiği ve takipçilerdeki yansımalarının nasıl olduğuna dair çalışmalar sınırlıdır. Ancak Tablo 1'de yer alan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere üç ana temanın – ailenin sergilenmesi,

paylaşan ebeveyn ve takipçi yansımaları- birlikte ele alındığı çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırmayı takipçi yansımaları çerçevesinde aile gösterimi (Family Display) ve paylaşan ebeveyn (Sharenting) kavramlarını ilk kez birlikte ele alması önemli kılmaktadır.

Tablo 1. Aile gösterimi ve paylaşan ebeveyn konularında literatürde yer alan çalışmalar

Yazar (ve/veya başlık)	Yöntem (kısa)	Ana Bulgu (kısa)
Ranzini ve arkadaşları (2020) <i>Sharenting, Peer Influence, and Privacy Concerns</i>	Anket/Karma-Analiz; Ebeveyn Davranışı İncelemesi	Ebeveynlerin mahremiyet endişeleri, Sharenting eğilimlerini açıklıyor; sosyal normlar ve akran etkisi önemli.
Tosuntaş ve Griffiths (2024) <i>Sharenting: A Systematic Review Of The Empirical Literature</i>	PRISMA Tabanlı Sistematiik Derleme	Sharenting alanında büyüyen ama kavramsal karışıklık, etik ve hukuki boşlukların yaygın olduğu vurgulanıyor; eğitim müdahaleleri öneriliyor.
Shannon ve arkadaşları (2022) <i>Exploring the Display of Family and Family Leisure on Facebook and Instagram</i>	Görsel Ve Metin Analizi; Yarı-Yapılandırılmış Görüşmeler	Aile fotoğrafları 'doing family' (aileyi yapma) pratiği; sosyal medya aile kimliğinin inşasında aktör.
Peleg ve arkadaşları (2025) <i>To Share or Not to Share: Adolescents Experience With</i>	Ampirik, Ergen Odaklı Veri	Ebeveynlerin Sharenting'i ergenlerle gerilim oluşturuyor; rızanın ve mahremiyetin ergen perspektifiyle çalışmadığı durumlar yaygın.
Omur ve arkadaşları (2022) <i>Sharenting: Türkiye'de Ebeveynlerin Paylaşım Eğilimleri</i>	Anket/İstatistiksel Analiz	Türkiye'de ebeveynlerin Sharenting eğilimleri yüksek; dijital güvenlik farkındalığı değişken. Yerel kültürel dinamikler etkili.
Baloğlu (2023) <i>Sharenting Bağlamında Bir İnceleme</i>	Literatür İncelemesi	Sharenting'in hem sosyal destek hem mahremiyet riski sağladığı; Türkiye literatüründe iletişim/etik vurguları artıyor.
Kılınç Özüölmez (2024) <i>Dijital Ebeveynlik Olarak Sharenting</i>	Tez; Nitel/Karma Metodlar	Yerel örneklerde Sharenting motivasyonları (anılar, sosyal destek, normlar) ve risk algısı raporlanmış.
Kucur (2022) <i>Family Accounts on Instagram in the Context of Privacy and Conspicuous Consumption</i>	İçerik Analizi; Fenomen İnceleme	Aile/çift hesaplarında çocuk ve özel yaşam paylaşımı; mahremiyet-sahneleme ikilemi; ticarileşme (influencer aileler) etkisi.
Kopuz ve arkadaşları (2022) <i>Sharenting: Kavramsal Bir Çözümleme (Derleme Kayıt)</i>	Kavramsal Değerlendirme	Sharenting kavramının tarihçesi ve Türkiye bağlamındaki gelişimi özetlenmiş; ilk akademik çalışmalar 2015 sonrası.
Yıldız (2024) <i>Türkiye'de Sharenting Konusunda</i>	Doküman Analizi (Tez İncelemesi)	Yüksek lisans/doktora tezlerinde artış; iletişim bilimlerinde daha fazla ampirik çalışma gereksinimi.

Yazar (ve/veya başlık)	Yöntem (kısa)	Ana Bulgu (kısa)
<i>Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme</i>		

Aile dinamiklerinin, ebeveynlik tarzlarının ve çocuk yetiştirme pratiklerinin çevrimiçi ortamda paylaşılması, bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerini zenginleştirmekle kalmamış, aynı zamanda toplum genelinde bu konulara ilişkin yeni tartışma alanlarının oluşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla her bir gönderi, mahremiyet ve paylaşım etiği, dijital ebeveynlik rolleri, toplumsal cinsiyet rolleri, tüketim kültürü ve ticarileşme, kültürel temsiller ve normatif ebeveynlik gibi konular üzerine düşünmeye yönlendirmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de aile yaşamına dair düzenli içerik üreten etkileyicilerin Instagram paylaşımları “aile gösterimi (Family Display) ve paylaşan ebeveyn (Sharenting) yaklaşımları çerçevesinde analiz edilerek bu temsillerin “takipçilerdeki yansımalarını” derinlemesine incelemek amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Amaç, doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

A.S.1. Instagram etkileyicileri, aile yaşamlarını hangi görsel ve söylemsel stratejilerle temsil etmektedir?

A.S.2. Bu temsillerde aile gösterim (Family Display) pratikleri nasıl görünür hale gelmektedir?

A.S.3. Çocuk temsilleri paylaşan ebeveyn (Sharenting) bağlamında hangi estetik, ticari ve mahremiyet unsurlarını içermektedir?

A.S.4. Takipçiler, bu aile temsillerine nasıl tepki vermekte, nasıl yorumlamaktadır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmanın temel özelliği, bireylerin gerçeği sosyal dünyalarıyla etkileşimleri içinde nasıl inşa ettiği üzerine yoğunlaşmaktır (Merriam, 2018, s. 23). Çalışmanın amacı, Instagram üzerinde aile yaşamına dair düzenli içerik üreten etkileyicilerin aile temsillerini Family Display ve Sharenting yaklaşımları çerçevesinde analiz etmek ve bu temsillerin takipçilerdeki yansımalarını derinlemesine incelemektir. Bu bağlamda araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması (Case Study) desenine dayandırılmıştır. Durum çalışması, araştırmacının belirli bir zaman diliminde veya güncel, sınırlı bir olgu üzerinde yoğunlaştığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır. Bu yöntemde gözlemler, mülakatlar, görsel-işitsel materyaller, dokümanlar ve raporlar gibi

çoklu veri kaynaklarından yararlanılarak, incelenen duruma ilişkin ayrıntılı ve derinlemesine betimlemeler yapılır ya da durum temaları ortaya konulur (Creswell, 2013, s. 97).

Evren ve Örneklem

Instagram üzerinden aile yaşamına dair düzenli içerik üreten influencer hesapları çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu evren içerisinde amaçlı örnekleme yöntemi ile iki influencer aile hesabı belirlenmiştir. Örneklem seçiminde;

- 1 milyondan fazla takipçi büyüklüğüne sahip olmak,
- Son 12 ay içinde düzenli olarak aile temalı paylaşım yapmış olmak,
- Çocuğu veya çocuklarını içeriklerinde görünür kılan en az üç paylaşım yapmış olmak,
- Paylaşımlarında sponsorluk veya marka iş birliklerinin yer alması (ticari boyut analizi için) gibi ölçütler dikkate alınmıştır.

Bu ölçütler doğrultusunda Instagram'da aile yaşamına dair ve çocukları hakkında düzenli dijital içerik üreten ve paylaşan iki etkileyici aile Özlem Altınok Öz'ün (ozlemlinaoz) ve Halil Okan Güner'in (yagmur8okan) Instagram sayfaları örneklem olarak belirlenmiştir. Instagram sayfalarının genel görünümüne baktığımızda 10.09.2025 tarihi itibarıyla Özlem Altınok Öz'ün toplam takipçi sayısı 3 milyon 700 bin iken, Instagram sayfasında toplam 2096 gönderi bulunmaktadır. Yine aynı tarihte Halil Okan Güner'in toplam takipçi sayısı 1 milyon 300 bin iken, Instagram sayfasında toplamda 684 gönderi bulunmaktadır. Örneklem olarak belirlenen Instagram sayfalarının 10.09.2025 tarihindeki genel görünümü için ekran görüntüsü 1 ve 2'ye bakınız.

Görsel 1. Halil Okan Güner'e ait *yagmur8okan* isimli Instagram hesabı

Görsel 2. Özlem Altınok Öz'e ait ozlemlinaoz isimli Instagram hesabı

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmanın verileri ozlemlinaoz ve yagmur8okan Instagram hesaplarından 10 Eylül 2025 tarihinde toplanmıştır. Her hesaptan en son 30 aile temalı gönderi (hikâye dışındaki video+fotoğraf) ve her gönderinin altındaki ilk 40 yorum kaydedilmiştir. Aile temsillerine odaklanmak adına eş veya çocukların yer almadığı gönderiler hariç tutulmuştur. Hesapların aylık ve yıllık gönderi örüntüleri incelendiğinde düzensiz ve eşitsiz dağılımlar ortaya çıkmıştır; bu nedenle veri toplama sırasında gönderilerin zamanlaması dikkate alınmamıştır. Toplanan gönderiler nitel içerik analizi için MAXQDA'ya aktarılmıştır. Analiz, paylaşım, aile gösterimi ve takipçi tepkileri çerçevelerinde yürütülmüş ve her tema, etkileyici aile temsillerinin ve hedef kitle etkileşiminin nüanslarını yakalamak için kategorilere ve kodlara ayrılmıştır. İçerik analizi, kodlama kategorileri, literatür taraması ve araştırma soruları temelinde belirlenmiştir. Takipçi yorumlarının analizinde, aynı gönderiye aynı kişi ve aynı/benzer yapılan yorumlardan ilk yorum dahil edilmiş, diğerleri analiz dışında tutulmuştur. Ayrıca aile üyeleri tarafından yapılan yorumlar da analize dahil edilmemiştir. Çalışmada toplanan verilerin analizinde kullanılan kodlama cetveli Tablo 2'de yer almaktadır. MAXQDA programına aktarılan 60 gönderi kodlama cetvelinde yer alan kategoriler ve kodlar ile kodlanmıştır. Kodlama süreci tamamlandıktan sonra analiz kısmında her bir temaya ait hiyerarşik alt kod modeli oluşturulmuştur.

Tablo 2. Kodlama cetveli

TEMA	KATEGORİ	KOD	ÖRNEK GÖSTERİM
AİLE GÖSTERİMİ (Family Display)	Aile Yapısının Temsili	Ebeveyn-çocuk birlikteliği	Anne ve kızının parkta fotoğrafı
		Geniş aile	Bayramda geniş aile sofrası
		Çekirdek aile	Tatil fotoğrafında üç kişilik aile
		Tek ebeveyn	Babasıyla yalnız tatil yapan çocuk
	Aile İlişkilerinin Vurgusu	Sevgi-Bağ	Sarılma, öpme, sevgi sözcükleri “Canım oğlum, seni çok seviyorum”
		Birliktelik	Aktivite, seyahat, oyun “Ailece piknik”
		Paylaşılan Değerler	Dini/kültürel/milli ritüel “Ramazan bayramı kutlaması”
		Kutlamalar	Doğum günü, anneler/babalar günü “Pastalı doğum günü paylaşımı”
	Gösterim Biçimleri	Söylemsel Strateji	Hashtag Kullanımı, Merak Uyandıran Mizahi, Duygusal/Abartılı Öğretici, Açıklayıcı/ Dilekte Bulunma
			Destek Bulma “Aile olmak en büyük hediye” “Meleğim, hayatımın anlamı”
		Görsel Strateji	Pozlu, Doğal/Anlık, Profesyonel Çekim “Stüdyo çekimi aile fotoğrafı”
	Aile İmajı/Sosyal Kimlik	İdeal Aile İmgesi	Mutlu, düzenli, güçlü bağlar “Her zaman birlikteyiz”
		Tüketim Odaklı aile	Marka, alışveriş, tatil “Yeni arabamızla ilk yolculuk”
		Günlük Hayat Zorlukları	Mizahi kaos, sorun yansıtma “Çocuk yine yemek döktü 😊”
		Geleneksel Değer Vurgusu	“Bayram namazı sonrası aile fotoğrafı” Dini/kültürel roller
	Paylaşım Amacı	Modern Aile İmgesi	Eşitlikçi roller, bireysellik “Baba yemek yaparken”
		Ticari Amaç	Markalı İçerik, Sponsorluk “X Markasının Aile Kampanyası”
		Bilgi Deneyim Paylaşımı	Ebeveynlik önerileri, rutinler
		Takipçi Etkileşimi	Yorum ve beğeni artırma “Siz nasıl ailece vakit geçiriyorsunuz?”
	Ebeveyn Temsili	Toplumsal Onay	“Sizce hangi fotoğraf daha tatlı?”
		Çocuk/Çocukları Öne Çıkarma	Bu kategori anne ve babanın iyi ebeveyn düşünceli sevecen koruyuculuğu ile alakalı.
		Önemseyen İlgili	
		Anne - Baba	

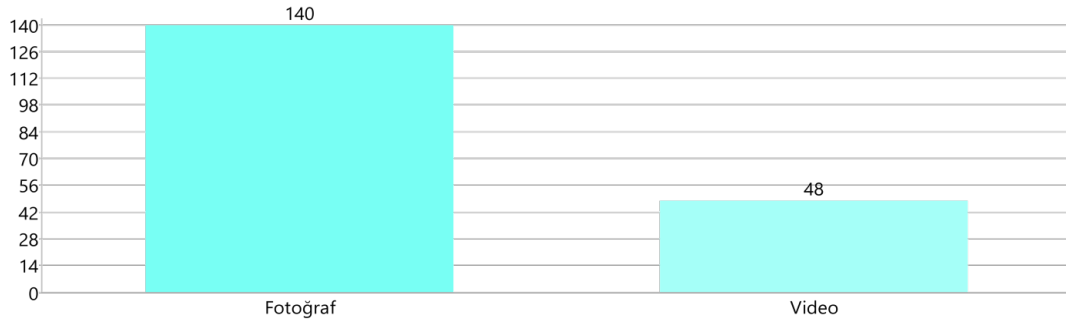
PAYLAŞAN EBEVEYN (Sharenting)	Görsel İçerik Türü	Düşünceli Baba	Anne-	Familyden farklı çünkü iyi anne iyi baba imajı eşi kapsamıyor...
		Çocuk Eğitim/Öğrenme Etkinliği		
		Çocuk Özel Gün/Ritüel		Aren'in doğum günü babalar günü bayram
		Çocuk Günlük Yaşam		Yeme, uyuma, giyinme
		Çocuk Oyun/Boş Zaman		
		Çocuk Akran/Akraba İle Birlikte		
		Çocuk /Çocuklar Ebeveyn(ler) ile Birlikte		
		Çocuk Tek Başına		
		Çocuğun/Çocukların Yüzü Açık		
		Çocuğun Ürün Marka Tanıtımında Yer Alması		
TAKİPÇİ YANSIMALARI	Metinsel İçerik Türü	Çocuğa Özel Hashtag Kullanımı	#babyali, #minikprens	
		Çocuğa Yönelik Söylem		
	Gizlilik ve Güvenlik	Kimlik Bilgisi		Ad-soyad paylaşımı veya gizleme
		Lokasyon Bilgisi		Park adı veya şehir belirtilmiş
	Duygusal Tepkiler	Olumlu Duygular		Sevgi, mutluluk, hayranlık, destek mesajları. Örnek: "Maşallah, çok tatlısınız ❤️"
		Olumsuz Duygular		Kıskançlık, eleştiri, öfke. Örnek: "Çocuğunuzun mahremiyetine dikkat etmelisiniz."
	Özdeşleşme ve Kimlik Kurma	Benzerlik Vurgusu		Takipçilerin kendi aile hayatlarıyla benzetme yapması. Örnek: "Biz de aynı şekilde çocuğumuzla vakit geçiriyoruz."
		Rol Model Görme		Influencer'ın ebeveynlik tarzını örnek alma. Örnek: "Senin sayende yeni oyunlar öğrendim, kızım ile deneyeceğim." "Benim ailem de böyle olmalı"
	Tüketim ve Marka Yönlendirmesi	Ürün Önerisi		Takipçinin influencer'dan ürün/marka tavsiyesi istemesi Örnek: "Bu mama sandalyesini nereden aldınız?"
		Satın Alma Davranışı		Takipçinin Influencer sayesinde ürün/markayı denediğini belirtmesi Örnek: "Senin önerdiğin deterjanı aldım, gerçekten çok iyi çıktı."

Topluluk ve Aidiyet	Aileye Dahil Olma	Takipçinin kendini Influencer'ın ailesinin parçası gibi görmesi <i>Örnek: "Sizi ailem gibi görüyorum, her gün paylaşımlarınızı bekliyorum."</i>
	Destek ve Dayanışma	Ortak ebeveynlik deneyimlerini paylaşma <i>Örnek "Benim oğlum da gece uyumakta zorlanıyor, yalnız değilmişim."</i>
Katılım ve Etkileşim	Yardım Talebi/ Hediye İsteme	
	GIF	
	Emoji	
	Tavsiye/Öneri	
	Soru Sorma	Takipçilerin içerikle ilgili soru sorması <i>Örnek Çocuğunuza hangi kitapları okuyorsunuz, önerir misiniz?</i>
	Geri Bildirim	Takipçilerin paylaşıma yönelik olumlu/olumsuz değerlendirmeleri. <i>Örnek: "Bu konsepti çok beğendim, daha sık yapmalısınız."</i>

Bulgular

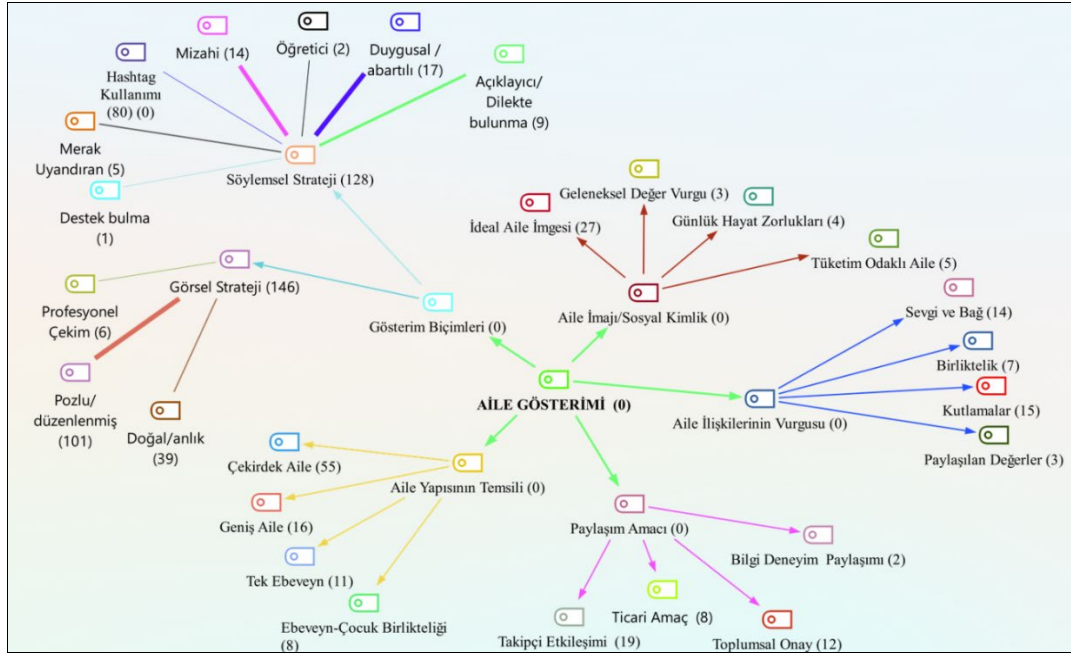
Çalışmada incelenen Özlem Altınok Öz (ozlemlinaoz) ve Halil Okan Güner (yagmur8okan) ailelerinin Instagram'da yer alan 30 gönderileri toplamda 60 gönderi MAXQDA'ya aktırılarak analiz edilmiştir. 60 gönderinin 140 fotoğraf ve 48 videodan oluştuğu bulgusuna ulaşılmıştır (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Gönderinin türü

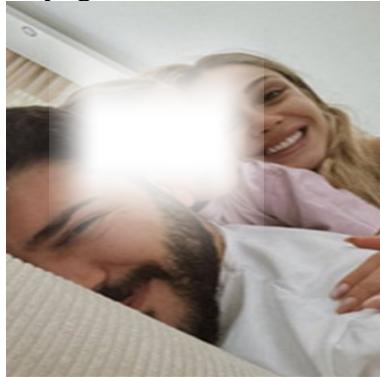

Aile Gösterimi (Family Display) Temasına Ait Bulgular

Bu araştırmada elde edilen bulgular, sosyal medya paylaşımlarında aile gösteriminin çok boyutlu bir yapı içerisinde kurgulandığını ortaya koymaktadır. Aile gösterimi temasında "gösterim biçimleri", "aile imajı/sosyal kimlik", "aile yapısının temsili", "aile ilişkilerinin vurgusu", "paylaşım amacı" kategorileri bulunmaktadır. Temaya ait hiyerarşik alt kod modeli şekil 2'de yer almaktadır.

Şekil 2. Ailenin gösterimi temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli

Aile gösterimi temasında oluşturulan hiyerarşik kod alt kod modeli, Instagram'da aile gösteriminin birbirine bağlı çok katmanlı pratikler üzerinden inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Gönderilerde aile yapısının çoğunlukla anne-baba ve çocuk/çocuklardan oluşan çekirdek aile olarak temsil edildiği ortaya çıkmıştır. Çekirdek aile olarak temsili, geniş aile takip etmektedir. Anne ve babanın tek ebeveyn olarak yer aldığı ve ebeveynlerden birinin çocuk/çocuklarla yer aldığı ebeveyn çocuk birlikteliği de aile yapısının temsili kategorisinde ortaya çıkan kodlardır. Instagram etkileyicilerinin aile temsili yapısında çekirdek ve geniş aile kodlarında ait gönderi örneklerinden bazıları şöyledir.

Görsel 3. 31.08.2025 tarihli yagmur8okan hesabına ait çekirdek aile örneği

Görsel 4. 14.07.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait geniş aile örneği

Aile gösterimi temasında gösteri biçimleri kategorisine ait söylemsel ve görsel strateji kodları ortaya çıkmıştır. Gönderilerde kullanılan söylemsel stratejiler arasında merak uyandıran, mizahi, duygusal /abartılı, öğretici, hashtag kullanımı, açıklayıcı/dilekte bulunma ve destek bulma alt kodları ortaya çıkmıştır. Etkileyici paylaşımlarında en sık kullanılan söylem türleri duygusal/abartılı anlatım ve mizahi dil olmuştur. Bu durum, çocuk ve aile temsillerinin duygusal yakınlık ve sıcaklık üzerinden meşrulaştırıldığını göstermektedir. Açıklayıcı dilekte bulunma biçimindeki ifadeler ise takipçiyle doğrudan etkileşim kurmaya yönelik bir çağrı işlevi görmektedir. Bu kodlara ait gönderi örneklerinden bazıları şunlardır:

Görsel 5. 05.07.2025 tarihli yagmur8okan hesabına ait duygusal/abartılı söylem örneği

yagmur8okan 🌊 O kadar güzel bir baba seçtim ki kızım sana 💖 Bana bir şey olsa sana hem anne hem baba hem arkadaş hemde dost olacak olan bir baban var. Seni çok seviyor ve bu sevgi o kadar büyük ki seni çok güçlü bir kız çocuğu yapmaya devam ediyor 🥰 Sıra geldi günün anlam ve önemine. Sadece bir gün değil her gün babalar günün kutlu olsun sevgilim 💖 Seni çok ama çok seviyoruz! 🥰

Görsel 6. 21.09.2025 tarihli ozlemlinaoz hesabına ait mizahi söylem örneği

ozlemlinaoz 🌊 Tatlı tatlı kaşınıyoruz 🤪🤪

Aile gösterimi temasında gösteri biçimleri kategorisinde yer alan ve görsel strateji kodunda pozlu/düzenlenmiş, doğal/anlık, profesyonel çekim alt kodları elde edilmiştir. Bu alt kodlara bakıldığında ise en çok pozlu/düzenlenmiş gönderilerin olduğu görülmektedir. İnsanlar gördüklerini daha zor, okuduklarını ise gördüklerine oranla daha kolay unutmaktadırlar. Görsel strateji

multimedya özelliğinden faydalanarak akılda kalmayı kolaylaştırmaktadır. Gerek sosyal medyada gerekse herhangi bir firmanın satış propagandasında olsun görsellik göze ve duyguya hitap etmektedir. Bu nedenle etkileyicilerin, görselliği ön planda tutarak takipçilerinin hem görsel algılarına hem de duygusal dünyalarına hitap etmeyi daha fazla tercih ettikleri görülmektedir. Pozlu düzenlenmiş gönderi örnekleri:

Görsel 7. 18.08.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait pozlu/düzenlenmiş gönderi örneği

Aile gösterimi temasında aile imajı/sosyal kimlik kategorisinde yer alan ideal aile imgesi, tüketim odaklı aile, günlük hayat zorlukları, geleneksel değer vurgu, alt kategorilerine bakıldığında en çok ideal aile imgesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Etkileyicilerin, ideal aile imgesini ön plana çıkararak toplumun geniş kesimlerinin uzlaşmaya arzuladığı ideal aile standardına yönelik rol model niteliğinde paylaşımlar yaptıkları anlaşılmaktadır. Ailenin ideal aile şeklinde gösterilmesinin topluma verdiği mesaj en doğru, kusursuz ve en sağlıklı aile tipolojisidir. İdeal aile gösterimi sevgi, merhamet, duygu, gülyüz, birliktelik ve dayanışma gibi kavramlarla iç içedir ve en çok bu kavramlarla yolu kesilmektedir. İdeal aile imgesi ve tüketim odaklı aile kodlarına ait gönderi örnekleri şunlardır:

Görsel 8. 25.05.2025 tarihli yagmur8okan hesabına ait ideal aile imgesi örneği

yagmur8okan Bir erkeğin hayal edebileceğinden daha fazlası...

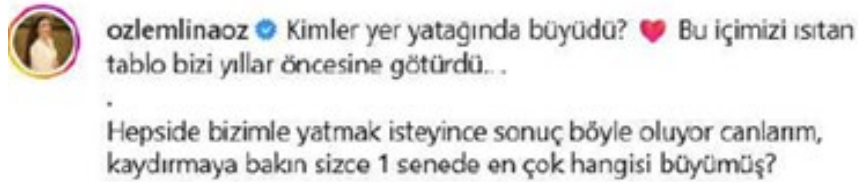

Görsel 9. 05.09.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait tüketim odaklı gönderi örneği

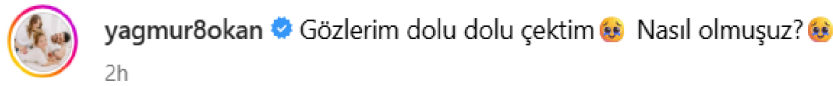
♥ Kahve köşem yenilendi ♥

Gönderilerde paylaşım amacı kategorisi incelendiğinde en çok vurgu yapılan kodun takipçi etkileşimi olduğu anlaşılmaktadır. Takipçi etkileşimi almanın etkileyiciler için sosyal medyada en önemli unsurlardan biridir. Etkileyiciler, takipçilerden gelen beğeni, yorum ve paylaşma gibi sosyal medya özellikleri sayesinde gelir elde etmektedir. Takipçi etkileşiminden sonra en çok vurgulanan kod ise toplumsal onaydır. Etkileşimciler toplumsal onayla takipçileri ile sanal komşuluk kurmaktadır. Etkileşimciler, takipçilerini sanal odalarına davet ederek belirlemiş oldukları konular hakkında geri dönüş almayı hedeflemektedir. Bu yol etkileşimcilerin sosyal medya hesaplarının takip edilme sıklığı/trafiği için önemlidir. Etkileşimcilerin paylaşım amaçları içerisinde yer alan diğer bir kategori ise ticari amaçtır. Etkileşimciler ticari amaçla dolaylı olarak değil doğrudan takipçileri üzerinden çeşitli yollarla gelir elde etme amacı gütmektedirler. Bir diğer kategori de bilgi deneyim paylaşımıdır. Bilgi deneyim paylaşımına bakıldığında en az vurgulanan kategoridir. Buradan etkileşimcilerin sosyal medyayı kullanırken temel amaçlarının takipçi etkileşimi olduğu uzak amaçlarının ise bilgi deneyim paylaşım olduğu anlaşılabılır. Takipçi etkileşimi ve toplumsal onay kodlarına ait gönderi örnekleri şunlardır:

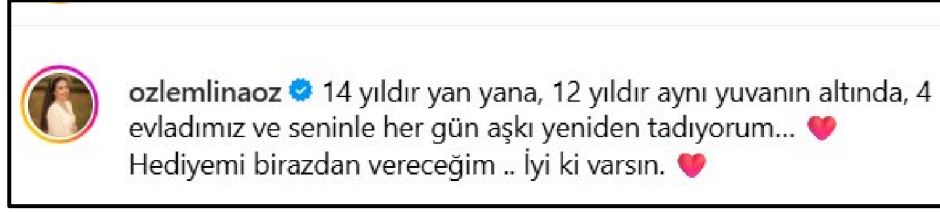
Görsel 10. 15.07.2025 tarihli ozlemlinaoz hesabına ait takipçi etkileşimi örneği

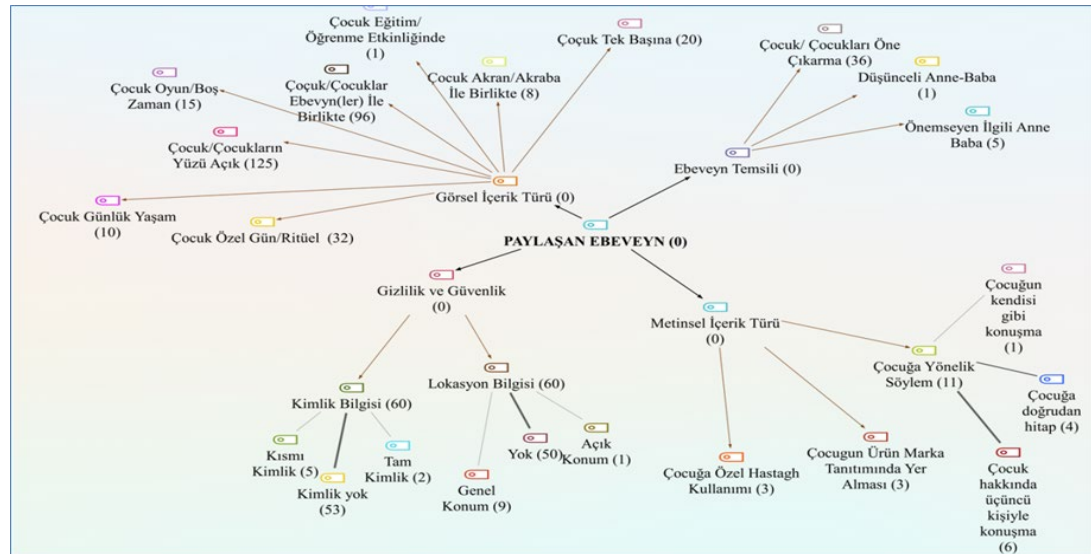
Görsel 11. 25.8.2025 tarihli yagmur8okan hesabına ait toplumsal onay kod örneği

Aile gösterimi temasının son kategorisini aile ilişkileri oluşturmaktadır. Aile ilişkilerinde en çok vurgulanan kod ise kutlamalardır. Kutlamalardan sonra en sık vurgulanan değer ise sevgi bağ alt kodudur. Birliktelik alt kodu ve paylaşılan değerler alt kodu ise daha az vurgulanan değerleri oluşturmaktadır. Aile gösteriminde kutlamalar birlik ve beraberlik mesajını yansıttığı gibi ideal aile vurgusu da yapmaktadır. Aile ilişkilerinin vurgusu içerisinde kutlamalar ilişkin örnekler şunlardır:

Görsel 12. 02.09.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait sevgi bağ kod örneği**Görsel 13.** 19.04.2025 tarihli yagmur8okan hesabına ait aile ilişkileri kutlama kod örneği**Paylaşan Ebeveyn (Sharenting) Temasına ait Bulgular**

Ebeveynlerin sosyal medyada çocuklarını öne çıkarma biçimlerinin incelendiği paylaşan ebeveyn temasında görsel içerik türü, gizlilik ve güvenlik, ebeveyn temsili ve çocuğa yönelik söylem kategorilerine ait hiyerarşik kod alt kod modeli şekil 3'te yer almaktadır. Analiz sonucunda şu bulgular elde edilmiştir:

Görsel 14 Paylaşan ebeveyn temasına ait hiyerarşik kod alt kod modeli

Araştırmada “Görsel İçerik Türü” kategorisi, ebeveynlerin çocuklarını dijital ortamlarda hangi bağlamlar içinde, kimlerle ve nasıl görünür kıldıklarını ortaya

koyan temel bir analiz eksenini olarak öne çıkmaktadır. Hiyerarşik kod alt kod modeline göre bu kategori, çocuğun hem bedensel görünürlüğü hem de ilişkisel konumlanışı üzerinden yapılandırılmıştır. Görsel içerik türleri kategorisi arasında en yüksek frekansa sahip kod, *çocuk/çocuklarının yüzünün* açık olmasıdır. Ebeveynlerin sosyal medya ortamlarında çocuklarını herkese açık hesaplar aracılığıyla paylaşırken yüzlerini görünür kılmaları yaygın bir pratik olarak öne çıkmaktadır. Bu bulgular, ebeveynlerin çocuk/çocukların yüzünün açık biçimde gösterildiği paylaşımları büyük ölçüde normalleştirdiklerini ve söz konusu paylaşımları mahremiyet ihlali olarak değerlendirmediklerini ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin yaptığı paylaşımlarda çocukların tek başına yer aldığı paylaşımlar ve ebeveynleriyle birlikte oldukları paylaşımlar dikkat çekicidir. Bu kodlar, çocuğun sıklıkla ebeveynleriyle birlikte kadrja girdiğini ve görsel içeriğin merkezinde aile birlikteliğinin yer aldığını ortaya koymaktadır. Çocuk, bu bağlamda bireysel bir özne olmaktan çok, aile anlatısını güçlendiren bir sembol işlevi görmektedir. Ayrıca, çocukların akranları veya akrabalarıyla birlikte olduğu, günlük yaşamlarını yansıtan, özel gün ve ritüelleri konu alan, oyun ve boş zaman aktivitelerini içeren ve eğitim/öğrenme etkinliklerini gösteren paylaşımlar da ortaya çıkmıştır. Bu gönderilerden örnekler şunlardır:

Görsel 15. 25.08.2025 tarihli yagmur8okan hesabına ait çocuğun akranı ile olduğu olduğunu gösteren gönderi örneği

Görsel 16. 02.08.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait çocuk tek başına gönderi örneği

Metinsel içerik türü kategorisinde çocuğa özel hashtag kullanımı, çocuğun ürün marka tanıtımında yer alması ve çocuğa yönelik söylem olmak üzere kodlama gerçekleştirilmiştir. Bu kodlar, ebeveynlerin paylaşımı yalnızca görsel düzeyde bırakmadığını, metin aracılığıyla duygusal bağ kurma ve anlam yükleme pratiği sergilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca çocuğa yönelik söylem kodunda ise çocuk hakkında üçüncü kişiyle konuşma, çocuğa doğrudan hitap, çocuğun kendisi gibi konuşma alt kodları oluşturulmuştur. Kod ve alt kodlara ait gönderi örnekleri şu şekildedir:

Görsel 17. 05.09.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait çocuğun ürün marka tanıtımında yer alması

Görsel 18. 17.04.2025 tarihli yagmur8okan hesabına ait çocuğa doğrudan hitap etme gönderi örneği

yagmur8okan 🌟 Sarı papatyamız 3 yaşında 🥳🌸 İyi ki doğdun
güzel kızımız 💜

Metinler, görselleri destekleyen bir “duygusal çerçeve” oluşturarak paylaşılan ebeveyn bir hikâye anlatıcılığı (Storytelling) pratiğine dönüştürmektedir. Paylaşan ebeveyn temasında, ebeveynin temsili kategorisi altında ebeveynlerin çocuklarını öne çıkardığı kodun yoğunluğu dikkat çekmektedir. Ayrıca kendilerini düşünceli anne-baba ve önemseyen ilgili anne baba temsili olarak kodlaması. Bu bulgular, sosyal medyada ebeveynlerin çocuklarına kıyasla görsel içeriklerde daha düşük düzeyde ve dolaylı biçimde temsil edildiklerini göstermektedir. Dolayısıyla ebeveynlerin kendilerini görünür bir özne olarak konumlandırmaktan ziyade, çocuğun dijital temsiline alan açan bir aracı rol üstlendiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Görsel 19. 18.08.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabı çocuk/çocukları öne çıkarma gönderi örneği

Görsel 20. 18.08.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait önemseyen ilgili anne baba gönderi örneği

ozlemlinaoz Dün zor bir gün geçirdik ama şükür daha iyiyiz
İnşallah daha da iyi olacağız allahım hiç kimseyi evladı ile sınamasın

#evlat

41

Analiz edilen paylaşımlarda gizlilik ve güvenlik kategorisinde etkileyicilerin konum bilgisi ve kimlik bilgisi gibi kişisel veri içeren unsurlar incelendiğinde konum bilgisinin ve kimlik bilgisinin büyük ölçüde paylaşılmaması, ebeveynlerin fiziksel güvenlik risklerinin farkında olduğunu göstermektedir. Bu, paylaşan ebeveyn (Sharenting) literatüründe sıkça vurgulanan “koruyucu ebeveyn” refleksiyle örtüşmektedir. Bu durum, çocukların gizliliği ve güvenliği açısından dikkat edilmesi gereken bir alan olarak değerlendirilmektedir. Kimlik bilgisi koduna ait alt kodlar incelendiğinde her ne kadar kimliğin verilmediği paylaşımlar yoğunlukta olsa da tam kimliğin açık olduğu paylaşımlar esas alındığında kimliği verilmeyen gönderileri de kapsayabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Paylaşımlara ait genel konum ve açık konum bilgisi incelendiğinde de her ne kadar farklı mekânlarda gönderiler yer alsada genel konum ve açık konumun belli edilmesi güvenlik açısından zafiyet oluşturmaktadır.

Görsel 21. 02.08.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait tam kimlik gönderi örneği

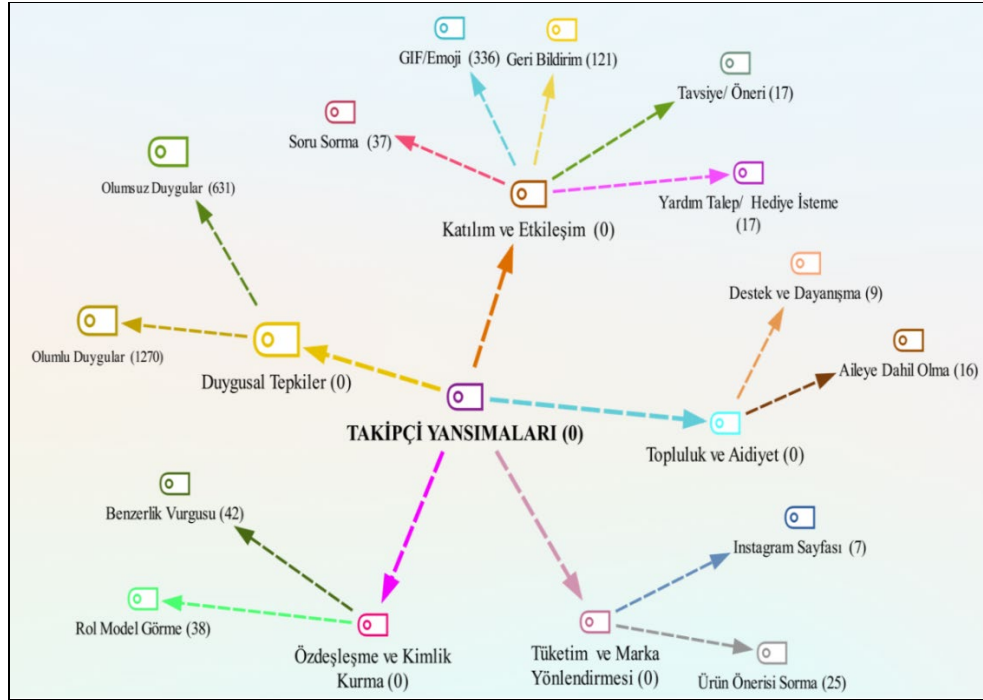

Görsel 22. 21.07.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait genel konum gönderi örneği

Takipçi Yansımaları Temasına Ait Bulgular

Analiz sonucunda “Takipçi Yansımaları” teması altında dört temel kategori belirlenmiş; bu kategoriler, kendi içinde farklı alt kodlar aracılığıyla yapılandırılmıştır. Elde edilen bulgular, takipçilerin yalnızca pasif izleyiciler olmadığını; etkileşim, duygusal katılım ve yönlendirici pratikler aracılığıyla dijital kamusal alanda aktif bir konum üstlendiklerini ortaya koymaktadır. Görsel 23’te takipçi yansımalarına ait hiyerarşik kod alt kod modeli yer almaktadır.

Görsel 23. Takipçi yansımaları hiyerarşik kod alt kod modeli

Takipçi yansıması temasına ait gönderiler incelendiğinde çoğunlukla duygusal tepkiler kategorisinin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Duygusal tepkiler kategorisinde ise olumlu duyguların daha sık alt kod oluşturduğu görülmektedir. Olumsuz duygular ise olumlu duygulara nazaran daha az yer kaplamaktadır. Takipçilerin geri bildirimleri içerisinde duygusal tepki içerikli yanıtları tercih ettikleri en çok da olumlu tepki içerikli mesajlara başvurdıkları anlaşılmaktadır. Takipçi yansımaları temasına ait duygusal tepkileri içerir örnekler aşağıda verilmiştir.

Görsel 24. 14.04.2025 tarihli yagmur8okan hesabına ait olumsuz duygu yorum örneği

ozilem_ Annesine karısını anlatana diyoruz !

27h 2 beğenme Yanıtla

Görsel 25. 07.08.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait olumsuz duygu yorum örneği

glsmkks4 Tayyare sana karşı değişti işlh haberleri duyuruz . İşlh kocanı gülmira kapar . Senden çok çok güzel .

Takipçilerin katılım ve etkileşim kategorisi içerisinde GIF-Emoji alt koduyla en sık kullanılan yansıma olarak çıkmıştır. Bunu geribildirim alt koduyla daha sonra da sırayla soru sorma tavsiye/öneri ve yardım talep/hediye isteme alt kodları takip etmektedir. Sosyal medyada kullanılmakta olan binlerce emoji çeşidi bulunmaktadır. Emojiler yüz yüze olmayan iletişim kanallarında insan duygusunu anlatmakta/göstermekte kullanılan sanal mimikleri ifade etmektedir. Bu yönüyle aslında yüklendiği misyon önemlidir. Bir kişi hiç yazı yazmadan gönderdiği bir emoji ile ne düşündüğünü ya da hissettiğini mesaj vererek anlatabilir. Bazı durumlarda ise olumlu ya da olumsuz duyguların aktarılmasında da daha net ifadeler yer almaktadır. Takipçi yansımalarında da kullanıcılar yani etkileyiciyi takip edenlerin çoğu kez yazı ile bir şeyleri ifade etmekten ziyade göndermiş oldukları emojiler sayesinde sanal mimikleriyle duygu ve düşüncelerini aktarma yolunu tercih etmişlerdir.

Görsel 26. 14.04.2025 tarihli yagmur8okan hesabına ait emoji yorum örnekleri

Görsel 27. 31.07.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait GIF yorum örneği

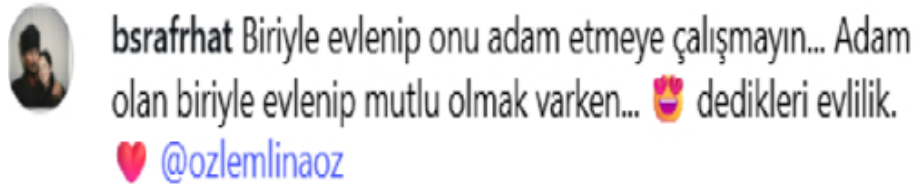

Takipçiler etkileyicileri ile aralarında kurmuş oldukları sanal bağ ile özdeşleme ve kimlik kurabilmektedirler. Takipçi yansıması teması altında incelenen özdeşleme ve kimlik kurma ile benzerlik vurgusu ve rol model görme alt kodları elde edilmiştir. Takipçiler daha çok etkileyicilerle benzerlik vurgusu yapmışlardır. Etkileyiciyi rol model olarak gören takipçilerin oranı da benzerlik vurgusu yapan takipçilere yakındır. Sosyal medyadaki etkileyicilerle benzerlik vurgusu yapmak ve rol model olarak görmenin altında farklı duygular yatabilir. Bunlar içerisinde kimlik bulma veya aidiyet arayışı olabileceği gibi modern zamanın eğlence kültürünün sanal boşlukta kendini tanıma da olabilir. Aslında her iki kavramın (benzerlik vurgusu ve rol model olarak görme) olumlu ve olumsuz yanları vardır. Olumlu yan olarak ideal aile yaşamı için motivasyon/ilham verici algılanabilir. Diğer taraftan ise gerçekleşmesi imkânsız olay örgüsüne inanma, sponsorlu içeriklerin sunduğu ticari beklentinin farkına varamama gibi olumsuz yönleri de olabilir.

Görsel 28. yagmur8okan hesabına ait hesabına ait benzerlik vurgusu yorum örnekleri

Görsel 29. 03.08.2025 tarihli ozlemlinaöz hesabına ait rol model alma yorum örneği

Kapitalist ekonomik hayatta tüketimin özendirilmesi hatta kampanyasının yapılması sık sık görülmektedir. Oysa vatandaşların ulaşılabilir imkânları doğrultusunda üretimin özendirilmesine pek rastlanmaz. Dolayısıyla çok büyük bütçelerle tüketimin özendirilmesi, bunun için reklam kampanyalarının düzenlenmesi 21. yüzyılda en çok karşılaşılan pazarlama stratejisidir. İnsanlar

bu süreçte en çok kullandıkları sosyal medya araçlarıyla dahil olmaktadır. Özellikle takipçisi oldukları etkileşimcilerin görüş ve önerileri doğrultusunda birçok ürünün satın alınmasında paydaş olmaktadır. Takipçi yansıması içerisinde tüketim ve marka yönlendirmesi incelendiğinde ürün önerisi sorma alt kodu ve Instagram sayfası alt kodları yer almaktadır. Takipçilerin ürün önerisi sorması etkileşimcilere duydukları güvenden kaynaklanmaktadır. Etkileşimcilerin gönderileri altına bazı takipçiler kendi hesaplarını paylaşarak, diğer takipçilerin dikkatini çekip takipçi kazanma yoluna gidebiliyorlar. Kodlarla ilgili yorum örnekleri şunlardır:

Görsel 30. ozlemlinaöz hesabına ait ürün önerisi sunmaya yönelik yorum örnekleri

Görsel 31. yagmur8okan hesabına ait Instagram sayfasına davet yorum örnekleri

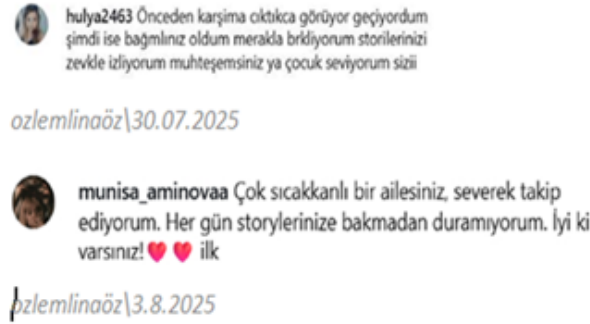

Takipçiler özdeşleşme ve kimlik kurma gibi süreçlerle etkileşimciler gönderilerinde topluluk ve aidiyette oluşturabilmektedir. Takipçi yansıması içerisinde topluluk ve aidiyet kategorisi içerisinde aileye dahil olma, destek ve dayanışma alt kodları bulunmaktadır. Aileye dâhil olma ile takipçiler, etkileşimcilerin paylaştığı içerikler içerisinde kendilerini de konumlandırmaktadır. Takipçilerin, etkileşimcilerin gerçek hayatta tanıyormuş gibi içeriklerde yorum yaparak aileye dahil olarak ve etkileşimcilerin yorumlarını destekleyerek ve dayanışma içerikli yorumlar yaparak etkileşimcileri benimsedikleri anlaşılmaktadır. Takipçilerin yorum örneklerinden bazıları şunlardır:

Görsel 32. yagmur8okan hesabına ait destek ve dayanışma yorum örnekleri

Görsel 33. ozlemlinaöz hesabına ait aileye dahil olma yorum örnekleri

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, Instagram etkileyicilerinin (ozlemlinaöz ve yagmur8okan) aile yaşamlarını hangi görsel ve söylemsel stratejilerle temsil ettiklerini, bu temsillerin aile gösterimi (Family Display) ve paylaşılan ebeveyn (Sharenting) pratikleri bağlamında nasıl görünür hâle geldiğini ve takipçi tepkilerinin bu süreçte nasıl şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamıştır.

İncelenen gönderilerin 140 fotoğraf ve 48 videodan oluşması, etkileyici aile paylaşımlarında görsel ve işitsel unsurların yoğun biçimde kullanıldığını ortaya

koymaktadır. Bu durum, Instagram’da aile temsillerinin yalnızca metinsel anlatılarla değil, güçlü bir görsel-işitsel kurgu aracılığıyla inşa edildiğini ve görselliğin anlatı oluşturma ile takipçi etkileşimini artırmada merkezi bir rol üstlendiğini göstermektedir. Araştırma soruları doğrultusunda elde edilen bulgular, sosyal medyada dolaşıma giren aile ve çocuk temsillerinin bireysel paylaşım pratiklerinin ötesine geçerek normatif, estetik ve ekonomik dinamikler tarafından yapılandırıldığını göstermektedir.

Araştırmada “Instagram etkileyicileri, aile yaşamlarını hangi görsel ve söylemsel stratejilerle temsil etmektedir” sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, aile temsillerinin büyük ölçüde birliktelik, duygusal yakınlık ve gündelik mutluluk anlatıları etrafında kurgulandığını ortaya koymaktadır. Duygusal, abartılı ve yer yer mizahi söylemler; düzenlenmiş, pozlu ve estetik açıdan güçlü görsellerle desteklenerek sıcak, samimi ve pozitif bir aile atmosferi inşa edilmektedir. Bu stratejiler, aile yaşamını sıradan bir deneyim olmaktan çıkararak izlenebilir, paylaşılabılır ve etkileşim üretmeye uygun bir içerik formuna dönüştürmektedir.

Araştırmada ikinci olarak cevabı aranan soru temsillerde aile gösterimi (Family Display) pratiklerinin nasıl görünür hâle geldiğidir. Bulgular bağlamında, aile olma hâlinin dijital ortamda sergilenen bir performans olarak yeniden üretildiği görülmektedir. Aile üyelerinin birlikte görünür kılınması, sevgi ve uyum vurgusu, ortak anların estetik bir kurgu içinde sunulması aile gösterim pratiklerinin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu durum, aile ilişkilerinin yalnızca yaşanan değil, aynı zamanda toplumsal onay ve beğeniye sunulan bir gösteri hâline geldiğini göstermektedir.

Araştırmada cevap aranan üçüncü soru ise çocuk temsillerinin, paylaşan ebeveyn (Sharenting) bağlamında hangi estetik, ticari ve mahremiyet unsurlarını içerdiğidir. Elde edilen bulgular, çocukların sosyal medyada yüksek düzeyde görünür kılındığını ortaya koymaktadır. Çocukların yüzlerinin açık biçimde paylaşılması yaygın bir pratik olarak öne çıkarken, çocuklar çoğunlukla bireysel bir özne olmaktan ziyade aile anlatısını güçlendiren bir unsur olarak konumlandırılmaktadır. Estetik olarak düzenlenmiş görseller ve duygusal metinlerle desteklenen bu paylaşımlar, paylaşan aile pratiğini hikâyeleştirilmiş ve ticarileşmiş bir anlatıya dönüştürmektedir. Buna karşın, mahremiyet ve güvenlik açısından sınırlı da olsa temkinli davranışlar gözlemlense de görünürlük ihtiyacı ile koruyucu ebeveyn refleksi arasındaki gerilim devam etmektedir.

Çalışmanın son araştırma sorusu takipçilerin bu aile temsillerine nasıl tepki verdiği ve yorumladığıdır. Takipçi tepkilerinin ağırlıklı olarak olumlu,

destekleyici ve özdeşleşmeye dayalı olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu tepkiler yalnızca hayranlık ve sempatiyle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda ideal aile algıları ve normatif beklentiler üzerinden şekillenmektedir. Bu yönüyle takipçiler, aile temsillerinin anlamlandırılmasına katılan pasif izleyiciler değil, bu temsilleri onaylayan, pekiştiren ve zaman zaman denetleyen aktif aktörler olarak konumlanmaktadır.

Sonuç olarak, araştırma sorularına verilen yanıtlar, Instagram'daki aile ve çocuk temsillerinin samimiyet, estetik, normatiflik ve ticarileşme eksenlerinde şekillendiğini göstermektedir. Aile gösterim ve paylaşan ebeveyn pratikleri, sosyal onay sağlamanın ve ekonomik değer yaratmanın stratejik araçları olarak kullanılmaktadır. Ancak bu süreç, özellikle çocuk mahremiyeti ve dijital etik açısından önemli tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Extended Abstract

This study aims to examine how family representations are reproduced through social media in the digital age. Specifically, it analyzes the practices of Family Display and Sharenting through the posts of influencers who regularly produce content about family life on the Instagram platform and have a large following; the reflections of these representations on followers are also evaluated. The study offers a unique contribution by addressing the relationship between family representation, child visibility, and digital interaction within a holistic framework, bringing together these three themes that are often examined separately in the literature.

The theoretical framework is based on David Morgans approach, which views the family not as a fixed structure but as family practices, and Janet Finch's concept of Family Display. According to this approach, the family is not merely a lived union; it is also a whole of relationships that are shown to others, approved, and socially legitimized. With digitalization, these display practices reach large audiences through social media and are reconstructed through audiovisual narratives. The Sharenting literature discusses the practices of parents sharing content about their children in public digital spaces in the context of privacy, digital footprint, data security, and commercialization. This study analyzes these two theoretical lines by bringing them together in the context of Instagram influencers.

The research was designed using a qualitative method and is based on a case study design. Using purposive sampling, two influencer family accounts with more than one million followers, regularly sharing family-themed content and showcasing their children in the last year, were selected as samples: Özlem Altınok Öz (ozlemlinaoz) and Halil Okan Güner (yagmur8okan). Data were

collected on September 10, 2025; the last 30 family-themed posts (a total of 60 posts) from each account and the first 40 comments under each post were included in the analysis. Posts that did not include a spouse or child were excluded. The collected data were transferred to the MAXQDA program and coded using qualitative content analysis. Coding categories were created in line with the literature and research questions; Under the main themes of family representation, sharing parents, and follower reflections, sub-codes were developed.

The findings show that family representations on Instagram are heavily constructed through visual and auditory elements. The fact that the 60 posts examined consisted of 140 photos and 48 videos reveals that visuals play a central role in the process of narrative construction and interaction generation. In the theme of family representation, the most frequently encountered form of representation is the nuclear family structure. This is followed by the extended family and parent-child togetherness. Themes of love, togetherness, solidarity, and celebration stand out in the posts; the family is mostly presented within the framework of the ideal family image. While emotional/exaggerated expression and humorous discourse are the most frequently used discursive strategies, posed and arranged aesthetic visuals stand out as a dominant visual strategy. This situation indicates that family life is presented as a staged and watchable performance rather than its natural flow.

In the context of Sharenting, the findings reveal that children are made highly visible. The explicit sharing of children's faces has been identified as a common practice. Children are often positioned not as individual subjects, but as symbolic elements reinforcing the family narrative. The inclusion of children with their parents in visuals demonstrates that family unity is a central representation strategy. In textual content, forms of discourse such as directly addressing the child, speaking on behalf of the child, or referring to the child in the third person are noteworthy. Furthermore, some posts show children appearing in brand promotion and sponsorship content; this points to the commercialization dimension of family representations. While families are seen to be more cautious about sharing location and identity information for privacy and security reasons, the explicit sharing of children's faces poses a risk to digital privacy.

When follower reactions are examined, it is seen that comments largely contain positive emotional responses. The use of emojis and GIFs stands out as the most common form of interaction. Followers are not merely viewers; they actively participate in the digital family narrative through practices such as attributing role models, emphasizing similarities, asking for product recommendations, and sharing messages of support. This demonstrates the capacity of family

representations to generate a sense of community and belonging. At the same time, product recommendation requests and brand interactions reveal that Family Display is intertwined with consumer culture and the digital economy.

In conclusion, the study demonstrates that family life on Instagram is reproduced as an aestheticized, normative, and interaction-oriented performance. Family representation and Sharenting practices blur the boundaries between private and public spheres; both emotional and economic value are produced through the digital representation of children. The findings reveal that digital family representations are shaped not only by individual preferences but also by algorithmic visibility, social approval, and consumption dynamics. In this respect, the study offers a unique contribution to the literature on digital parenting and family sociology within the Turkish context.

Keyword: Influencers, Family Display, Sharenting, Follower Reflections, Instagram

Kaynakça

- Abidin, C. (2016). "Aren't these just young, rich women doing vain things online?": Influencer selfies as subversive frivolity. *Social Media and Society*, 2(2). <https://doi.org/10.1177/2056305116641342>
- Aslan, A. K. (2002). Değişen toplumda aile ve çocuk eğitiminde sorunlar. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(2), 25-33. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egeefd/issue/4923/67344>
- Audrezet, A., de Kerviler, G., & Guidry Moulard, J. (2020). Authenticity under threat: When social media influencers need to go beyond self-presentation. *Journal of Business Research*, 117, 557-569. <https://doi.org/10.1016/J.JBUSRES.2018.07.008>
- Baloğlu, E. (2023). Instagram çağının dijital ebeveynleri: Sharenting bağlamında bir inceleme. *TRT Akademi*, 8(19), 766-785. <https://doi.org/10.37679/TRTA.1328354>
- Barnes, R., & Potter, A. (2021). Sharenting and parents' digital literacy: An agenda for future research. *Communication Research and Practice*, 7(1), 6-20. <https://doi.org/10.1080/22041451.2020.1847819>
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (3. baskı). Siyasal Kitabevi.
- Cushing, A. L. (2013). "It's stuff that speaks to me": Exploring the characteristics of digital possessions. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 64(8), 1723-1734. <https://doi.org/10.1002/ASI.22864>
- Djafarova, E., & Trofimenko, O. (2019). 'Instafamous'-credibility and self-presentation of micro-celebrities on social media. *Information Communication and Society*, 22(10), 1432-1446. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2018.1438491>
- Finch, J. (2007). Displaying families. *Sociology*, 41(1), 65-81.
- Hart, M. (2015). Youth intimacy on Tumblr: A pilot study. *YOUNG*, 23(3), 193-208. <https://doi.org/10.1177/1103308815577878>
- Henze-Pedersen, S., & Järvinen, M. (2021). Displaying family at a women's refuge. *Sociological Review*, 69(6), 1229-1243. <https://doi.org/10.1177/00380261211034670>
- James, A., & Curtis, P. (2010). Family displays and personal lives. *Sociology*, 44(6), 1163-1180. <https://doi.org/10.1177/0038038510381612>

- Kanai, A. (2019). On not taking the self seriously: Resilience, relatability and humour in young women's Tumblr blogs. *European Journal of Cultural Studies*, 22(1), 60–77. <https://doi.org/10.1177/1367549417722092>
- Karadeniz, M. (2009). Pazarlama yönetiminde halkla ilişkilerde kullanılan kavram ve tanımlar. *Journal of Naval Sciences and Engineering*, 5(1), 1–16. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jnse/issue/9988/123446>
- Kılınç Özüölmez, P. (2024). *Dijital ebeveynlik olarak sharenting* (Yayın No. 865307) [Doktora tezi, Mersin Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kopuz, T., Turgut, Y. E., & Aslan, A. (2022). Sharenting: Kavramsal bir çözümleme. *Intermedia International E-journal*, 9(17), 379–390. <https://doi.org/10.56133/INTERMEDIA.1169655>
- Kucur, A. B. (2022). Family accounts on Instagram in the context of privacy and conspicuous consumption. *Erciyes İletişim Dergisi*, 9(2), 645–665. <https://doi.org/10.17680/ERCIYESILETISIM.1099394>
- Kumar, N. (2025, Eylül 9). *Instagram statistics (2025) - Daily & monthly active users*. <https://www.demandsage.com/instagram-statistics/>
- Locatelli, E. (2017). Images of breastfeeding on Instagram: Self-representation, publicness, and privacy management. *Social Media + Society*, 3(2), 1–14. <https://doi.org/10.1177/2056305117707190>
- Marwick, A. E. (2015). *Instafame: Luxury selfies in the attention economy*. <https://doi.org/10.1215/08992363-2798379>
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Miguel, C. (2016). Visual intimacy on social media: From selfies to the co-construction of intimacies through shared pictures. *Social Media and Society*, 2(2). <https://doi.org/10.1177/2056305116641705>
- Morgan, D. H. J. (1996). *Family connections: An introduction to family studies*. Polity Press.
- Morgan, D. H. J. (2011). *Rethinking family practices*. Palgrave Macmillan.
- Omur, S., & Uyar, M. (2022). Sharenting: Türkiye’de ebeveynlerin paylaşım eğilimleri üzerine bir değerlendirme. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi (KİAD)*, 9, 23–45. <https://doi.org/10.56676/kiad.1162288>
- Peleg, O., Hadar-Shoval, D., & Hadar, E. (2025). To share or not to share: Adolescents’ experience with sharenting. *Children & Society*, 39(5), 950–961. <https://doi.org/10.1111/CHSO.12963>

- Ranzini, G., Newlands, G. E., & Lutz, C. (2020). Sharenting, peer influence, and privacy concerns: A study on the Instagram-sharing behaviors of parents in the United Kingdom. *Social Media and Society*, 6(4), 1–13. <https://doi.org/10.1177/2056305120978376>
- Serafinelli, E. (2018). *Digital life on Instagram: New social communication of photography*. Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-78756-495-420181010>
- Shannon, C. S. (2022). #Family: Exploring the display of family and family leisure on Facebook and Instagram. *Leisure Sciences*, 44(4), 459–475. <https://doi.org/10.1080/01490400.2019.1597792>
- Sheldon, P., & Bryant, K. (2016). Instagram: Motives for its use and relationship to narcissism and contextual age. *Computers in Human Behavior*, 58, 89–97. <https://doi.org/10.1016/J.CHB.2015.12.059>
- Siibak, A., & Traks, K. (2019). The dark sides of sharenting. *Catalan Journal of Communication and Cultural Studies*, 11(1), 115–121. https://doi.org/10.1386/cjcs.11.1.115_1
- Spracklen, K. (2015). *Digital leisure, the Internet and popular culture*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137405876>
- TDK. (2023). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tosuntaş, Ş. B., & Griffiths, M. D. (2024). Sharenting: A systematic review of the empirical literature. *Journal of Family Theory and Review*, 16(3), 525–562. <https://doi.org/10.1111/jftr.12566>
- Winston, J. (2013). Photography in the age of Facebook. *Intersect*, 6(2), 1–11.
- Yıldız, İ. (2024). Türkiye’de “Sharenting” konusunda yapılan lisansüstü tezler üzerine bir inceleme. *Ege 12th International Conference on Social Sciences*, 95–109.

Yazar Katkı Oranı: Çalışmaya birinci yazarın katkı oranı %50, ikinci yazarın katkı oranı %50’dir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

- Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

-This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No plagiarism detected.

-Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

-In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

Araştırma Makalesi**Research Article**

Medyada Sağlıklı Birey Sunumlarının İzleyicilerde Oluşturduğu Algı: Sağlık Programları Üzerine Bir Araştırma*

The Perception Created in Viewers by Portrayals of Healthy Individuals in the Media: A Study on Health Programmes

Öğr. Gör. Ayşegül YETİŞ

Manisa Celal Bayar
Üniversitesi
Kula Meslek Yüksekokulu
Manisa/Türkiye

Lecturer Ayşegül YETİŞ
Manisa Celal Bayar University
Kula Vocational School
Manisa/Türkiye

aysegul.yetis@cbu.edu.tr

Ayşegül YETİŞ 0000-0002-8963-045X**Mehmet FİDAN** 0000-0002-7753-900X**Öz**

Sağlık iletişimi bireyin ve toplumun sağlığının gelişmesi ve iyileşmesini hedeflemektedir. Medya araçlarının gelişmesi ve bireyler tarafından kullanımının artmasıyla kitlelere ulaşmada en etkin araç olan televizyonda yayınlanan sağlık programlarında artış görülmektedir. Hemen her kanalda yayınlanan sağlık programlarında, sağlıklı bir bireyin nasıl olacağı anlatılmakta ve bireyler üzerinde bir algı oluşturulmaktadır. Gündüz kuşağında yayınlanan bu programlar özellikle ev hanımları tarafından takip edilmektedir. Bu anlamda televizyonda yayınlanan sağlık programları bireyin sağlık bilgisi ve sağlıklı yaşamı üzerinde önem arz etmektedir. Bu çalışmada, televizyonda yayınlanan sağlık programlarının bireyler üzerinde oluşturduğu algı incelenmiştir. Bu bağlamda oluşturulan anket formu Konya'da Yaşayan 401 ev hanımına yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen bilgiler çeşitli analizlerle yorumlanmıştır. Buna göre; ev hanımları sağlık programlarını bilgi verici ve faydalı olarak değerlendirmektedir. Aynı zamanda programa çıkan hastaların gerçek hastalar olmadığı algısına sahiptir. Yine bu kişilerin iyileşme sürecini görmenin bireylere manevi destek sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular, sağlık programlarının yaşanabilecek olası hastalıklar hakkında bilgi sağlama açısından önemli bir işlev gördüğünü ve bireylerin çevreleriyle iletişim kurmalarında olumlu etkiler oluşturduğunu da ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Sağlık İletişimi, Medya, Televizyon, Algı, Sağlık Programları.**Prof. Dr. Mehmet FİDAN**

Selçuk Üniversitesi
İletişim Fakültesi
Konya/Türkiye

Prof. Dr. Mehmet FİDAN
Selçuk University
Faculty of Communications
Konya/Türkiye

fidan@selcuk.edu.tr

*Çalışma etik kurul izni
gerektilmemektedir.

Gönderim Tarihi: 02.03.2026

Kabul Tarihi: 12.05.2026

*The study does not require
ethical committee approval.

Submission Date: 02.03.2026

Acceptance Date: 12.05.2026

Abstract

Health communication aims to improve the health of individuals and society. With the development of media tools and their increased use by individuals, there has been an increase in health programmes broadcast on television, which is the most effective tool for reaching the masses. Health programmes broadcast on almost every channel explain what a healthy individual should be like and create a perception among individuals. These programmes, broadcast during the daytime, are particularly followed by housewives. In this sense, health programmes broadcast on television are important for individuals' health knowledge and healthy living. The study examined the perception created by health programmes broadcast on television among individuals. The questionnaire was administered to 401 housewives living in Konya using face-to-face interviews. The data obtained was interpreted using various analyses. According to this, housewives evaluate health programmes as informative and useful. At the same time, they perceive that the patients appearing on the programme are not real patients. It was also concluded that seeing the recovery process of these individuals provides moral support to individuals. The findings also revealed that health programmes play an important role in providing information about potential illnesses and have a positive impact on individuals communication with their communities.

Keywords: Health Communication, Media, Television, Perception, Health Programs.

Giriş

Sağlık iletişimi, bireylerin ve toplumların sağlık konusunda bilinçlendirilmesi, sağlığın korunması ve geliştirilmesi konularına odaklanmaktadır. Sağlık iletişiminin popülerlik kazanması ve kamuya yayılmasında medya önemli bir rol üstlenmektedir. Eğlence, haber ve enformasyonun temel kaynaklarından biri olan kitle iletişim araçları, bireylerin sağlık iletişimi konusuna yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Kitle iletişim araçları içinde özellikle televizyon, farklı program içeriklerine sağlık konularını da dâhil etmiştir. Zamanla bu programların sayısının ve izlenme oranlarının artması ile birlikte sağlık iletişiminin önemi ve etkilerine dair araştırmaların gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Medyanın kitlelere ulaşmada en önemli aracı olan televizyonda yayınlanan program içeriklerinin kişiler üzerindeki etkilerine yönelik pek çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalara göre bireyler, medya içeriklerini tüketmektedir. Şüphesiz ki sağlık konusunda yapılan programlar bireyin herhangi bir emek harcamadan sağlıkla ilgili merak ettiklerini öğrenebildiği bilgi edinme kaynağıdır. Günümüzde bu programların gündüz kuşağında yer alması hedef kitlenin ağırlıklı olarak ev hanımları olduğunu göstermektedir.

Televizyonda yayınlanan sağlık programları halkı bilgilendirmek, olumlu sağlık davranışına yönlendirmek ya da istenmeyen davranışlardan alıkoymak, birey ve toplum sağlığına fayda sağlamak gibi amaçlar doğrultusunda hazırlanmaktadır. Bilgiyi doğrudan aktaran bu programların bireyler üzerinde olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Doktora gitmeden hastalık ya da rahatsızlığı hakkında teşhis koyma veya yaşamın her alanının tıbbileştirilmesi bunlardan bazılarıdır. Bu durum televizyonda yayınlanan sağlık programlarının bireyler üzerinde oluşturduğu algının incelenmesini gerekli kılmıştır. Bu araştırmanın amacı, televizyon sağlık programlarında sunulan sağlıklı birey temsillerinin izleyicilerde nasıl bir algı oluşturduğunu, bu programların bilgi edinme, güven duyma, sağlık davranışına yönelme ve sağlıklı yaşam üzerindeki algılanan etkileri bağlamında nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktır. Çalışma, sağlık programlarını yalnızca bilgi aktarımı sağlayan medya içerikleri olarak değil, izleyicilerin sağlık algısını ve sağlıklı yaşama ilişkin tutumlarını şekillendiren iletişim araçları olarak ele almaktadır. Bu yönüyle araştırma, televizyon sağlık programlarının hedef kitle üzerindeki algısal etkilerini ampirik verilerle ortaya koyması bakımından sağlık iletişimi literatürüne katkı sunmaktadır. Ayrıca gündüz kuşağı sağlık programlarının temel izleyici kitlesi arasında yer alan ev hanımlarının örneklem olarak seçilmesi, çalışmanın toplumsal bağlamını güçlendirmekte ve

aile sağlığına ilişkin karar süreçlerinde kadınların rolünü görünür kılmaktadır. Bu doğrultuda kuramsal arka planda sağlık iletişimi, algı, sağlık iletişiminde algı ve medyanın sağlık algısındaki rolünün teorik temellerine odaklanılmış, literatür taraması ışığında medyada sağlıklı birey sunumlarının izleyicilerde oluşturduğu algıyı ortaya koymaya yönelik Konya’da yaşayan ev hanımları üzerinde saha araştırması gerçekleştirilmiştir.

Sağlık İletişimi

Sağlık iletişimi, sağlık ve iletişim disiplinlerinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu iki disiplin hem hasta hem hekim açısından oldukça önemlidir. Önceki dönemlerde hastalıkları tanıma ve onlarla mücadele etme şeklinde olan sağlık anlayışı, günümüzde “kişi kendinin doktorudur” anlayışı ile hastalıklardan korunma ve önlem alma kavramlarını ön plana çıkarmıştır. Bu değişimin olumlu sağlık davranışı geliştirmede bireyi daha aktif duruma getirdiği söylenebilir.

Schiavo (2007, s. 4) sağlık iletişimi kavramını bireyi, toplumun genelini, sağlık uzmanlarını ve politikacıları etkilemeyi hedefleyen sağlıkla ilgili bilgileri iletmek, savunmak ve toplum sağlığını geliştirmek için geniş hedef kitlelere ulaşmayı amaçlayan çok yönlü bir alan olarak değerlendirmektedir. Diğer bir bakış açısına göre ise; sağlıkla ilgili her türlü bilginin birey ya da kitlelere iletilmesi ile bilgiyi ulaştıran bir kişi, bir organizasyon veya bir kitle aracı olabileceği gibi bilgiyi yorumlayan kişi, örgüt ya da kamu topluluğu olduğu yönündedir (Ray & Donohew, 1990, s. 4).

Castello süreci sağlıkla ilgili bilgilere ulaşp onları hayata geçirme aşamaları olarak ifade ederken, Reardon; hastalıkların önlenmesi ve sağlığın geliştirilmesi amacı ile bireylerin daha kaliteli bir yaşam sürmelerini hedefleyen bir alan olarak görmektedir. Casatta daha genel bir tanımla, sağlığa yönelik uygulanan her türlü iletişim çabası şeklinde değerlendirmektedir (Ray & Donohew, 1990, s. 3-6). Destekler nitelikteki diğer bir bakış açısı ise;” birey ve toplum sağlığının iyileştirilmesini teşvik etmek amacı ile kişileri, toplumları ve kuruluşları etkilemek için iletişim stratejilerinin kullanılması” şeklindedir (Maibach & Holtgrave, 1995, s. 220).

Yapılan tanımlardan çıkarılabilecek ortak amaç bireyin ve toplumun doğru sağlık bilgisine ulaşmasıdır. Uygun iletişim yöntem ve stratejileri kullanılarak bireyin ya da toplumun sağlık davranışına etki edip mevcut sağlığın iyileştirilmesi ve farkındalığı yüksek, nitelikli bir yaşam hedeflenmektedir.

Sağlık iletişimi tek başına sağlık, yoksulluk veya sağlık hizmetlerine erişimdeki eksiklik gibi sağlıkla ilgili sistemsel sorunlarda değişiklik yapamasa da, kapsamlı sağlık iletişimi programları ve sağlık stratejilerine katkıda bulunan tüm unsurları içeren çözümler ortaya koyabilmektedir (Thomas, 2006, s. 3). İyi planlanmış sağlık iletişimi faaliyetleri bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir. Bu sayede sağlığı hedeflenen düzeylere çıkarabilmek için gerekli ve uygun önlemlerin alınması mümkün hâle gelmektedir.

Sağlık iletişimi faaliyetleri toplumun sahip olduğu bilgiyi şekillendirmekte ve iletişim içeriğini değiştirmeye çalışmaktadır (Şengün, 2016, s. 39). Geçmiş deneyimler, toplumun benimsemiş olduğu kültür ve çevresel unsurlarda bireyin sağlık davranışına yön vermede oldukça etkilidir. Kişinin mevcut sağlık bilgisi ve çevresel faktörlere bağlı olarak benimsenen sağlık davranışının pekiştirilmesi, geliştirilmesi ve değiştirilmesi sağlanmaktadır. (Bulduklu, 2010b, s. 77). Dolayısıyla birey içinde bulunduğu toplumdan ve sosyal çevresinden etkilenecek olumlu veya olumsuz bir sağlık davranışı sergilemektedir.

Her toplumun kültürüne göre benimsediği sağlık davranışına etki edebilmek için toplum özellikleri dikkate alınarak sağlık bilgileri uygun şekilde bireylere sunulmalıdır. Bunun için toplum iyi analiz edilmeli, doğru bilinen sağlık davranışları tespit edilmeli ve özellikle hekime gitme alışkanlığının olmadığı dönemlerdeki yöntemler değiştirilmelidir. Bununla birlikte her bireye ulaşabilecek sağlık stratejileri belirlenmelidir.

Toplumda kitle iletişim araçlarının gündeminde olan konular insan toplulukları tarafından önemli kabul edilmektedir (Kumbasar, 2012, s. 75). Sağlık iletişimi sahasında da çok sayıda insana ulaşmanın en etkili yolu, kitle iletişim araçları aracılığıyla iletilerin gönderilmesidir. Her ne kadar bu tür araçlarla çok sayıda kişiye aynı iletiyi göndermenin bazı sorunlara yol açtığından bahsedilse de toplumsal düzeyde etki yaratabilme potansiyeli oldukça yüksektir (Okay, 2016, s. 65). Bu nedenle iletiler sağlık davranışını destekleyen ve cesaretlendiren kurum veya kuruluşlarla desteklenmedikçe uzun süreli etkide bulunamayacak ya da kitle iletişim araçları sağlık davranışını yanlış yönlendirecektir. Kitle iletişim araçlarının sağlık kampanyalarında etkin biçimde kullanılması, iyi bir planlama, araştırma ve çevresel şartların değerlendirilmesi gerekmektedir (Ratzan, 1998, s. 299).

Medyanın Sağlık Algısındaki Rolü

Medya, birey ve toplum üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkilere neden olan birçok olay ve olguda kaynak olarak gösterilmektedir. Medya kavramının ortaya çıkması kitle iletişim araçlarının 1990'lı yıllardan itibaren yapı ve içerik olarak yaşadığı değişimle ilişkilidir. Medya alanında tekelleşmenin oluşması ile ortaya çıkan dev şirketler kitle iletişim araçları kavramının medya kavramı olarak değişmesine neden olmuştur (Odyakmaz, 2005). Zaman içinde isim olarak değişse de iki kavramda aynı iletişim mecralarına karşılık gelmektedir. Kavramlar bireyleri bilgilendirme, eğlendirme ve ikna etme gibi işlevlere sahiptir. Yanı sıra sağlığa dair inanç ve tutumların geliştirilmesinde, sağlıkla ilgili bilgiyi bireylere aktarmada önemli ve güçlü bir araçtır. Medyada anlatılan sağlıklı olma sunumu bireyler üzerinde önemli bir sosyal etki oluşturmaktadır. Çünkü medya doğrudan kamunun sağlığına dair inanç, tutum ve davranışlarını etkilemede etkindir (Tufan, 2017, s. 188).

Kitle iletişimi toplumsal konumları bakımından eşit olan insanlar arasında gerçekleşen bir iletişimden ziyade “buyruk verme/ güdülemeye” ve “buyruk alma/uygulamaya” temeline dayalı bir iletişim biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu şekilde gerçekleşen iletişim süreci alıcının gönderilen mesaja veya mesajı gönderen kaynağa karşı eleştirel bir tutum edinmesini engellemektedir (Aydoğan, 2003, s. 15). Modernleşen toplum yapısına bağlı olarak değişen ve gelişen yeni kitle iletişimi, bireyleri yeni davranış biçimlerine özendirerek, yeni düşüncelerin ve beraberinde yeni haberlerin yayılmasına zemin hazırlamaktadır. (Sevsay, 1993, s. 141). Kişisel çıkarların, istek ve ihtiyaçların yeniden şekillenmesini sağlayarak yeni bir toplumsallaşma sürecini başlattığı da söylenebilir.

Kitle iletişim araçlarının kişiler üzerindeki etkilerine yönelik araştırmalar 1920'li yıllardan günümüze kadar gelmektedir. Toplumsal kültürü şekillendiren ve toplumsal yapıya etki eden söz konusu araçlar tarihsel olarak gazete, radyo ve televizyondur. Bu mecralarda ele alınan konular ise bireyin günlük yaşamını doğrudan etkileyen ekonomi, siyaset, eğlence, kültür-sanat ve sağlıktır. Çalışmanın konusu itibarıyla yeniliklerin duyurulmasında ve yayınlamasında en etkili araç olan medya, etkin ve hızlı bir şekilde sağlığa dair mesajların bireylere ulaşmasını sağlamaktadır. Hedef kitle açısından değerlendirildiğinde medyada yer alan sağlıkla ilgili yayın içeriklerinin diğer yayınlara kıyasla daha farklı bir algıya sebep olduğuna dair araştırma sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre bireyler medyada yer alan sağlık konulu yayınlara diğer yayınlara oranla daha çok güven duymaktadır (Kaya vd., 2011, s. 51).

Televizyondaki Sağlık Algısının Rolü

Televizyon 1990'lı yıllardan bugüne geçirmiş olduğu süreçte yayın içerikleri bakımından farklılık gösterse de toplumun tüm kesimlerine benzer bir görsel dünya sunmaktadır. Bu görüntüler ortalama zekâ seviyesine sahip her birey tarafından anlaşılıp bir sonuca varacak şekilde hazırlanmaktadır (Bulduklu, 2010a, s. 48). Televizyonda sesten çok görüntünün hâkim olması, bireylerin dikkatini yoğun biçimde görüntü üzerinde toplamaktadır. Sözel ifadelerin arka planda bırakılması ise, şekil üzerinden genel algıyı etkilemektedir (Bostancı, 2011, s. 153). Neredeyse her evde en az bir tane bulunan televizyon, geniş kitlelere ulaşmasından dolayı toplumu ilgilendiren konularda bilgi sağlamakta ve toplum bilinci oluşturmaktadır. Gündelik hayatın bu denli içinde olan söz konusu kitle iletişim aracı insanların mevcut algılarına etki ederek tutum ve davranışları da yönlendirmektedir.

Televizyon gerçeklik açısından değerlendirildiğinde çevredeki dış gerçekliği doğrudan hızlı bir şekilde seyirciye sunmaktadır. Seyirci, televizyon görüntüsünü film görüntüsüne nazaran gerçeğe daha yakın olarak algılar. Dolayısıyla bu durum bireyin televizyonda sunulan görüntülere karşı "Gerçek hayatta var" düşüncesi oluşturmaya sebep olmaktadır (Aktaran: Akyüz, 2018, s. 31). Sonuç olarak belli bir kurgunun ürünü olan programlarda kullanılan görüntülerin, ifadelerin, kişilerin ve olayların gerçek olduğu düşüncesi izleyici zihnine yerleşmektedir. Bugün televizyonun haber verme, eğlendirme, bilgilendirme işlevlerinin yanı sıra fikirleri kodlayarak bireylere ulaştırdığı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Televizyon izleyicilerinin etkilendiği ve takip ettiği program türleri içinde çeşitli konuları ele alan sağlık programları önemli bir yer tutmaktadır. Genel sağlık programları içinde; insan sağlığı ile ilgili programlar %58.6, çocuk sağlığı ile ilgili programlar ise % 41.5 oranıyla izlenmektedir (Mete, 1999, s. 51). Televizyonda yayınlanan sağlık programlarının hedef kitesini ise çoğunlukla kadınlar oluşturmaktadır. Toplum ve aile içinde kadına yüklenen eş, anne, ailenin sağlık koruyucusu ve aile bireylerinin sağlığından sorumlu kişi gibi roller bu durum destekler niteliktedir (Etiler & Zengin, 2015, s. 13). Genellikle gündüz kuşağında yer alan bu programların, kadınlar üzerinde sağlığa dikkat etme ve sağlık kontrolü yaptırma gibi pozitif etkileri bulunmaktadır. Yanı sıra, sağlığından endişe duyma ve kafa karışıklığı yaşama gibi olumsuz durumlar ise programların negatif etkileri arasındadır (Bölüktaş & Durak, 2019, s. 69). Dolayısıyla televizyon aracılığıyla alınan sağlık bilgisi, sağlık davranışını oluşturmada tek başına yetersiz olsa da sağlık davranışına yönelik tutumun meydana gelmesinde etkili olmaktadır (Bulduklu, 2010a, s. 122).

Giderek popülerleşen sağlık programları, bireyin en kolay ve en ucuz yolla enformasyon sağladığı içerikler haline gelmiştir. Birey bu programlarla hastalığın ne olduğu, nasıl ilerlediği, tedavi yöntemlerinin neler olduğu ve son yıllarda sık karşılaşılan alternatif tıp yöntemlerinden haberdar olabilmektedir. Konunun uzmanı hekimler tarafından aktarılan bilgilerin bireyler üzerindeki etkisi göz ardı edilmemelidir. Kişi duyduklarıyla var olan bilgisini pekiştirebileceği gibi yanlış algı, tutum ve davranışlarını da değiştirmektedir. Dolayısıyla sağlık programlarının bireylerin sağlık davranışlarını yönlendirebilme özelliği olduğu söylenebilir. Bu yönlendirme sürecinin ilk basamağını bireyin dikkatini çekmek ve algısına hitap etmek oluşturmaktadır. Televizyonun bireyin algısını etkileyebilmek için kullandığı yöntemlerden bazıları ise şu şekildedir (Türk, 2017, s. 20):

İlki değersizleştirme veya olduğundan daha fazla değer yüklemidir. Türkiye'deki antibiyotik kullanımı buna örnek verilebilir. Yapılan çalışmalar sonucunda gereksiz ya da fazla antibiyotik kullanımı insan sağlığını olumsuz olarak etkilediği ortaya konmuştur. Bu yüzden antibiyotik kullanımı azaltılmaya, eskiye göre değersizleştirilmeye çalışılmıştır. Gerek kamu spotlarıyla gerek sağlık programlarında uzman söylemleriyle antibiyotiğin bedensel etkilerinin yanında zihindeki yerini de değiştirmek amaçlanmıştır. Diğer *kişileri kahramanlaştırmadır.* Yine sağlık programları açısından değerlendirildiğinde özellikle obezite hastalarının tedaviye başlama-ilerleme ve sonuç evrelerinin gösterilmesi hem birey hem de doktor başarısı açısından kahramanlaştırılmaktadır. Benzer şikâyetlere sahip olan kişi aynı doktora fazla güven duyabilmekte, bireyden bireye değişen sağlık konusunda başarısız olabilme ihtimalini düşünmemektedir. *Uzman görüşüne başvurmak ise,* fikirleri çoğunluğun görüşüymüş gibi yansıtmak ve aynı haber ya da bilgileri farklı formatlarda birbirini destekleyecek şekilde sunmak yönlendirme yöntemleri arasında sayılan maddelerdendir.

Sağlık davranışı konusunda ikna gücü yüksek olan sağlık programları bireyler tarafından oldukça ilgi görmektedir. Hastalıklar hakkında bilgi sahibi olmak, gelişen sağlık teknolojilerini öğrenmek, yüz yüze iletişim kurmadan merak edilen konular hakkında bilgi edinmek programların izlenmesinde başlıca sebeplerdendir. Ancak televizyon aracılığıyla verilen bilgilerin kişiye özel olmadığı unutulmamalıdır. Bu nedenle, sağlık programlarından edinilen bilgilerin bireyler tarafından doğrudan uygulanmasından ziyade güvenilir kaynaklar aracılığıyla değerlendirilmesi ve doğrulanması önem taşımaktadır. Güncel sağlık iletişimi literatüründe de sağlık bilgisinin yalnızca edinilmesinin yeterli olmadığı, bu bilginin kaynağının, doğruluğunun ve bireysel sağlık durumuyla uygunluğunun sorgulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim

Güzel ve Sağlam (2024), dijital ortamda sağlık bilgisi edinme ve teyit etme davranışının sağlık iletişimi sorunlarının anlaşılması açısından önemli bir boyut oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, televizyonda yayınlanan sağlık programlarından edinilen bilgilerin bireysel sağlık kararlarına temel oluşturmadan önce uzman görüşüyle değerlendirilmesi, izleyicilerin yanlış yönlendirilme olasılığını azaltması bakımından önem taşımaktadır.

Yöntem

Çalışmada, sağlık iletişimi kapsamında ev hanımlarının sağlık programı izleme oranlarının belirlenmesi, bu programları nasıl algıladıklarının ortaya koyulması, programları sağlıklı yaşam üzerinde ne kadar etkili gördükleri ve programlardan aldıkları bilgiyi günlük yaşamlarında hangi düzeyde uyguladıklarının incelenmesi amaçlanmıştır. Türk toplum yapısında kadına ve özellikle ev hanımlarına yüklenen roller dikkate alındığında kadın, evin sağlığından sorumlu olan kişi olarak görülmektedir. Bu nedenle sağlık iletişimi kapsamında televizyonda yayınlanan sağlık programlarının ev hanımları tarafından nasıl algılandığı, programlara yönelik ilgi düzeyleri, programdan alınan bilgilerin günlük yaşamda kullanması ve hem ailesi hem de yakın çevresi üzerindeki yönlendirici etki önemli bir araştırma konusu haline gelmektedir.

Bu doğrultuda çalışmada, televizyon aracılığıyla sağlık programları üzerinden aktarılan sağlıklı birey sunumlarının bireyler üzerinde oluşturduğu algı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bireylerin bu programlardan edindikleri bilgileri günlük yaşamda ne kadar kullandıkları ve programları nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Temel amaç doğrultusunda araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

1. Televizyon izleme sıklığı ile sağlık programlarını izleme durumu arasında bir ilişki vardır.
2. Sağlık programlarını izleme ile yaş arasında bir ilişki vardır.
3. Sağlık programlarında verilen bilgilerden duyulan korku ile yaş arasında bir ilişki vardır.
4. Bireylerin hastalık durumu ile sağlık programlarını izlemesi arasında bir ilişki vardır.
5. Sağlık programlarını izleme sıklığı ile sağlıklı yaşam üzerinde etkili olduğunu düşünme arasında pozitif bir ilişki vardır.

6. Sağlık programlarının sağlıklı yaşam üzerindeki etkisi ile yaş arasında bir ilişki vardır.

7. Sağlık programlarına katılan uzmanların verdiği bilgileri kendi doktoruna onaylatma ihtiyacı ile yaş arasında bir ilişki vardır.

Araştırmanın evrenini, Konya ilinde yaşayan ve sağlık programlarını takip eden ev hanımları oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise, amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olup Konya'da ikamet eden ve sağlık programlarını izleyen 400 ev hanımından oluşmaktadır. Toplam nüfusu 2.205.609 olan Konya'nın 1.111.168'ni yani %50.38'ni kadınlar oluşturmaktadır Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2018). Araştırmanın Konya'daki ev hanımlarıyla ilgili genel bir veri oluşturması açısından diğer ilçeler arasında yüksek nüfusa sahip olan Selçuklu (648.850), Meram (342.315) ve Karatay (323.659) ilçeleri uygulama alanı olarak seçilmiştir. Bu ilçelerde uygulanacak anket sayısı ise nüfus yoğunluğuna göre eşit olarak belirlenmiştir. Araştırma sağlık programlarını izleyen kadınlar ve Konya ili ile sınırlandırılmıştır.

Ölçüm Araçları ve Kullanılan Testler

Araştırmanın veri toplama yöntemi alan araştırmasıdır. Bu kapsamda, Konya ilinin Selçuklu, Meram ve Karatay ilçelerinde yaşayan 401 ev hanımına ulaşılmış ve yüz yüze görüşme tekniğine dayalı anket uygulanmıştır. Anket formu hazırlanırken Yasin Bulduklu'nun "Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programları ve İzleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma" adlı doktora tezinde yer alan anket formundan yararlanılmıştır (2010a, s. 286-290). Uygulanan anket formu 5 kısımdan ve toplam 61 sorudan oluşmaktadır.

Birinci ve ikinci bölümde katılımcıların sağlık durumlarının tespiti, tercih ettikleri program türleri ve televizyon izleme sıklıkları ölçülmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde katılımcıların hangi durularda sağlık programları izlediğine ve bu programlarla ilgili algılarını saptamaya yönelik yargılara yer verilerek, hangilerine ne derece katıldıklarını derecelendirmeleri istenmiştir. Dördüncü bölümün ilk sorusunda sağlık programlarını izleme yönelik yargılara yer verilerek katılımcıların hangilerine ne derece katıldıklarını derecelendirmeleri istenmiştir. Anket formunun son bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur.

Yüz yüze görüşme tekniğiyle uygulanan anket çalışmasında 400 katılımcının fikirlerini almak hedeflenmiş ve bu sayıya ulaşılmıştır. Uygulanan anket formlarının tamamı bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Analizler bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen veriler, SPSS 20.0 programı kullanılarak analizler edilmiştir. Bu bağlamda, bazı soruların yanıtları için frekans dağılım tabloları oluşturulmuş ve çözümlenmiştir. Parametrik değişkenlik gösteren verilerde frekans, Ki-kare analizleri kullanılmış; farklılıklara yönelik değerlendirmelerde ise ANOVA testi uygulanmıştır.

Bulgular

Katılımcıların Sağlık Durumları, Tercih Ettikleri Program Türleri ve Televizyon İzleme Sıklıklarına Yönelik Bulgular

- Araştırmaya katılan katılımcıların %70,3'ü herhangi bir hastalığının olmadığını belirtirken %29,4'ü ise hastalıklarının olduğunu söylemektedir.
- Araştırmaya katılan 401 kişiden 399 kişinin %76,2'si sağlığını tehdit edecek bir hastalığı söz konusu değilken sadece %3,5'inin hastalığı söz konusudur. Ayrıca %19,8'i sigara kullanırken çalışma kapsamında alkol kullandığını belirten ev hanımlarının oranı %0,5'tir.
- Araştırmaya katılan katılımcıların %40,8'i günde ortalama 3-5 saat arası televizyon izlerken %26,8'si günde ortalama 3 saat ve az süre televizyon izlemekte, %23,3'ü ise günde ortalama 5-7 saat arası televizyon izlemektedir. Televizyon karşısında 7 saat ve üzeri süre geçiren ev hanımlarının oranı %9,3'tür. Televizyon izleme süresinin betimleyici istatistikleri incelendiğinde en az 1 saat en fazla 10 saat televizyon izlendiği görülmektedir. Buna göre katılımcıların günde ortalama televizyon izleme süresi 4,84 (5saat 24 dk.) saattir. Televizyon izleme süresinin standart sapması 1,88 olarak bulunmuştur. Ülkemiz için televizyon izleme süresinin 4-5 saat olduğunu ortaya koyan araştırmalar değerlendirildiğinde elde edilen bulgunun söz konusu araştırmaları destekler nitelikte olduğu söylenebilir.
- Katılımcılara televizyonda izledikleri program türleri sorulmuş ve şu bilgiler elde edilmiştir. Araştırmaya katılan ev hanımlarının çoğunluğu televizyonda dizileri (%78) izlerken % 56,8'i ana haber bültenlerini, % 51,5'i sağlık programlarını, % 34,2'si ise dini programları izlemektedir. Ayrıca ev hanımlarının genellikle izlemedikleri programların arasında müzik programları (%44,4) yer almaktadır. Yarışma programları (%39,6) ve filmleri (%43,3) ise ev hanımları çok nadir olarak izlediklerini belirtmişlerdir. Sıralamada ilk üçte yer alan sağlık programlarının ev hanımları tarafından izlenme durumunun orta düzeyde olduğu yorumu yapılabilir.

Katılımcı ev hanımlarının sağlık programlarını hangi durumlarda izlediklerini saptama amacıyla oluşturulan ifadelere verdikleri cevapların dağılımı tablodaki gibidir.

Tablo 1. Katılımcıların Sağlık Programlarını İzleme Durumuna İlişkin Bulgular

	N	Ortalama	Standart Sapma
Salgın bir hastalıksa izlerim	399	4,4637	,73877
Hastalığımla ilgiliyse izlerim	400	4,4550	,73439
Yeni bir tıbbi gelişmeye izlerim	401	4,3616	,74928
Bir yakınımın sağlığıyla ilgiliyse izlerim	401	4,2643	,81850
Konuk ilgimi çekerse izlerim	401	4,1820	,84515
Yapacak bir işim yoksa izlerim	401	3,2294	1,07342
Estetik veya güzellikle ilgiliyse izlerim	401	2,8030	1,44692
Her tür sağlık içeriğini izlerim	401	2,5935	1,07790

İfadelere katılımların ortalama değerlerine bakıldığında en yüksek ortalamayı 4,46 ortalama değer ile “Salgın bir hastalıksa izlerim” ifadesinin aldığı görülmektedir. “Hastalığımla ilgiliyse izlerim” ifadesi 4,45 ortalama değeri ile ev hanımlarının yüksek düzeyde katılım gösterdikleri ikinci yargıdır. “Yeni bir tıbbi gelişmeye izlerim” 4,36 ortalama değerine sahiptir. Sağlık programlarına yönelik yargıların incelendiği tablonun ev hanımlarının çoğunlukla katılım gösterdikleri ifadeler göz önünde bulundurulduğunda, ev hanımları sağlık programlarının bilgi verici ve faydalı özellikte olduklarını düşündükleri programları çoğunlukla izlediklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Katılımcıların katılım yönünde çok fazla birliktelik göstermedikleri ifadelerin başında 2,59 ortalama değeri ile “Her tür sağlık içeriğini izlerim” ifadesi yer alırken “Estetik veya güzellikle ilgiliyse izlerim” ifadesi ise 2,80 ortalama ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu da ev hanımları televizyonda yayınlanan sağlık programlarından daha çok sağlıklı yaşam, hastalıklar ile ilgili bilgi verici programları tercih ettiklerini ve bilgi verme amaçlı olmayan programları çok fazla tercih etmediklerini göstermektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Sağlık Programı ile İlgili Algılarına İlişkin Bulgular

	Ortalama	Standart Sapma
Gelecek hastalıklar için bilgi sahibiyim	4,1397	,77489
Diyalog kurmamı sağlıyor	4,1372	,96366
Bilinçlendirdiğini düşünüyorum	4,1372	,75076
Televizyondaki doktorlar daha anlaşılır	4,1325	1,03809
Sağlıkla ilgili önemli bilgiler veriliyor	4,1222	,69464
Uzman ünvanlarını önemsiyorum	4,0675	,80906
Yapmam gerekenleri öğreniyorum	4,0474	,68938

Konuşamadıklarımı öğreniyorum	4,0224	1,18195
Aynı sorunları yaşayanlar manevi destek sağlıyor	3,7631	1,16027
Gerçek hastalar olduğuna inanıyorum	3,6733	1,10250
Sağlıklı olup olmadığımı anlıyorum	3,5711	1,01270
Algınızı saptamaya yönelik sorular (kafa karışıklığımı gideriyor)	3,4289	,99275
Kendimi güvende hissediyorum	3,3158	1,07765
Kamu ya da özelde çalışmasını önemsiyorum	3,2475	1,16173
Endişe duymama sebep oluyor	3,2100	1,26289
Sosyal bir aktivite	2,6110	1,28385
Gerçek hastalar olmadığına inanıyorum	2,3990	1,14691
Kendimi hasta biri olarak düşünüyorum	2,3766	1,15124
Doktorlardan daha çok güveniyorum	1,5935	,98329

Ev hanımlarının sağlık programları ile ilgili algılarını saptamaya yönelik ifadelerin betimleyici istatistikleri incelendiğinde en yüksek ortalamaları bilgilenmeye yönelik ifadelerin aldıkları görülmektedir. “Gelecek hastalıklar için bilgi sahibiyim” ifadesi 4,14, “Diyalog kurmamı sağlıyor” ifadesi 4,14, “Bilinçlendirdiğini düşünüyorum” ifadesi 4,14, “Televizyondaki doktorlar daha anlaşılır” ifadesi 4,13, “Sağlıkla ilgili önemli bilgiler veriliyor” ifadesi 4,12 ortalama değeri ile katılımcıların en çok önem verdikleri ifadeler olmuştur. Daha sonra öğrenme algısı ile ilgili ifadeler katılım yönünde 4’ün üzerinde ortalama değerlerle sıralanmıştır. “Uzman ünvanlarını önemsiyorum” ifadesi 4,07 ortalamaya “Yapmam gerekenleri öğreniyorum” ifadesi 4,05 ortalamaya “Konuşamadıklarımı öğreniyorum” ifadesi 4,02 ortalamaya sahiptir. “Bu programlara doktorlardan daha çok güveniyorum” ifadesi 1,59 ortalama değer ile ev hanımlarının en düşük düzeyde önem verdikleri ifade olmuştur. Ayrıca “Kendimi hasta biri olarak düşünüyorum” ifadesi 2,38, “Gerçek hastalar olmadığına inanıyorum” ifadesi 2,40 ve “Televizyondaki sağlık programlarını izlemek benim için sosyal bir aktivitedir” ifadesi de 2,61 ortalama değeri ile katılım yönünde düşük ortalamalara sahip ifadelerdir. Ev hanımları sağlık programlarını bilgilenme ya da bir şeyler öğrenme algısıyla izlerken programda yer alan hastaların gerçek olmadığı algısına da sahiptirler.

Tablo 3. Katılımcıların Sağlık Programlarına Yönelik Yargılarının Dağılımları

	Ortalama	Standart Sapma
İyileşme sürecini görmek güven veriyor	4,2693	,84397
Önceden duyarsam vakit ayırırım	4,1845	1,06811
Hastalık ve sağlık bilgisi öğreniyorum	4,0948	,74565
Kişisel sağlık bilgim arttı	4,0424	,78466
Eğlenceli anlatım daha anlaşılır	4,0125	1,06881
Hayatımda önemli yeri var	3,9501	,81087
Tekrarla eksiklerimi fark ediyorum	3,7675	1,00796

Sağlığımın kıymetini anladım	3,7357	1,75213
Bilgileri doktoruma sormadan uygulamam	3,5711	1,23716
Ön muayeneyi doğru buluyorum	3,4400	1,37153
Ön muayeneyi doğru bulmuyorum	2,5885	1,35010
Çoğunlukla verilen önerileri uyguladım	2,1521	1,22446

Araştırmaya katılanların sağlık programlarıyla ilgili olarak tutum ve davranışlarını saptamaya yönelik oluşturulan ifadelerin betimleyici istatistikleri incelendiğinde, katılım yönünden en yüksek ortalamaya 4,26 ortalama değer ile “İyileşme sürecini görmek güven veriyor” ifadesinin aldığı görülmektedir. “Önceden duyarsam vakit ayırıyorum” ifadesi 4,18 , “Hastalık ve sağlık bilgisi öğreniyorum” ifadesi 4,09, “Kişisel sağlık bilgim arttı” ifadesi 4,04 ve “Eğlenceli anlatım daha anlaşılır” ifadesi 4,01 ortalama değer ile ev hanımlarının sağlık programları izlemek için en çok önem verdikleri ifadeler olmuştur. Ayrıca 3,95 ile 3.44 arasında ortalama değere sahip 5 ifade yer almaktadır. Bu ifadeler içerisinde sağlık programlarının önemine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Sağlık programlarıyla ilgili katılımcı ev hanımlarının katılım yönünde en az önem verdikleri ifadenin başında 2,15 ortalama değer ile “Çoğunlukla verilen önerileri uyguladım” ifadesi ve 2,58 ortalama değer ile “Programda hastaların uzmanlar tarafından ön muayene edilmesini doğru bulmuyorum” ifadesi gelmektedir.

Televizyon İzleme Sıklığı ve Sağlık Programları Arasındaki Bulgular

Televizyon izleme sıklığı ile sağlık programlarını izleme durumu arasındaki ilişkiyi tespit etmek için yapılan ki kare testinin bulgularına bakıldığında, televizyon izleme sıklığı arttıkça sağlık programlarını izlemenin de arttığı görülmektedir.

Tablo 4. Televizyon İzleme Sıklığı ve Sağlık Programları Arasındaki İlişki

TV izleme sıklığı		Hiç	Nadiren	Ara sıra	Çoğu zaman	Her zaman	
Hiç	Sayı	0	1	1	1	0	3
	%	,0	33,3	33,3	33,3	,0	
Haftada 1-2 gün	Sayı	8	7	6	2	0	23
	%	34,8	30,4	26,1	8,7	,0	
Haftada 2-3 gün	Sayı	1	12	44	24	2	83
	%	1,2	14,5	53	28,9	2,4	
Haftada 5-6 gün	Sayı	1	2	51	61	2	117
	%	0,9	1,7	43,6	52,1	1,7	
Her gün	Sayı	2	11	47	92	22	174
	%	1,1	6,3	27	52,9	12,6	
Toplam		12	33	149	180	26	400

	Ki-kare testi		
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	154,802 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	104,977	16	,000
Linear-by-Linear Association	65,891	1	,000
N of Valid Cases	400		

Televizyon izleme sıklığı ile sağlık programlarını izleme durumu arasında istatistiki olarak ilişki söz konusudur ($p=0,000$). Her gün televizyon izleyenlerin %52,9'u çoğu zaman sağlık programlarını da izlediği tablo 17'ye göre söylenebilir. Haftada 1-2 gün televizyon izleyen ev hanımlarının %34,8'i sağlık programlarını hiç izlemediklerini belirtmişlerdir. Haftada 5-6 gün televizyon izleyen ev hanımlarının %52,1'i çoğu zaman, %43,6'sı ise ara sıra sağlık programlarını izlemektedirler. Haftada 2-3 gün televizyon izleyen ev hanımlarının %53'ü ara sıra sağlık programlarını izledikleri söylenebilir.

Tablo 5. Sağlık Programlarının Sağlıklı Yaşam Üzerindeki Etkisine İlişkin Sonuçlar

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde
1,00	2	,5	,5
2,00	4	1,0	1,0
3,00	15	3,7	3,8
4,00	42	10,5	10,6
5,00	85	21,2	21,4
6,00	135	33,7	33,9
7,00	74	18,5	18,6
8,00	27	6,7	6,8
9,00	6	1,5	1,5
10,00	8	2,0	2,0
Total	398	99,3	100,0
Cevapsız	3	,7	
Total	401	100,0	

	N	En düşük	En yüksek	Ortalama	Standart Sapma
Sağlık programları sağlıklı yaşam üzerinde ne derece etkili	398	1,00	10,00	5,8442	1,46868

Sağlık programlarının sağlıklı yaşam üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla katılımcılara 1 ile 10 arasında puan verilmesi istenmiş 1-2 puan hiç etkili değil,

3-4 etkili değil, 5-6 orta derecede etkili, 7-8 etkili ve 9-10 çok etkili olarak kodlanmıştır. Buna göre; ev hanımları sağlık programlarının sağlıklı yaşam üzerinde orta derecede (%55,3) etkili olduğunu düşünmektedirler. Sağlık programlarının sağlıklı yaşam üzerinde etkiye sahip olduğunu düşünenlerin oranı % 28,7 iken etkisinin olmadığını düşünenlerin oranı %15,7'dir.

Sağlık programlarının sağlıklı yaşam üzerindeki etkisinin betimleyici istatistiklerine bakıldığında; ev hanımlarının en düşük puanı 1 (hiç etkili değil) ve en yüksek puanı 10 (çok etkili) olacak şekilde cevap vermişlerdir. Araştırmaya katılan ev hanımlarının ortalama puanı 5,84'tür. Yani ev hanımları sağlık programlarının sağlıklı yaşam üzerinde orta derecede etkili olduklarını düşünmektedirler.

Katılımcıların Sağlık Programlarını İzleme ile Yaş Arasındaki İlişki Göre Bulgular

Tablo 6. Sağlık Programları ile Yaş Arasındaki İlişki

			Yaşkat				Total
			35 yaş ve altı	36-45 yaş arası	46-55 yaş arası	56 yaş ve üzeri	
Sağlık programları	Hiç	Count	2	9	1	0	12
		% within sağlık programları	16,7%	75,0%	8,3%	,0%	100,0%
	Nadiren	Count	9	15	8	1	33
		% within sağlık programları	27,3%	45,5%	24,2%	3,0%	100,0%
	Ara sıra	Count	28	55	64	2	149
		% within sağlık programları	18,8%	36,9%	43,0%	1,3%	100,0%
	Çoğu zaman	Count	17	65	89	9	180
		% within sağlık programları	9,4%	36,1%	49,4%	5,0%	100,0%
	Her zaman	Count	4	7	12	3	26
		% within sağlık programları	15,4%	26,9%	46,2%	11,5%	100,0%
Total		Count	60	151	174	15	400
		% within sağlık programları	15,0%	37,8%	43,5%	3,8%	100,0%

Ki-kare testi

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	29,857 ^a	12	,003
Likelihood Ratio	30,565	12	,002
Linear-by-Linear Association	17,914	1	,000
N of Valid Cases	400		

Sağlık programlarını izleme ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur ($p=0,003$). Tabloya göre yaş arttıkça sağlık programlarını her zaman izleme oranı da artmaktadır. Buna göre 46-55 yaş arası bireylerde her zaman sağlık programlarını izleme oranı 35 yaş ve altı bireylere göre daha yüksektir. 35 yaş ve altı bireylerin %15,4'ü her zaman sağlık programı izlerken 46-55 yaş arası ev hanımlarının %46,2'si sağlık programlarını izlemektedir.

Katılımcıların Sağlık Programlarını İzleme ile Sağlık Programlarının Yaşam Üzerindeki Etkisine Yönelik Bulgular

Tablo 7. Sağlık Programlarını İzleme ile Sağlık Programlarının Yaşam Üzerindeki Etkisi

		Mean	Std. Deviation
Hiç	11	3,9091	2,21154
Nadiren	31	5,5161	1,65068
Ara sıra	149	5,6779	1,28014
Çoğu zaman	180	5,9556	1,30672
Her zaman	26	7,1923	1,76679
Total	397	5,8413	1,46939

ANOVA					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	98,132	4	24,533	12,706	,000
Within Groups	756,871	392	1,931		
Total	855,003	396			

Ev hanımlarının sağlık programlarını izleme sıklığı ile programların yaşam üzerindeki etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,000$). Yapılan ANOVA analizine göre, sağlık programlarını hiç izlemeyen ev hanımlarının ortalama puanı 3,90 iken nadiren izleyenlerin ortalaması 5,51 ara sıra izleyen ev hanımlarının ortalaması ise 5,67'dir. Sağlık programlarını çoğunlukla izleyen ev hanımlarının ortalaması 5,95 her zaman izleyen ev hanımlarının ortalaması ise 7,19'dur. İzleme sıklığı arttıkça sağlık programlarının yaşam üzerindeki etkisinin de arttığı düşünülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Sağlık ve iletişim disiplinlerini bir araya getiren sağlık iletişimi, sağlık konuları hakkında bireyleri bilgilendirmek ve toplum sağlığıyla ilgili kararların alınmasında, olumlu sağlık davranışına yönlendirme ve sağlık eğitimlerinde önemli rol oynamaktadır. Geniş kitlelere ulaşması bakımından medya araçları sağlık iletişimi kapsamında değerlendirildiğinde; özellikle televizyondaki sağlık programlarının bireylerin kişisel sağlık bilgisini arttırdığı söylenebilir. Bununla birlikte pek çok hastalık ve sağlık konusuna dair bilgi sahibi olan birey, bu bilgileri günlük yaşamda uygularken yarar-zarar dengesini kurmada yetersiz kalmaktadır. Uyguladığı herhangi bir öneri başka bir sağlık sorununa sebep olabilir. Nitekim araştırmada katılımcıların "Bilgileri doktora sormadan uygulamam" ifadesine yüksek, "Çoğunlukla verilen önerileri uygulayam" ifadesine ise düşük düzeyde katılım göstermeleri, sağlık programlarından edinilen bilgilerin doğrudan davranışa dönüşmediğini göstermektedir. Bununla

birlikte söz konusu bulgu, anket çalışmalarında karşılaşılabilen sosyal beğenirlik eğilimiyle de ilişkilendirilebilir. Katılımcıların fiilî davranışlarından ziyade toplumca doğru kabul edilen hekime danışma davranışını işaretlemiş olmaları mümkündür. Bu nedenle araştırmanın öz-bildirime dayalı verilerle sınırlı olduğu dikkate alınmalıdır.

Bu çalışmada, Konya'da yaşayan ev hanımlarının sağlık programlarında anlatılan sağlıklı birey profilinin kişiler üzerinde nasıl bir algı oluşturduğunu tespit etmek amacıyla alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 401 kişiye yüz yüze görüşme tekniğiyle anket uygulanmıştır.

Araştırma bulgularına göre, sağlık programlarını izleyen ev hanımlarının %52,1'nin ilkokul mezunu olduğu ve katılımcıların %58,6'sının sağlık kuruluşuna yalnızca herhangi bir hastalık durumunda başvurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin hastalık ya da rahatsızlık dışında rutin sağlık kontrolü yaptırmadıkları kanısına ulaşılabilir. Dolayısıyla bu durum, rutin sağlık kontrollerinin katılımcılar arasında yaygın olmadığını göstermektedir.

Ev hanımlarının izledikleri program türleri incelendiğinde sağlık programlarının üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Ev hanımları sağlık programlarını takip etmektedir ve gündüz kuşağında yayınlanması itibarıyla hedef kitleye ulaşıldığı söylenebilir. Bireyler bu programları bilgilendirici ve faydalı olarak değerlendirmektedirler. Mevcut rahatsızlıklar ya da ileride yaşanabilecek hastalıklar hakkında bilgi sağlandığı gibi çevre ile iletişim kurma konusunda da programların etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak her ne kadar faydalı bilgiler verildiği düşünülse de programda yer alan hastaların gerçek hastalar olmadığı yönündeki algı oldukça güçlüdür. Bu anlamda izlenme oranının artması için anlatılan konuda hasta olarak ifade edilen kişilerin kurgu ürünü olabileceği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. İkna edicilik açısından değerlendirildiğinde de yeterli görülmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sağlık programlarının sağlıklı yaşam üzerinde ne derece etkili olduğunun tespit edilmeye çalışıldığı bölümde, ev hanımlarının %53,3'ü bu programların sağlıklı yaşam üzerinde orta derecede etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak televizyon karşısında geçirilen süre arttıkça sağlık programlarını izleme oranı da artmaktadır. Bu anlamda, bireyler sağlık programlarını izleseler de yüksek düzeyde etkilenmemektedirler.

Araştırma sonuçlarından elde edilen diğer bir bulgu ise, ev hanımlarının yaşı ilerledikçe sağlık programlarını izleme oranındaki artıştır. Bu durum, yaşa bağlı olarak yaşanabilecek rahatsızlıklar hakkında bilgi sahibi olmak için sağlık programlarını izleme eğilimiyle açıklanabilir. Öte yandan program

içeriklerinde verilen bilgiler, tedavi aşamaları ya da herhangi bir hastalığın olumsuz sonuçları bireylerde korku ve endişeye sebep olmamaktadır.

Sonuç olarak Konya’da yaşayan ev hanımları üzerinde yapılan anket çalışmasında sağlık programlarının daha çok bilgi edinmek amacıyla izlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda ticari kaygıyla yapılan programlara çıkan hastaların gerçek hastalar olmadığı algısının hâkim olduğu saptanmıştır. Bireyler sağlık programlarını sağlıklı yaşam üzerinde çok etkili görmeseler de sağlık hakkında bilgilenmek ve çevresiyle iletişime geçebilmek için izlemeyi tercih etmektedirler. Ayrıca sağlıklı yaşam üzerinde yüksek etkiye sahip olduğunu düşünmedikleri için program içeriklerinden endişe ve korku duymamaktadırlar. Dolayısıyla sağlık programları bireyler nezdinde bilgilendirme açısından olumlu algılansa da inandırıcılık açısından olumsuz olarak algılanmaktadır.

Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, televizyon sağlık programlarının izleyiciler için tamamlayıcı bir sağlık bilgisi kaynağı işlevi gördüğü ancak güvenilir sağlık otoritesi olarak kabul edilme ve doğrudan davranış değişikliği oluşturma açısından sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu yönüyle çalışma, sağlık programlarına ilişkin izleyici algısını bilgi edinme, güven, sağlıklı yaşam algısı ve davranışa yönelme boyutlarıyla ele alarak sağlık iletişimi literatürüne katkı sunmaktadır. Uygulama açısından, sağlık programlarında verilen bilgilerin bilimsel temellere dayanması, uzman görüşlerinin açık ve anlaşılır biçimde aktarılması ve izleyicilerin sağlıkla ilgili kararlarında hekime danışmaya yönlendirilmesi önem taşımaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda ise farklı şehirlerde ve farklı sosyo-demografik gruplar üzerinde karşılaştırmalı çalışmalar yürütülmesi, ayrıca sosyal medya ve dijital sağlık içeriklerinin izleyici algısı üzerindeki etkilerinin incelenmesi önerilmektedir.

Extended Abstract

The purpose of this study is to examine the perception created by representations of healthy individuals in the media, specifically on television, on viewers in the context of health communication. Health communication is an interdisciplinary field that aims to increase individuals' and communities' level of health-related knowledge, support the protection and promotion of health, and encourage positive health behaviors. With the proliferation of mass media, health issues have become more visible in the media, and health information has begun to reach wider audiences, particularly through television programs. Health programs broadcast during the daytime present a specific “healthy individual” profile through expert opinions, patient experiences, and treatment processes, and can shape viewers' perceptions of

health through this presentation. In this context, the study empirically demonstrates the effect of healthy individual representations constructed in television health programs on viewer perception.

The scope of the research consists of housewives living in Konya province who watch health programs broadcast on television. The active role women play in health-related decision-making processes within the family in Turkish society makes housewives a meaningful target audience for the research. Accordingly, the study aims to examine housewives' frequency of watching health programs, their reasons for watching, their perceptions of the programs, and their assessments of the impact of these programs on healthy living.

The theoretical framework of the study is based on health communication literature and approaches related to the media's power to shape and direct perceptions. Health communication is considered a strategic communication process that is not limited to the transfer of health information but also aims to influence individuals' attitudes and behaviors. The media is one of the most effective tools in this process. Television's audiovisual structure, expert authority, and dramatized patient narratives are known to have the potential to reinforce the perception of reality. However, the fictional dimension of television content and commercial concerns raise questions about the reliability and credibility of health programs. Therefore, it is important to empirically examine the effect of health programs on viewer perception.

A quantitative research method was adopted in the study, and field research was conducted. A structured questionnaire was used as the data collection tool. The survey was administered face-to-face to a total of 401 housewives living in the Selçuklu, Meram, and Karatay districts of Konya. The questionnaire consists of five sections and 61 questions. The first sections determined the participants' demographic characteristics and television viewing habits. The subsequent sections measured their motivations for watching health programs, their perceptions of the programs, and their assessments of the programs' impact on healthy living. The data obtained were analyzed using the SPSS 20.0 program. In addition to descriptive statistics, the chi-square test and one-way analysis of variance (ANOVA) were applied to test the relationships between the variables. A significance level of $p < 0.05$ was accepted. The research findings show that participants primarily watch health programs to gain information. It was found that the tendency to watch increases, especially when epidemic diseases, personal health problems, or new medical developments are involved. Participants stated that health programs provided information about future diseases, served an awareness-raising function, and

created awareness on health issues. The findings also indicate that the recovery processes featured in the programs created a sense of trust and perceived emotional support among viewers. These results reveal that health programs serve an informative and awareness-raising function.

However, some participants expressed doubts about the authenticity of the patients featured in the programs. While the informative aspect of health programs is strong, their credibility appears to be limited. The vast majority of participants stated that they did not directly apply the recommendations given in the programs and consulted their own doctors when necessary. This situation shows that television health programs are not perceived as the primary health authority, but rather serve as a complementary source of information.

A statistically significant relationship was found between the frequency of television viewing and the viewing of health programs ($p < 0.05$). It was determined that as the duration of television viewing increased, so did the rate of viewing health programs. Furthermore, a significant relationship was found between age and the frequency of watching health programs. It was determined that middle-aged and older participants watched health programs more regularly. This can be explained by the increased interest in health-related issues as people age.

In the assessment of the impact of health programs on healthy living, the participants' average score was calculated as 5.84. This result shows that health programs are perceived as having a “moderate” effect on healthy living. According to the ANOVA analysis, participants who watched health programs more frequently were found to evaluate the impact of the programs on life more highly ($p < 0.05$). However, the findings do not indicate a high level of behavioral change.

In conclusion, the study reveals that housewives primarily watch television health programs for the purpose of obtaining information and raising awareness. The impact of the programs on healthy living is perceived as moderate; while their informational function is strong, limitations are observed in terms of credibility. Health programs contribute to individuals' awareness of health issues and communication with their social environment. However, their potential to create direct and strong behavioral change is limited. The study makes an important contribution to the literature by evaluating the role of the media in health communication through viewer

perception. It also points to the need to re-examine the content and credibility dimensions of health programs broadcast on television.

Keyword: Health Communication, Media, Television, Perception, Health Programs.

Kaynakça

- Akyüz, S. S. (2018). *Düşman Medya Kavramı Çerçevesinde Türkiye’de Siyasi Eğilimler ve Kitle İletişim Araçları Kullanıcılarının Tarafsızlık Algısı* [Doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Aydoğan, F. (2003). Kitle Kültürü ve Sirk kültürü. *Selçuk İletişim Dergisi*, 2(4), 13-20.
- Bostancı, N. (2011). *Siyaset ve Medya: Alacakaranlığın İki Atlısı*. Özgür Yayınları.
- Bölüktaş, R. P., & Durak, D. (2019). Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarının Kadın İzleyicilerin Sağlığa İlişkin Bilgi, Tutum ve Davranışlarına Etkisi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 14(1), 57-72.
- Bulduklu, Y. (2010a). *Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programları ve İzleyicileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma* [Doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Bulduklu, Y. (2010b). Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programları ve İzleyicileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 75-85.
- Etiler, N., & Zengin, Ü. (2015). Televizyon Kanallarındaki Gündüz Programlarında Kadın Sağlığı ve Toplumsal Cinsiyete Bakışın Değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Public Health*, 13(2), 137-146. <https://doi.org/10.20518/thsd.02616>
- Güzel, Ş., & Sağlam, Ş. (2024). Dijital Ortamda Sağlık Bilgisi Edinme ve Teyit Etme Davranışlarının Sağlık İletişimi Sorunlarına Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (55), 17-22. <https://doi.org/10.52642/susbed.1468427>
- Kaya, A., Yüksel, E., & Ögüt, P. (2011). Sağlık Haberlerinde “Mucize Tedavi”ler. *Selçuk İletişim Dergisi*, 7(1), 49-64. <https://doi.org/10.18094/si.33714>
- Kumbasar, B. (2012). *Sağlık İletişiminde Mesaj Tasarlamada Kültürel Faktörlerin Rolü* [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Maibach, E., & Holtgrave, D. R. (1995). Advances in Public Health Communication. *Annual Review of Public Health*, 16, 219-238. <https://doi.org/10.1146/annurev.pu.16.050195.001251>
- Mete, M. (1999). *Televizyon Yayınlarının Türk Toplumu Üzerindeki Etkisi*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Odyakmaz, N. (2005). Sermayenin Gelişimi ve Bir Üst Yapı Ögesi Olarak Medya. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 13.
- Okay, A. (2016). *Sağlık İletişimi*. Derin Yayınları.

- Ratzan, S. Z. (1998). *Preface. Journal of Health Communication*. Supplement.
- Ray, E. B., & Donohew, L. (1990). *Communication and Health: Systems and Applications*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Schiavo, R. (2007). *Health Communication: From Theory to Practice*. Jossey-Bass.
- Sevsay, E. (1993). Modernleşme ve Toplumsallaşma Sürecinde Kitle İletişim Araçları. *Marmara İletişim Dergisi*, 2(2), 141-160.
- Şengün, H. (2016).). Sağlık Hizmetlerinde İletişim Yönetimi. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 1, 38-42. <https://doi.org/10.18017/iuitfd.40259>
- Thomas, R. (2006). *Introduction to Health Communication*. Springer Science+Business Media.
- Tufan, F. (2017). Sağlık İletişimi Kapsamında “Hastane Radyoculuğu” Whipps Cross Hospital Radio. *Akdeniz İletişim Fakültesi Dergisi*, 28, 184-198. <https://doi.org/10.31123/akil.437476>
- Türkiye İstatistik Kurumu.(2018). TÜİK. <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>
- Türk, M. S. (2017). Algı Yönetimi. İçinde Bilal Karabulut (Ed.), *Algı yönetimi ve iletişim: Algının ötesinde bir gerçeklik var mı?*(ss. 14-37). Alfa Yayınları.

Yazar Katkı Oranı: Çalışmaya her iki yazarın katkı oranı eşittir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

- Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

-This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No plagiarism detected.

-Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

-In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.

Araştırma Makalesi**Research Article****Merkeziyetsiz Gelecek ve Spekülatif Riskler: Metaverse, NFT ve Kripto Para Üzerine Kullanıcı Söylemlerinde Değerlerin Yeniden İnşası****Decentralized Future and Speculative Risks: The Reconstruction of Values in User Discourses on Metaverse, NFT, and Cryptocurrencies***Furkan ÜNLÜ** ORCID: 0000-0001-6540-1794**Öz**

Bu çalışma, metaverse, NFT ve kripto para ekseninde şekillenen dijital evrenin kültürel değerlerle ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, kullanıcıların söz konusu dijital olgulara yönelik anlam üretim süreçlerini ortaya koymak amacıyla Ekşi Sözlük platformunda yer alan kullanıcı yorumları analiz edilmiştir. Anonim ifade imkânı ve çoklu bakış açıları barındırması nedeniyle Ekşi Sözlük, dijital kamusal alan niteliği taşıyan zengin bir veri kaynağı sunmaktadır. Toplam 2510 yorumdan oluşan veri seti, çok aşamalı veri temizleme sürecinden geçirilmiş ve analiz edilebilir hale getirilmiştir. Araştırmada nitel yaklaşım benimsenmiş, veriler Python aracılığıyla ön işleme tabi tutulmuş ve içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Kodlama sürecinde tema, kategori ve kodlar oluşturularak veriler hiyerarşik biçimde sınıflandırılmıştır. Bulgular, kullanıcı söylemlerinin altı temel ekseninde yoğunlaştığını göstermektedir: ekonomik değer ve yatırım algısı, devlet denetimi ve güven, kültürel ve toplumsal dönüşüm, teknoloji ve gelecek öngörüsü, eleştirel yaklaşımlar ve gündelik yaşam pratikleri. Sonuçlar, dijital evrenin öncelikle ekonomik beklentiler çerçevesinde anlamlandırıldığını, ancak bu sürecin risk ve güvensizlik içeren eleştirel perspektiflerle birlikte değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca metaverse'ün toplumsal ilişkiler ve kültürel yapı üzerinde dönüştürücü bir rol üstlendiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Metaverse, NFT, Kripto Para, Kültürel Değerler.**Abstract**

This study aims to examine the relationship between cultural values and the digital universe shaped around the concepts of the metaverse, NFTs, and cryptocurrencies. In this context, user comments from Ekşi Sözlük were analyzed to explore how individuals construct meaning regarding these digital phenomena. As a platform that enables anonymous expression and incorporates diverse perspectives, Ekşi Sözlük provides a rich data source as a form of digital public sphere. The dataset, consisting of 2,510 comments, was subjected to a multi-stage data cleaning process to ensure analytical suitability. A qualitative research approach was adopted; the data were pre-processed using Python and subsequently analyzed through content analysis. During the coding process, themes, categories, and codes were developed, and the data were systematically organized in a hierarchical structure. The findings indicate that user discourse is concentrated around six main axes: economic value and investment perception, state regulation and trust, cultural and social transformation, technology and future projections, critical perspectives, and everyday life practices. The results reveal that the digital universe is primarily interpreted through expectations of economic value, while also being evaluated through critical perspectives involving risk and uncertainty. Furthermore, the metaverse appears to play a transformative role in social relations and cultural structures.

Keywords: Metaverse, NFT, Cryptocurrency, Cultural Values.**Furkan ÜNLÜ**Bağımsız Araştırmacı
İstanbul/TürkiyeFurkan ÜNLÜ
Independent Researcher
İstanbul/Türkiye

furkanunlu@ogr.iu.edu.tr

***Çalışma etik kurul izni
gerektermemektedir.****Gönderim Tarihi:** 12.04.2026**Kabul Tarihi:** 01.06.2026*The study does not require
ethical committee approval.**Submission Date:** 12.04.2026**Acceptance Date:** 01.06.2026

Giriş

Kültürel değerler, tarihsel süreç içerisinde ekonomik, teknolojik ve toplumsal dinamiklerin etkisiyle sürekli bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Bireylerin bir arada yaşamasını mümkün kılan temel unsurlardan biri olan değerler, toplumsallaşma sürecinin kurucu bileşenlerini oluşturmakta ve bireyin davranışlarını, düşünme biçimlerini ve anlam dünyasını şekillendirmektedir. Bu bağlamda birey, içinde bulunduğu toplumun yazılı olmayan normları ve değer sistemleri çerçevesinde yaşamını kurmaktadır. Ancak iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bu yapı, yalnızca yerel bağlamla sınırlı kalmamış, bireyler farklı kültürel yapılardan etkilenecek çok katmanlı bir anlam üretim sürecine dahil olmuştur.

Kültür kavramının çok boyutlu yapısı, literatürde farklı tanımlamalarla ele alınmıştır. Bu doğrultuda Kroeber ve Kluckhohn'un (1952) kültüre ilişkin 164 farklı tanımı derlediği çalışma, kavramın kapsamını ortaya koyması açısından önemlidir. Bu tanımlar içerisinde Voltaire'nin kültürü insan zekâsının oluşumu, gelişimi ve zenginleşmesi olarak ifade etmesi, dijital çağın yeni kültürel formu olan Metaverse'ü anlamlandırmak açısından dikkat çekicidir. Zira Metaverse, fiziksel varlıktan ziyade zihinsel üretim ve dijital etkileşim üzerine kurulu bir evren olarak, bireylerin ortaklaşa inşa ettiği simgesel bir gerçeklik alanı sunmaktadır. Bu yönüyle Metaverse, kültürün maddi olandan ziyade bilişsel ve simgesel boyutunun ön plana çıktığı yeni bir kültürel form olarak değerlendirilebilir. Bu dönüşüm, aynı zamanda teknolojik altyapıdaki köklü değişimlerin de bir sonucudur. Web teknolojilerinin evrimi, özellikle Web 3.0 ile merkeziyetsiz bir dijital ekosistemin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Blokzincir teknolojisi, kripto paralar ve NFT'ler gibi dijital varlıklar, yalnızca ekonomik bir dönüşümü ifade etmekle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin ve değer sistemlerinin yeniden yapılandığı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Gerçek dünyanın ötesinde alternatif bir yaşam alanı olarak konumlanan Metaverse, bireylerin kimlik, mülkiyet, etkileşim ve değer üretim biçimlerini yeniden tanımlayan bir yapı sunmaktadır. Bu bağlamda kültürel değerlerin sanal ortamda nasıl üretildiği, dönüştüğü ve yeniden anlam kazandığı sorusu önem kazanmaktadır.

Bu çalışma, Metaverse, NFT ve kripto para ekseninde şekillenen dijital evrenin, kültürel değerler üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmada, Ekşi Sözlük platformunda yer alan kullanıcı yorumları veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Metaverse, NFT ve kripto para başlıkları altında üretilen kullanıcı söylemleri içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiş ve elde edilen veriler tema, kategori ve kodlar çerçevesinde sistematik bir biçimde sınıflandırılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal çerçeve sunulmakta, ikinci bölümünde ise analiz edilen verilerden elde edilen bulgular değerlendirilmektedir. Bununla birlikte araştırma, yalnızca Ekşi Sözlük platformunda yer alan kullanıcı yorumları ile sınırlıdır. Bu durum, elde edilen bulguların farklı dijital platformlara genellenmesini kısıtlayabilmektedir. Ayrıca veri seti, kullanıcıların anonim ve öznel ifadelerine dayandığı için yorumların doğruluğu ve temsil gücü belirli sınırlılıklar içermektedir.

Kültürel Değerler

Kültür, bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi birikimlerin bütünüdür ifade etmektedir. Majuyev (1998, s. 13), kültür kavramının çok sayıda tanıma sahip olmasını, farklı bilim dallarında yaygın biçimde kullanılmasına bağlamaktadır. Değer kavramı da benzer şekilde disiplinler arası bir nitelik taşıdığı için tek ve net bir tanım çerçevesine indirgenememektedir (Ulusoy & Dilmaç, 2012, s. 5). Latince “valare” kökünden türeyen değer kavramı, “kıymetli olmak” ve “güçlü olmak” anlamlarını içermektedir (Aydın, 2003, s. 39). Değerler, kültürün ayrılmaz bir parçası olarak zaman içerisinde birikimsel bir süreç sonucunda oluşmakta ve toplumsal yaşamın temel yapı taşlarını oluşturmaktadır (Demiryürek, 2015, s. 27).

Toplumların özünü meydana getiren değerler, tarihsel süreç içerisinde değişen koşullara bağlı olarak dönüşüm geçirmekte ve toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir. Bireylerin nesnelere anlam yükleme, bu nesnelerin toplumsal ve öznel bir kimlik kazanmasını sağlamaktadır (Yalın, 2009, s. 5). İnsan, doğası gereği sosyal bir varlık olduğundan grup içinde yaşama eğilimindedir (Aktepe, 2010, s. 55). Bu bağlamda değerler, bireylerin bir arada yaşamasını sağlayan ortak anlam dünyasını oluşturmakta ve toplumsal düzenin sürekliliğine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda bireylerin davranışlarını yönlendiren, toplumsal beklentileri şekillendiren ve farklı dönemlerde yeniden anlamlandırılan dinamik bir yapı sergilemektedir (Aydın, 2003; Gözen, 2019; Morsümbül, 2014; Yazıcı, 2016). Değerlerin sürdürülebilirliği, kuşaktan kuşağa aktarımı ile mümkün olmaktadır (Canatan, 2008, s. 65). Bu aktarım sürecinde aile ve eğitim kurumları önemli bir rol üstlenmektedir (Güvenç, 1979, s. 110). Eğitim aracılığıyla bireylere kazandırılan değerler, toplumsallaşma sürecini desteklemekte ve bireyin topluma uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Nitekim Millî Eğitim Bakanlığı’nın Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerler; adalet, eşitlik, özgürlük, sorumluluk ve dayanışma gibi toplumsal yapının temel unsurlarını oluşturmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2018, s. 9).

Değerler üzerine yapılan çalışmalar, bu kavramın sistematik biçimde sınıflandırılmasına yönelik çeşitli yaklaşımlar ortaya koymuştur. Spranger,

değerleri estetik, teorik, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini olmak üzere altı grupta ele alırken (akt. Akbaş, 2004, s. 55), Schwartz (1994) değerleri güç, başarı, hazcılık, evrensellik ve güvenlik gibi boyutlar üzerinden incelemiştir. Rokeach ise değerleri amaç ve araç değerler olarak ikiye ayırmış ve birey davranışlarının bu değerler doğrultusunda şekillendiğini ifade etmiştir (akt. Algül, 2021, s. 210). Değerler, toplum tarafından paylaşılan, ciddiye alınan ve bireylerin davranışlarına yön veren soyut ilkeler olarak öne çıkmaktadır (Fichter, 2009, s. 167). Bu yönüyle toplumsal düzenin korunmasında ve sosyal ilişkilerin sürdürülebilirliğinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte değerler sistemi de dönüşüme uğramaktadır. McLuhan'ın (2014) "küresel köy" kavramı, iletişim teknolojilerinin kültürel yapılar üzerindeki etkisini ortaya koyarken, bu süreçte teknolojinin yalnızca toplumu etkilemekle kalmayıp aynı zamanda toplumsal yapılar tarafından da şekillendirildiğini göstermektedir. Bu karşılıklı etkileşim, kültürel değerlerin dijitalleşen dünyada yeniden üretilmesine ve farklı biçimlerde ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

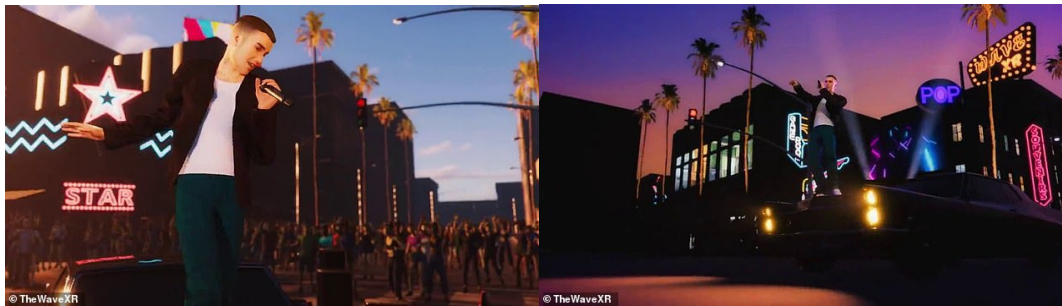
Metaverse Tanımı ve Kapsamı

Metaverse kavramı ilk kez Neal Stephenson'un "Snow Crash" (Parazit) adlı bilim kurgu romanında geçtiği birçok yazıda ifade edilmektedir (Ko vd., 2021; Mystakidis, 2022; Türk vd., 2022). Romanda insanlar çevrimiçi bir dünyayı keşfetmek için avatarlarını kullanırlar ve bu sayede distopik gerçekliklerinden kaçmış olurlar (Arapkirli, 2021). Metaverse kelimesi meta (ötesi) ve universe (evren) kelimelerinin birleşiminden oluşan, gerçek dünyadan uzak bir öteki evreni nitelemektedir. Metaverse, insanların çok fazla fiziksel bir eyleme ihtiyaç duymadan, bulunduğu yerden sanal gerçeklik cihazlarını kullanarak deneyimleyebildiği bilişsel bir ortam olarak tanımlanmaktadır (Bostancı & Uncu, 2021). Metaverse, AR (Augmented Reality) arttırılmış gerçeklik, XR (Extended Reality) genişletilmiş gerçeklik, VR (Virtual Reality) sanal gerçeklik ekosistemlerinin tek bir ağda toplanmasıdır (Watson, 2021). PwC'nin araştırma raporuna göre, Metaverse'ün temel araçları olarak kabul edilen VR ve AR gözlükleri, 2030 yılına gelindiğinde küresel ekonomiye 1,4 trilyon İngiliz sterlini destek sağlaması beklenmektedir (PricewaterhouseCoopers, 2019). Bhatia'ya (2021) göre Metaverse, internetin yeni nesli olarak değerlendirilmektedir ve gelecekte birçok teknolojik yapının üzerine inşa edileceği, dijital ekosistemi dönüştürecek bir yapı olarak görülmektedir. Metaverse Keith Stuart'a göre, kullanıcılar tarafından tanımlanabilen bir merkez ve gelecek durumlara karşı hızlı tepki verebilen bir evrendir. Kai Bond'a göre ise fiziksel dünyanın dijital bir temsildir ve kullanıcıların olduğu her yerde sosyalleşmeye imkân sunmaktadır. Philippe Brown'a göre ise, dünyalar arasında sonsuz geçiş yapabileceğimiz açık

kaynaklı, birbirine bağlantılı dünyalar kümesi olarak nitelendirilmektedir. Helena Dong’a göre de Metaverse çoklu bir evren olup farklı gerçekliklerimizi dijital olarak var edebileceğimiz bir gerçekliği içinde barındıran evrendir (akt. Calandra & Chiu, 2021, ss. 14-19). Metaverse’ün en geniş tanımını yapan İçözü’ne (2022) göre ise Metaverse, kullanıcıların eş zamanlı olarak etkileşim kurabildiği, birbirine entegre çok sayıda dijital ortamdan oluşan kapsamlı bir sanal ekosistemdir. Bu ekosistem içerisinde bireyler toplantılar düzenleyebilmekte, konser ve oyun gibi çeşitli etkinliklere katılabilmekte, diğer kullanıcılarla iletişim ve etkileşim kurabilmekte ve kendi dijital mekânlarını tasarlayarak deneyimleyebilmektedir.

Örneğin, Decentreland’da 21-24 Ekim 2021 tarihleri arasında düzenlenen 4 günlük müzik festivali; Dvision Network’te Binance Smart Chain borsasının ilk yıl dönümünü kutlamak için 2-7 Eylül 2021’de gerçekleştirdiği arttırılmış gerçeklik konferansı; Virtual Event Maker’in 28 Aralık 2021 tarihinde gerçekleştirdiği dünyanın ilk Metaverse yılbaşı etkinliği; Justin Bieber’in Wave şirketi ile ortaklığı sonucunda Metaverse’de verdiği 18 Kasım 2021 tarihli konseri gibi kültürel faaliyetler bu tür etkinliklerin bazılarıdır (Aydemir, 2021; Bloomberg, 2021; Davutoğlu, 2021; Decentraland, 2021). Bu örneklerle bakıldığında gerçek mekândan bağımsız bir şekilde “oradalık” hissinin yaşanabileceği, insanların avatarları ile gerçek dünyada yaşadığı deneyimleri sanal ortamda da yaşayabileceği bir ortamın oluştuğu görülmektedir. “Metaverse’ün amacı bireyi fiziksel ortamdan uzaklaştırıp, zihinsel olarak bir deneyim yaşatmaktadır” (Bostancı & Uncu, 2021, s. 60). Metaverse, oyun, bilgi arama, takım etkileşimi ve ticaret dahil olmak üzere çok çeşitli bir etkinlik alanı sunmaktadır (Davis vd., 2009, s. 91). Sonuç olarak zihinlerin oluşturduğu ve inşa ettiği bir evrende, sanal olarak zihinsel etkinliklerin gerçekleşebileceği bir teknolojinin geliştirildiği söylenebilir.

Görsel 1: Justin Bieber 18 Kasım 2021 Metaverse konseri

Kaynak: (Spangler, 2021).

Justin Bieber’in Metaverse platformunda gerçekleştirdiği sahne performansı Görsel 1’de görüldüğü gibidir. Bu tür etkinliklere ek olarak siyasilerin de sanal

ortamlarda seçim kampanyaları ve toplantıları yaptıkları görülmektedir. Örneğin, Joe Biden'ın başkanlık kampanyasını yürüten ekip, gençlerin dikkatini çekebilmek için Fortnite'da bir harita hazırlamıştır. Haritanın ismi 'Biden Harris' olarak belirlenmiştir. Adanın sloganı ise "Biden ile daha iyiye dönün" (TeknoGaste, 2020). Biden- Harris kampanyasının dijital ortaklık direktörü Christian Tom, Mashable'a verdiği röportajda, "oylama devam ederken ve seçim gününe kadar, insanlarla çevrim içi ve çevrim dışı oldukları her yerde yenilikçi aktivasyonlarla buluşmaya devam ediyoruz" ifadelerini kullanmıştır (Foreman, 2020). Aynı şekilde New York Belediye başkan adayı Andrew Yang, Haziran 2021'de bir metakampanya başlatmış ve 10 Haziran 2021'de ilk Metaverse basın toplantısını 'ZEPETO' platformunda gerçekleştirmiştir (Hackl, 2021). Türkiye'de ise ilk Metaverse toplantısını AK Parti düzenlemiştir (İspir, 2022). DEVA Partisi ise merkezinin yer aldığı araziye satın alarak Metaverse'de arazi alan ilk siyasi parti olmuştur (Akkaya, 2022).

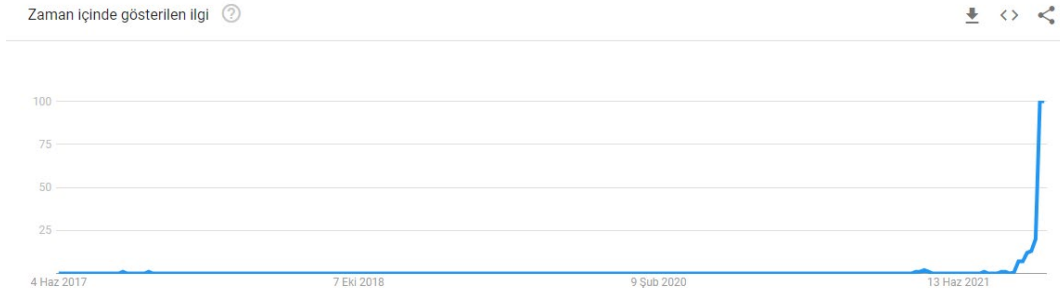
Görsel 2. AK Parti metaverse toplantısı

Kaynak: (Ngazete, 2022).

Kang'e (2021) göre, Covid-19 salgını Metaverse'ün farkındalığını artırmış ve gelişimini hızlandırmıştır. Metaverse'ün popüler bir platform olması Covid-19 salgınından 1 yıl sonra yani 2021'in Nisan ayından itibaren yükselişe geçtiği ve Facebook'un isminin "Meta" olmasından dolayı bilinirliğini arttırması Google Trends'in sunmuş olduğu verilerde görülmektedir (Kuş, 2021, s. 248).

Görsel 3. Metaverse kelimesinin dünya bazında 4 yıllık arama trendi

Kaynak: (Google Trends, 2021).

Her ne kadar Metaverse'ün gelişimi ve popülaritesinin pandemi sürecinde arttığı görülsede birçok teknoloji firmasının bu teknolojiye yatırım yaptığı ve uzun süredir sanal gerçeklik üzerine çalıştığı bilinmektedir. EON Reality, Oculus VR, Microsoft ve Samsung gibi firmalar örnek olarak gösterilebilir. Metaverse yeni bir teknoloji olmayıp, internetin bir kademe gelişmiş halidir (Akyeşilmen, 2023). Bu sanal evrenin kronolojik gelişimi şu şekildedir:

1. Tim Bernars Lee'nin geliştirdiği World Wide Web'in hayata geçmesi,
2. Linden Lab tarafından 2003 tarihinde 'Second Life' adlı oyunun kullanıma açılması,
3. 2006'da kullanıcıların kendi dünyalarını oluşturabilmesi için geliştirilen Roblox,
4. 2009'da dünyanın ilk kripto para birimi olan Bitcoin'in ortaya çıkışı,
5. Sanal gerçekliği anlatan Ernest Cline tarafından 2011 yılında yazılan 'Ready Player One' adlı roman,
6. Facebook'un 2014 yılında sanal gerçeklik üzerine çalışan Oculus VR'ı satın alması,
7. Dünyanın ilk sanal dünyası olan Decentraland'ın 2015 yılında kuruluşu,
8. Microsoft'un 2021 yılında karma gerçeklik platformu olarak nitelendirilen, insanların sanal dünyada buluşmasını sağlamak için geliştirdiği 'mesh' adlı platformunu duyurması bu teknolojinin inşa süreçlerini göstermektedir (Koçak, 2020; Liddle, 2022; Likos & Hicks, 2022; Yurduneri, 2021).

Metaverse'ün Kültürel ve Ekonomik Fırsatları

Tüm bu gelişmelerin ışığında Metaverse'ün insan ve toplum yaşantısına nasıl etki edeceği merak konusudur. Duan ve diğerlerine (2021) göre, Metaverse etkileşimli bir multimedya topluluğu olarak, blokzincir ¹ üzerinden daha adil, özgür ve sürdürülebilir bir toplum inşa edebilecektir. metaverse'ün temelinde yer alan merkeziyetsiz yapı, teorik olarak herkesin katılımına açık ve kapsayıcı bir dijital ortam sunmaktadır (Türk vd., 2022, s. 323). Barba, Lee-Ah Mat, Gomez ve Pirovich (2022), bu yapının tüm insanlığa ait, çeşitli ve zengin bir topluluğu yansıtan bir ekosistem oluşturacağını belirtmektedir. Benzer şekilde Mark Zuckerberg, metaverse'ü bireylerin çalıştığı, sosyalleştiği ve etkileşim kurduğu bütünleşik bir dijital dünya olarak tanımlamaktadır (Vanian, 2021). Bu yaklaşım,

¹ Blokzincir teknolojisi, merkezi olmayan, her bir kullanıcının bloklar halinde ağa katıldığı bir veri tabanı olarak nitelendirilmektedir. Ağ bağlı herkesin görüntüleyebileceği ve doğrulayabileceği işlemlere olanak veren blokzincir, sistem içerisinde yapılan her işlem için değiştirilemez bir kayıt oluşturur. Bu kayıtlar sistem içerisinde bulunan kullanıcılar ve diğer kötü niyetli internet kullanıcıları tarafından değiştirilemez ve ikinci şahıslarla paylaşılamaz bir güvenlik duvarında saklanmaktadır (Alkhudary, 2020; Di Pierro, 2017; Kırbaş, 2018; Nakamoto, 2008; Tanrıverdi vd., 2019; Xu vd., 2019)6.07.2026 16:42:00.

metaverse'ün teknik bir platform olmasının yanı sıra, aynı zamanda yeni bir sosyal deneyim alanı olduğunu göstermektedir.

Metaverse'ün eğitim alanındaki potansiyeli de literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Choi ve Kim (2017), kullanıcıların avatarları aracılığıyla müzeleri gezebildiği ve fiziksel olarak bulunmadıkları ortamlarda deneyim elde edebildiği sanal bir öğrenme sürecine dikkat çekmektedir. Bu çerçevede sanal gerçeklik teknolojileri, coğrafi sınırları ortadan kaldırarak daha erişilebilir ve etkileşimli bir eğitim ortamı sunmaktadır. Dil öğrenimi, tasarım becerilerinin geliştirilmesi ve tıbbi uygulamalar gibi alanlarda sağladığı bilişsel ve sosyoduygusal katkılar da bu potansiyelin önemli göstergeleri arasında yer almaktadır (Barba vd., 2022; Dominguez-Noriega vd., 2011; Kuş, 2021; Rodrigues & Bidarra, 2014; Xu vd., 2019). Türkiye'de de bu dönüşümün somut örnekleri görülmektedir. Hacettepe Üniversitesi'nde metaverse tabanlı tıp eğitimleri ve simülasyon uygulamaları geliştirilirken (Usul & Kasap, 2022), Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde sanal sınıflar oluşturulmasına yönelik projeler yürütülmektedir (Kasap, 2021). Bu gelişmeler, metaverse'ün eğitim başta olmak üzere farklı sektörlerde uygulanabilir bir yapı sunduğunu ortaya koymaktadır.

Metaverse'ün ekonomik boyutu, blokzincir teknolojisi ile doğrudan ilişkilidir. Dağıtılmış defter yapısına dayanan bu sistem, verilerin güvenli ve şeffaf biçimde saklanmasını sağlamaktadır (Berdik vd., 2021). Her düğümün verinin bir kopyasını tutması ve işlemlerin kriptografik yöntemlerle doğrulanması, sistemin manipülasyona karşı dayanıklı olmasını mümkün kılmaktadır (Akleyek & Seyhan, 2018; Ali, 2020). Bu yapı, kullanıcıların dijital varlıklar üzerinden güvenli biçimde işlem yapabilmesine olanak tanımaktadır. Web 3.0 ile dijital mülkiyet anlayışı da önemli ölçüde değişmiştir. Önceki dijital ortamlarda satın alınan sanal ürünlerin ekonomik değere dönüştürülememesi önemli bir sınırlılık oluştururken, blokzincir tabanlı sistemler bu sorunu ortadan kaldırmıştır (Arvas, 2022, s. 66). NFT teknolojisi sayesinde kullanıcılar, dijital varlıklarını alıp satabilmekte ve bu varlıklar üzerinden gelir elde edebilmektedir. Bu yeni ekonomik model, "play to earn" olarak adlandırılan ve kullanıcıların oyun içi faaliyetler üzerinden kazanç sağlayabildiği bir yapıyı mümkün kılmaktadır (Grayscale Research, 2021, s. 7).

Metaverse ekonomisinin bir diğer önemli unsuru sanal gayrimenkullerdir. NFT biçiminde alınıp satılabilen bu dijital araziler, sınırlı sayıda olmaları nedeniyle yatırım aracı olarak değerlendirilmektedir (Waterworth, 2022; Yılmaz, 2022). Ayrıca NFT'ler yalnızca oyun ortamlarıyla sınırlı kalmayıp sanat ve koleksiyon alanlarında da önemli bir yer edinmiştir. Yüksek meblağlara satılan dijital eserler ve bu alana yönelen ünlü isimler, NFT'lerin ekonomik olduğu kadar sembolik bir değer taşıdığını da göstermektedir (Çakır, 2022). Bu bağlamda

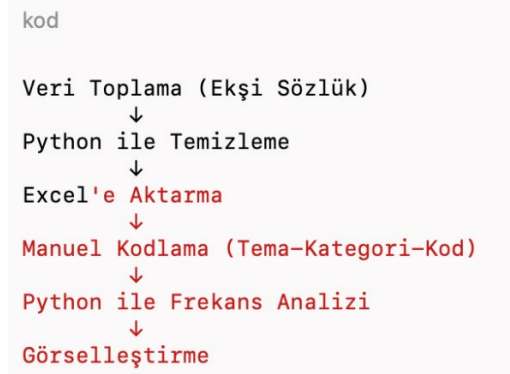
metaverse ve ilişkili teknolojiler, yeni bir ekonomik ve kültürel sistemin oluşumuna zemin hazırlayan çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilebilir.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı, metaverse, NFT ve kripto para gibi dijital olguların kullanıcı söylemlerinde nasıl anlamlandırıldığını ve bu süreçlerin değerler bağlamında nasıl şekillendiğini incelemektir. Bu doğrultuda, kullanıcıların doğal ortamda ürettikleri içeriklere dayanan nitel bir analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma, nitel yöntem çerçevesinde yürütülmüş ve kullanıcı söylemlerine dayalı tematik analiz deseni tercih edilmiştir. Tematik analiz, belirli bir alanda yapılmış çalışmaların sonuçlarını temalar veya matrisler oluşturarak sentezleyen ve eleştirel biçimde değerlendiren bir yaklaşımdır (Çalık & Sözbilir, 2014, s. 34). Veri kaynağı olarak, bireylerin belirli kavramlar etrafında görüş, deneyim ve değerlendirmelerini özgür biçimde ifade edebildikleri bir dijital platform olan Ekşi Sözlük seçilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi kapsamında tercih edilen platform, gündelik dilde üretilen söylemleri yansıtmaları bakımından toplumsal algının incelenmesine elverişli bir zemin sunmaktadır. Araştırmada veri toplama süreci, metaverse, NFT ve kripto para başlıklarıyla sınırlandırılmıştır. Bu başlıklar, dijital evren, dijital mülkiyet ve dijital ekonomi kavramlarını temsil etmeleri nedeniyle belirlenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen veriler, metaverse başlığında 15.02.2021–22.03.2026, NFT başlığında 16.02.2002–20.03.2026 ve kripto para başlığında 24.05.2017–29.03.2026 tarihleri arasında üretilen kullanıcı yorumlarından oluşmaktadır. Bununla birlikte veri seti, araştırmanın amacı doğrultusunda veri temizleme sürecinden geçirilmiş ve konu ile doğrudan ilişkili olmayan yorumlar analiz kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu doğrultuda yalnızca metaverse, NFT ve kripto para olgularını ekonomik, kültürel, teknolojik ve toplumsal bağlamda anlamlı biçimde ele alan kullanıcı söylemleri analize dâhil edilmiştir.

Python programlama dili kullanılarak geliştirilen bir veri çekme script'i aracılığıyla ilgili başlıklar altındaki kullanıcı yorumları sistematik biçimde toplanmıştır. Süreçte başlık sayfaları otomatik olarak taranmış, her sayfadaki yorum metinleri ayrıştırılarak yapılandırılmış veri haline getirilmiş ve Excel formatında kaydedilmiştir.

Görsel 4. Veri süreci diyagramı

Veri çekme işlemi sonucunda metaverse başlığından 951, NFT başlığından 641 ve kripto para başlığından 918 yorum elde edilmiş; böylece toplam 2510 yorumdan oluşan bir ham veri seti oluşturulmuştur. Elde edilen veri seti analiz öncesinde bir ön işleme sürecinden geçirilmiştir. Bu aşamada Python kullanılarak farklı başlıklardan elde edilen veriler tek bir veri tabanında birleştirilmiş, boş ya da anlam üretmeyen kayıtlar temizlenmiş ve metinler analiz edilebilir formata getirilmiştir. Ancak asıl belirleyici temizleme süreci, araştırmacı tarafından Excel ortamında manuel olarak gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda veri setine “ilgili_mi” adlı bir değişken eklenmiş ve her bir yorum araştırmacının amacı açısından tek tek değerlendirilmiştir. Metaverse, NFT ve kripto para kavramlarını ekonomik, kültürel, teknolojik ya da toplumsal bağlamda anlamlı biçimde ele alan yorumlar “evet” olarak işaretlenmiş; konu dışına çıkan, yalnızca yüzeysel ifade içeren ya da anlam üretmeyen yorumlar ise “hayır” olarak sınıflandırılmıştır.

Görsel 5. “ilgili_mi” değişkenine göre veri filtreleme örneği

B	C	D	E	F	G	H	I	J
Tarih	Yorum	İlgili mi	Ana Tema	Kategori	Kod 1	Kod 2	Kod 3	
06.07.2017 12:54	yakın gelecekte hayır		Ekonomik değer ve yatırım algısı	balon / spekülasyon	spekülatif yatırım eğilimi	yüksek risk algısı	finansal balon söylemi	
16.09.2017 21:43	rusya'nın yeni b hayır		Ekonomik değer ve yatırım algısı	kazanç ve yatırım beklentisi	hızlı kazanç beklentisi	ekonomik fırsat algısı	kolay yoldan zenginleşme arzusu	
12.12.2017 08:31	internet aracılı evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	balon / spekülasyon	spekülatif yatırım eğilimi	yüksek risk algısı	finansal balon söylemi	
18.12.2017 17:46	tarihteki en büyük hayır		Ekonomik değer ve yatırım algısı	balon / spekülasyon	spekülatif yatırım eğilimi	yüksek risk algısı	finansal balon söylemi	
19.12.2017 23:55	— spoiler — vuc evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	kazanç ve yatırım beklentisi	hızlı kazanç beklentisi	ekonomik fırsat algısı	kolay yoldan zenginleşme arzusu	
20.12.2017 20:51	dünya genelinde evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	balon / spekülasyon	spekülatif yatırım eğilimi	yüksek risk algısı	finansal balon söylemi	
20.12.2017 20:52	coinmarketcap hayır		Ekonomik değer ve yatırım algısı	dijital yatırım nesneleri	dijital mülkiyet yatırımı	sanal varlık sahipliği	değer artışı beklentisi	
20.12.2017 20:55	bankalar da artı evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	dijital yatırım nesneleri	dijital mülkiyet yatırımı	sanal varlık sahipliği	değer artışı beklentisi	
29.12.2017 21:32	insanlara emek evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	kazanç ve yatırım beklentisi	hızlı kazanç beklentisi	ekonomik fırsat algısı	kolay yoldan zenginleşme arzusu	
01.01.2018 00:39	hakkında konuş hayır		Ekonomik değer ve yatırım algısı	balon / spekülasyon	spekülatif yatırım eğilimi	yüksek risk algısı	finansal balon söylemi	
02.01.2018 01:59	adam smith abi evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	balon / spekülasyon	spekülatif yatırım eğilimi	yüksek risk algısı	finansal balon söylemi	
05.01.2018 02:01	terim olarak do hayır		Ekonomik değer ve yatırım algısı	balon / spekülasyon	spekülatif yatırım eğilimi	yüksek risk algısı	finansal balon söylemi	
05.01.2018 12:05	ön not: dikkat! evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	kazanç ve yatırım beklentisi	hızlı kazanç beklentisi	ekonomik fırsat algısı	kolay yoldan zenginleşme arzusu	
10.01.2018 02:31	her gün farklı tı evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	kazanç ve yatırım beklentisi	hızlı kazanç beklentisi	ekonomik fırsat algısı	kolay yoldan zenginleşme arzusu	
10.01.2018 02:40	önce hizmet-ür hayır		Devlet, denetim ve güven	hukuki çerçeve ve müdahale	regülasyon ihtiyacı	hukuki belirsizlik algısı	devlet müdahalesi tartışması	
10.01.2018 03:16	reklamı yapılıp evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	kazanç ve yatırım beklentisi	hızlı kazanç beklentisi	ekonomik fırsat algısı	kolay yoldan zenginleşme arzusu	
10.01.2018 20:38	kripto paralar fı evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	balon / spekülasyon	spekülatif yatırım eğilimi	yüksek risk algısı	finansal balon söylemi	
22.01.2018 14:28	ortada olmayay hayır		Ekonomik değer ve yatırım algısı	kazanç ve yatırım beklentisi	hızlı kazanç beklentisi	ekonomik fırsat algısı	kolay yoldan zenginleşme arzusu	
22.01.2018 15:20	coinmarketcap evet		Eğitim, iş ve gündelik yaşam	mesleki ve gündelik dönüşüm	mesleklerin dijitalleşmesi	iş yapma biçiminin dönüşümü	gündelik yaşamın sanallaşması	
14.02.2018 10:18	üretimi ayrı der evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	balon / spekülasyon	spekülatif yatırım eğilimi	yüksek risk algısı	finansal balon söylemi	
08.03.2018 15:58	su anda ocak ay hayır		Ekonomik değer ve yatırım algısı	dijital yatırım nesneleri	dijital mülkiyet yatırımı	sanal varlık sahipliği	değer artışı beklentisi	
14.03.2018 09:08	uzak durulması evet		Ekonomik değer ve yatırım algısı	balon / spekülasyon	spekülatif yatırım eğilimi	yüksek risk algısı	finansal balon söylemi	

Bu manuel eleme süreci, veri setinin yalnızca araştırma sorusuna doğrudan katkı sağlayan yorumlardan oluşmasını sağlamıştır. Veri temizleme aşamasının

ardından analiz sürecine geçilmiştir. Bu çalışmada geleneksel nitel veri analiz yazılımları yerine Python tabanlı yarı otomatik bir kodlama modeli geliştirilmiştir. Bu model, araştırmacı tarafından oluşturulan kuramsal çerçeve ile veri setindeki dilsel örüntüleri bir araya getiren kural tabanlı bir sınıflandırma mantığına dayanmaktadır. Öncelikle veri üzerinde yapılan ön okuma sonucunda yorumların hangi ana anlam eksenleri etrafında toplandığı belirlenmiş ve bu doğrultuda ana temalar oluşturulmuştur. Bu temalar ekonomik değer ve yatırım algısı, eğitim/iş/gündelik yaşam, teknolojiye yönelik beklentiler, devlet ve denetim, kültürel/toplumsal dönüşüm ve eleştirel yaklaşım gibi üst düzey anlam alanlarını temsil etmektedir.

Geliştirilen Python modeli, her bir yorum metnini bu temalar doğrultusunda analiz etmek üzere tasarlanmıştır. Modelin çalışma mantığı, yorum metinlerinde tekrar eden anahtar kelimeleri ve bağlamsal ifadeleri tespit ederek bu ifadeleri önceden tanımlanmış tema ve kategori yapıları ile eşleştirmeye dayanmaktadır. Bu kapsamda her yorum için önce bir ana tema atanmış, ardından bu temaya bağlı olarak bir kategori ve üç farklı kod üretilmiştir. Bu kodlama modeli tamamen otomatik bir yapay zekâ sistemi olmaktan ziyade, araştırmacı tarafından kurulan analitik çerçevenin Python aracılığıyla geniş veri seti üzerinde uygulanmasını sağlayan yarı otomatik bir analiz aracıdır. Süreç boyunca modelin ürettiği sonuçlar tekrar tekrar kontrol edilmiş, hatalı sınıflandırmalar tespit edilerek kurallar güncellenmiş ve kodlama sistemi iteratif biçimde iyileştirilmiştir. Bu süreç, analizde tutarlılık ve güvenilirliği artırmaya yönelik bir kontrol mekanizması olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla analiz süreci hem araştırmacı yorumunu hem de algoritmik tutarlılığı bir araya getiren hibrit bir yapıya sahiptir.

Kodlama işleminin tamamlanmasının ardından veri seti üzerinden frekans analizleri gerçekleştirilmiştir.

Görsel 6. Frekans analizi için kullanılan Python kodu örneği

```
python

import pandas as pd

# Kod sütunlarını birleştirme
codes = pd.concat([df['Kod 1'], df['Kod 2'], df['Kod 3']])

# Frekans analizi
freq = codes.value_counts()
```

Python kullanılarak ana tema, kategori ve kod düzeyinde tekrar eden örüntüler sayısallaştırılmış, böylece hangi anlam alanlarının daha baskın olduğu ortaya konmuştur. Elde edilen frekans verileri Excel ortamına aktarılmış ve ayrıca

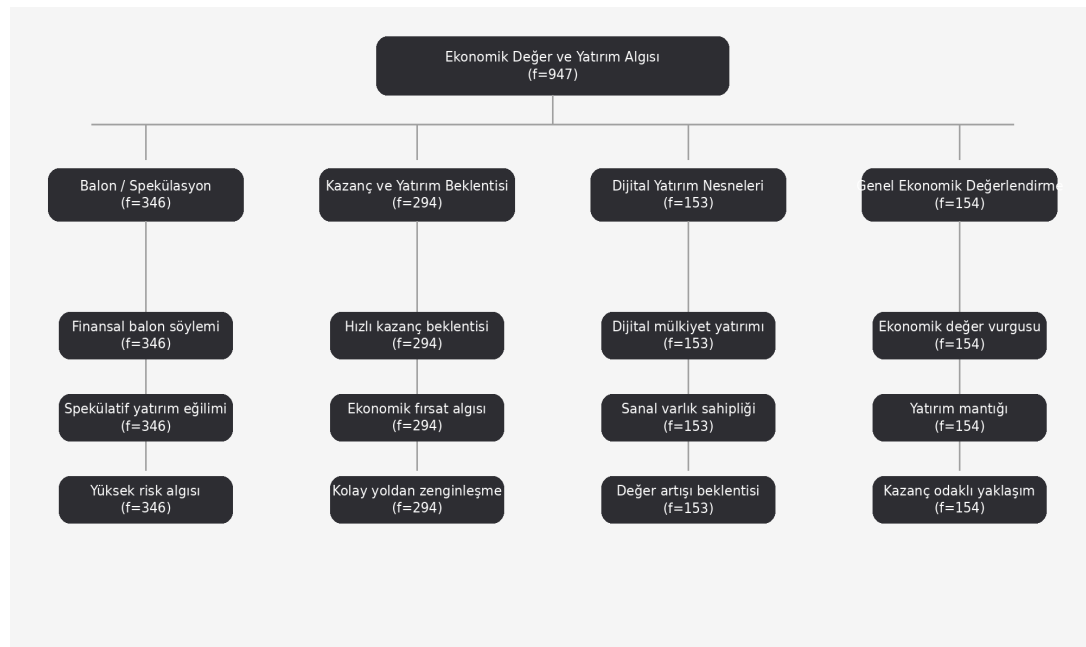
görselleştirme teknikleri kullanılarak tema-kategori-kod ilişkisini gösteren ağaç yapıları ve dağılım grafikleri üretilmiştir. Bu aşama, nitel analiz bulgularının nicel olarak da desteklenmesini sağlamış ve veri setinin genel eğilimlerini daha görünür hale getirmiştir. Bu yöntem, bir yandan büyük hacimli verinin sistematik biçimde analiz edilmesini mümkün kılarken, diğer yandan araştırmacı yorumunu sürecin merkezinde tutarak elde edilen bulguların kavramsal derinliğini korumayı amaçlamaktadır.

Bulgular

Ekşi Sözlük platformundan elde edilen kullanıcı içeriklerinin analizi sonucunda, metaverse, NFT ve kripto para ekseninde üretilen söylemlerin altı ana tema çerçevesinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bu temalar: ekonomik değer ve yatırım algısı, devlet, denetim ve güven, kültürel ve toplumsal dönüşüm, teknoloji ve gelecek öngörüsü, eleştirel yaklaşım ve riskler ile eğitim ve gündelik hayat pratikleri olarak sınıflandırılmıştır. Temalar, kullanıcı yorumlarının içerdiği anlam örüntülerine ve tekrar eden söylem biçimlerine göre frekans analiziyle desteklenerek oluşturulmuştur.

Ekonomik Değer ve Yatırım Algısı Temasına Yönelik Bulgular

Görsel 7. Ekonomik değer ve yatırım algısı temasının frekans temelli kavramsal hiyerarşi şeması

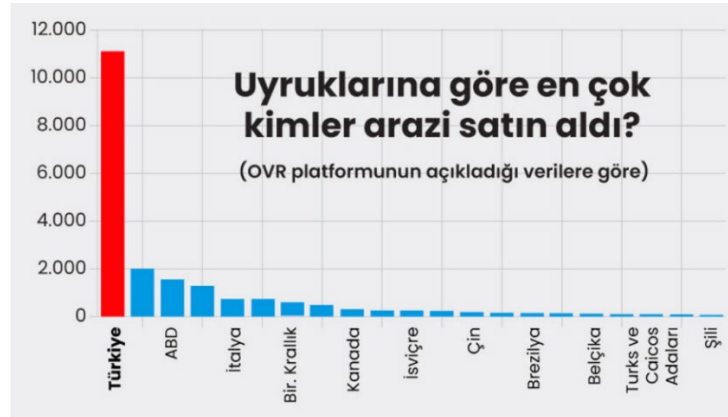

Ekonomik Değer ve Yatırım Algısı (f=947) teması kapsamında kullanıcı söylemleri, kripto para ve metaverse ekonomisinin çok katmanlı bir biçimde

hem spekülatif kazanç alanı hem de alternatif bir yatırım sistemi olarak anlamlandırıldığını göstermektedir. Veri seti incelendiğinde, finansal balon söylemi (f=346), spekülatif yatırım eğilimi (f=346) ve yüksek risk algısının (f=346) oldukça güçlü olduğu, kullanıcıların bu piyasayı çoğu zaman üretim temelli bir ekonomik faaliyet alanı olmaktan ziyade talep, beklenti ve dalgalanma üzerinden işleyen bir sistem olarak değerlendirdiği görülmektedir. Nitekim bir kullanıcının *“para bir şekilde el değiştirmeli... kumar bile bu araçlardan sayılabilir, kripto paralar da buna dahildir”* ifadesi, bu alanın emek temelli üretimden ziyade spekülatif kazanç mantığına dayandığına yönelik algıyı açık biçimde ortaya koymaktadır. Bununla birlikte kullanıcı söylemlerinde bu spekülatif yapıya rağmen kripto paraların düşük maliyetle yüksek kazanç sağlama potansiyeline sahip olduğu yönünde güçlü bir inanç da bulunmaktadır. Hızlı kazanç beklentisi (f=294), ekonomik fırsat algısı (f=294) ve kolay yoldan zenginleşme arzusu (f=294) kodları, bu alanın geniş kitleler tarafından bir fırsat alanı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ancak bu fırsat algısının herkes için eşit derecede geçerli olmadığı, özellikle ekonomik sermayesi sınırlı bireylerin yüksek risk algısı nedeniyle bu tür yatırımlardan kaçındığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu, kripto paraların teorik olarak erişilebilir bir kazanç alanı sunmasına rağmen, pratikte ekonomik eşitsizlikler ve risk algısı nedeniyle sınırlı bir katılım alanı oluşturduğunu göstermektedir. Öte yandan metaverse bağlamında dijital mülkiyetin (f=153), sanal varlık sahipliğinin (f=153) ve değer artışı beklentisinin (f=153) ön plana çıktığı görülmektedir. Metaverse’ün altyapısını oluşturan dijital para birimlerinin kullanıcıların sanal evrende alım-satım, takas ve yatırım işlemleri gerçekleştirmesine olanak tanınması, bu ortamı alternatif bir ekonomik sistem haline getirmektedir (Binance Academy, 2026). Bu bağlamda özellikle dijital gayrimenkul gibi varlıkların ortaya çıkması, kullanıcıların bu alanı geleceğe dönük bir yatırım fırsatı olarak görmesine neden olmakta ve bir kullanıcının *“yakın gelecekte büyük bir güce kavuşacaktır... max 10 yıl sonra kripto paralar iyice normalleşecektir”* ifadesi bu beklentiye açıkça yansıtmaktadır. Ancak kullanıcı söylemleri yalnızca fırsat odaklı değildir, aynı zamanda bu yatırımların belirsizlik içerdiği ve yüksek risk barındırdığı da sıklıkla vurgulanmaktadır. Nitekim bazı kullanıcıların metaverse ve kripto piyasasını *“tarihteki en büyük ikinci finansal balon”* olarak nitelendirmesi, bu alanın spekülatif doğasına yönelik eleştirel bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Çift yönlü bu değerlendirme, dijital yatırım nesnelerinin kullanıcılar tarafından hem kazanç hem de risk alanı olarak algılandığını göstermektedir. Ayrıca kullanıcı söylemlerinde kripto paraların merkeziyetsiz yapısına da vurgu yapılmakta; *“hiçbir merkezi otoriteye bağlı olmayan sanal para birimi”* ifadesi, sistemin geleneksel ekonomik yapılardan kopuşunu temsil etmektedir.

Spranger'ın değer sınıflamasında da belirtildiği üzere ekonomik değerlere sahip bireylerin yararlı ve kazanç sağlayan unsurlara yönelmesi, dijital evrende de karşılık bulmakta, kullanıcılar kripto para ve metaverse ortamını büyük ölçüde ekonomik fayda, yatırım mantığı ($f=154$) ve kazanç odaklı yaklaşım ($f=154$) üzerinden değerlendirmektedir. Bu bağlamda bazı kullanıcıların “*yatırım yapın, al sat yapmayın, en az beş yıl tutun*” şeklindeki ifadeleri, bu alanın uzun vadeli yatırım stratejileriyle de ilişkilendirildiğini göstermektedir. Öte yandan dijital ekonominin geniş kitlelere açık bir fırsat alanı sunduğu yönünde de bir söylem bulunmaktadır. “*Herkes bu ganimet paylaşımına katılabilir*” ifadesi bu algıyı desteklemektedir. Bununla birlikte bu erişilebilirlik iddiasının pratikte sınırlı kaldığı ve piyasanın belirli bilgi, sermaye ve risk toleransına sahip bireyler tarafından domine edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim metaverse yatırımlarına yönelik artan ilginin küresel ölçekte de karşılık bulduğu ve Türkiye'nin bu alanda öne çıktığı, OVR platformu verilerinde Türkiye'nin en çok sanal arazi alan ülkelerden biri olduğu ve bu durumun “Metaverse'ün toprak ağası Türkler” başlığıyla haberleştirildiği görülmektedir (Habertürk, 2022).

Görsel 8. OVR platformunda en çok sanal arazi alan ülke sıralamaları

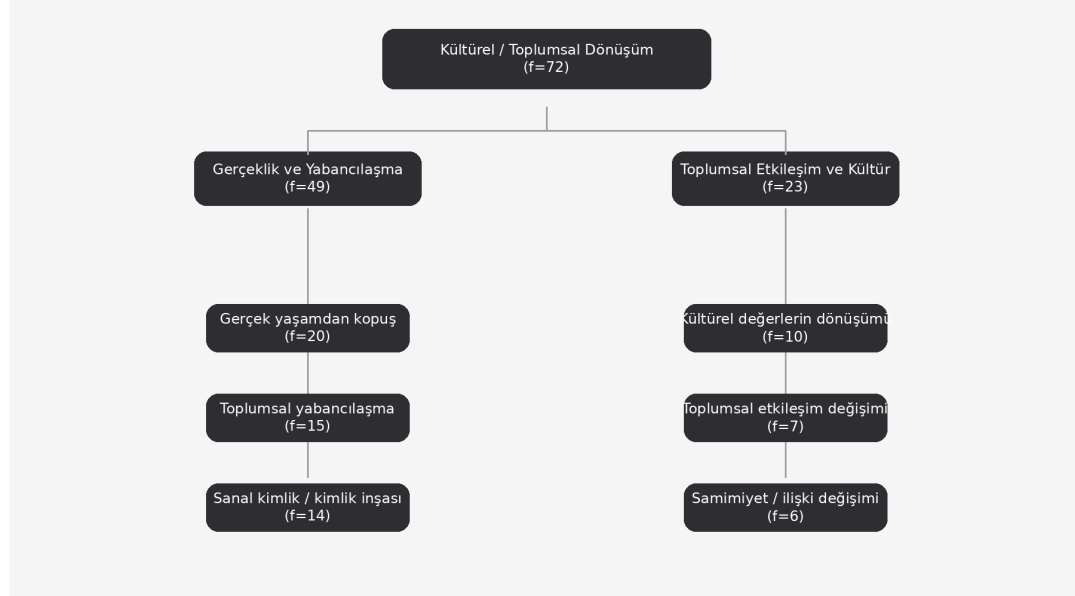

Kaynak: (Habertürk, 2022).

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, ekonomik değerlerin dijital evrende hâlen belirleyici olduğu, ancak bu değerlerin artık fiziksel üretim üzerinden değil, spekülasyon, dijital mülkiyet, merkeziyetsizlik ve geleceğe yönelik beklentiler üzerinden yeniden üretildiği söylenebilir. Bu durum, metaverse ve kripto ekonomisinin kullanıcılar tarafından hem yüksek kazanç potansiyeli sunan bir yatırım alanı hem de belirsizlik, risk ve spekülatif dalgalanmalar içeren karmaşık bir ekonomik yapı olarak anlamlandırıldığını ortaya koymaktadır.

Kültürel/Toplumsal Dönüşüm Temasına Yönelik Bulgular

Görsel 9. Kültürel/toplumsal dönüşüm temasının frekans temelli kavramsal hiyerarşi şeması

Kültürel/Toplumsal Dönüşüm (f=72) teması, kullanıcı söylemlerinde metaverse’ün bireylerin gerçeklik algısı, toplumsal ilişkileri ve kültürel yapılar üzerinde çok katmanlı bir etki yarattığını ortaya koymaktadır. Özellikle “gerçeklik ve yabancılaşma” (f=49) boyutunda; gerçek yaşamdan kopuş (f=20), toplumsal yabancılaşma (f=15) ve sanal kimlik/kimlik inşası (f=14) kodlarının öne çıktığı görülmektedir. Kullanıcılar, metaverse’ü fiziksel dünyanın sınırlarını aşan alternatif bir deneyim alanı olarak tanımlamakta, bireylerin burada farklı kimlikler inşa edebildiğini ve fiziksel dünyada mümkün olmayan deneyimleri yaşayabildiğini vurgulamaktadır. Nitekim bir kullanıcının “*insanlar gerçek hayatta yapamadıklarını burada yaşayacak, bu da zamanla gerçek hayatın yerini alabilir*” ifadesi, metaverse’ün ikame edici gerçeklik potansiyeline işaret etmektedir. Benzer şekilde, “*herkes kendi kimliğini istediği gibi yaratıyor*” şeklindeki söylemler, sanal kimlik üretiminin bireysel gerçeklik algısını dönüştürdüğünü göstermektedir.

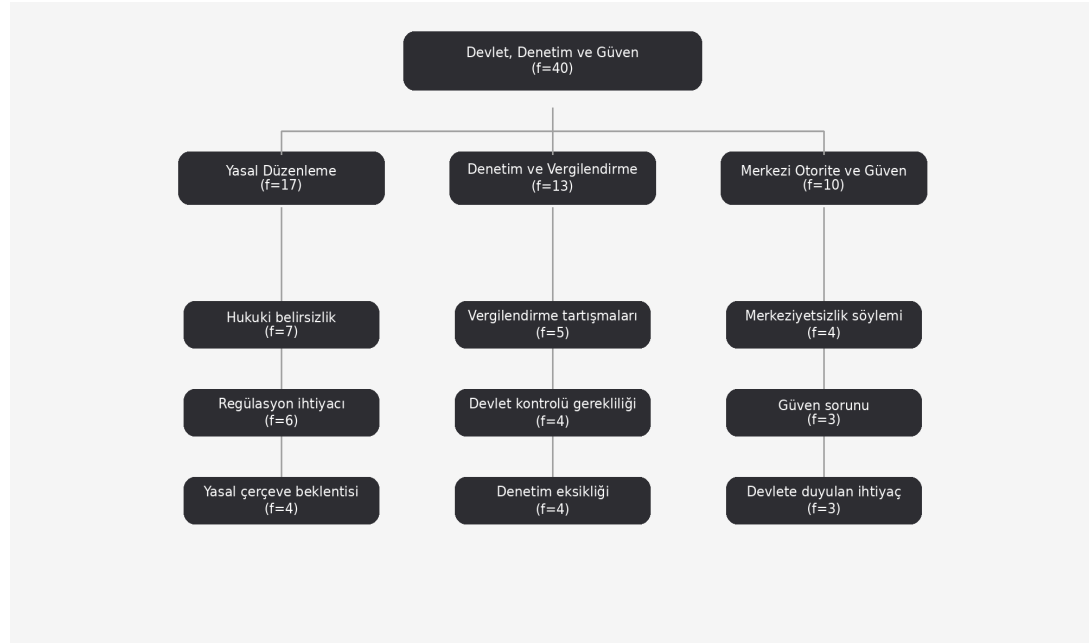
“Toplumsal etkileşim ve kültür” (f=23) boyutunda ise kültürel değerlerin dönüşümü (f=10), toplumsal etkileşim değişimi (f=7) ve samimiyet/ilişki değişimi (f=6) kodları öne çıkmaktadır. Kullanıcılar, metaverse’ün farklı coğrafyalardan bireyleri bir araya getirerek yeni bir etkileşim alanı sunduğunu belirtmekte ve bu durumun kültürel sınırların belirsizleşmesine katkı sağladığını ifade etmektedir. Bununla birlikte, sanal ortamlarda kurulan ilişkilerin yüzeyselleşebileceği ve toplumsal bağların zayıflayabileceği yönünde

eleştirel değerlendirmeler de bulunmaktadır. Özellikle avatarlar üzerinden kurulan iletişimin samimiyeti azaltılabileceğine yönelik görüşler dikkat çekmektedir.

Kullanıcı söylemlerinde ayrıca metaverse'ün sosyal izolasyon, bağımlılık ve gerçeklikten kopuş gibi riskler barındırdığı da vurgulanmaktadır. “İnsanlar tamamen buraya yönelirse gerçek hayatla bağ kopar” ifadesi bu kaygıyı açık biçimde yansıtmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, metaverse'ün aynı zamanda kültürel değerlerin yeniden üretildiği ve toplumsal ilişkilerin yeniden yapılandığı çok boyutlu bir dönüşüm alanı olduğu anlaşılmaktadır.

Devlet, Denetim ve Güven Temasına Yönelik Bulgular

Görsel 10. Devlet, denetim ve güven temasının frekans temelli kavramsal hiyerarşi şeması

Araştırmanın bu bölümünde, kripto para ve blokzincir teknolojilerinin yasal statüsü, devlet otoritesiyle ilişkisi ve güven tartışmaları çerçevesinde şekillenen “Devlet, Denetim ve Güven” (f=40) temasına ilişkin bulgular ele alınmıştır. Veri analizi, söz konusu temanın “Yasal Düzenleme”, “Denetim ve Vergilendirme” ile “Merkezi Otorite ve Güven” olmak üzere üç temel eksen etrafında yapılandığını göstermektedir.

“Yasal Düzenleme” (f=17) boyutunda hukuki belirsizlik (f=7), regülasyon ihtiyacı (f=6) ve yasal çerçeve beklentisi (f=4) öne çıkmaktadır. Yeni nesil finansal teknolojilerin mevcut hukuk sistemleriyle tam anlamıyla bütünleşememesi, kullanıcılarda hem tedirginlik hem de kurumsal düzenleme

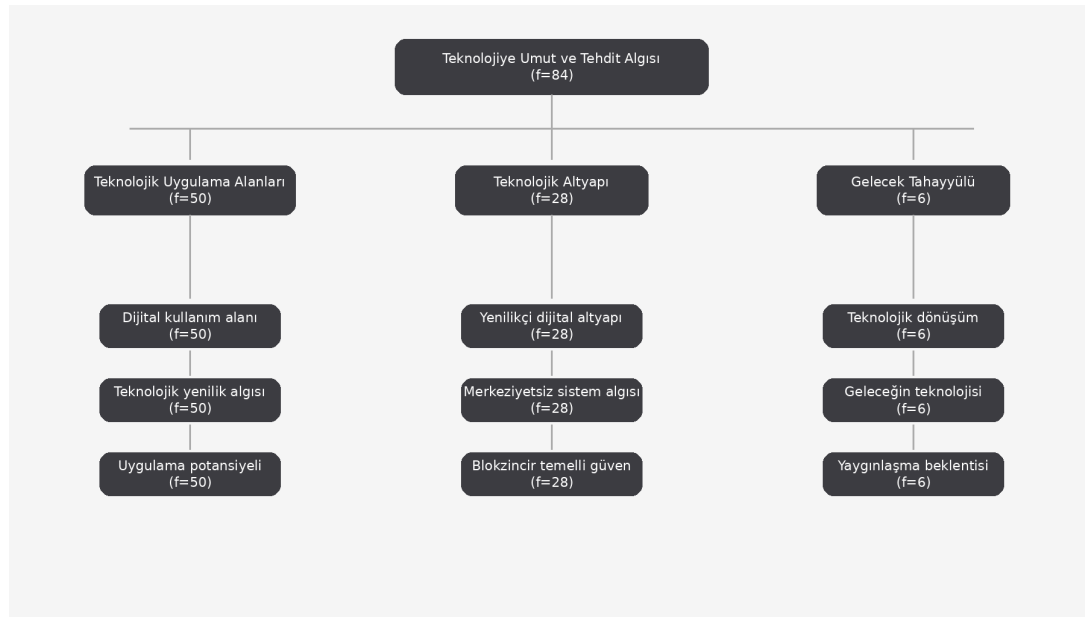
beklentisi yaratmaktadır. Nitekim bir kullanıcı, “Rusya’nın yeni bir yasayla yasallaştırmaya çalıştığı para birimi... bu hamleyle kara borsanın etkisinin de azaltılması amaçlanıyor” ifadesiyle yasal düzenleme ihtiyacını somut bir örnek üzerinden dile getirmektedir.

“Denetim ve Vergilendirme” (f=13) ekseninde vergilendirme tartışmaları (f=5), devlet kontrolü gerekliliği (f=4) ve denetim eksikliği (f=4) dikkat çekmektedir. Bir kullanıcının “Ford veya General Motors 1 milyar dolar kazanmak için binlerce insan çalıştırıp vergi öderken, kripto para üretenler... hiçbir şey yapmıyorlar” şeklindeki ifadesi, bu asimetrinin kullanıcı algısındaki karşılığını açık biçimde göstermektedir.

“Merkezi Otorite ve Güven” (f=10) boyutunda merkeziyetsizlik söylemi (f=4), güven sorunu (f=3) ve devlete duyulan ihtiyaç (f=3) öne çıkmaktadır. Blokzincir teknolojisinin aracı ve merkeziyetsiz yapısı teorik olarak cazip görülmektedir (Nakamoto, 2008). Ancak pratikte ortaya çıkan belirsizlikler, kullanıcıların geleneksel güven mekanizmalarına yönelmesine neden olmaktadır. Kullanıcıların “hiçbir merkezi otoriteye bağlı olmayan sanal para” vurgusu ile devlet güvencesi beklentisini birlikte dile getirmesi, merkeziyetsizlik ideali ile toplumsal güven ihtiyacı arasındaki gerilimi görünür kılmaktadır (Dierksmeier & Seele, 2018).

Teknoloji, Umut ve Tehdit Algısı Temasına Yönelik Bulgular

Görsel 11. Teknoloji, umut ve tehdit algısı temasının frekans temelli kavramsal hiyerarşi şeması

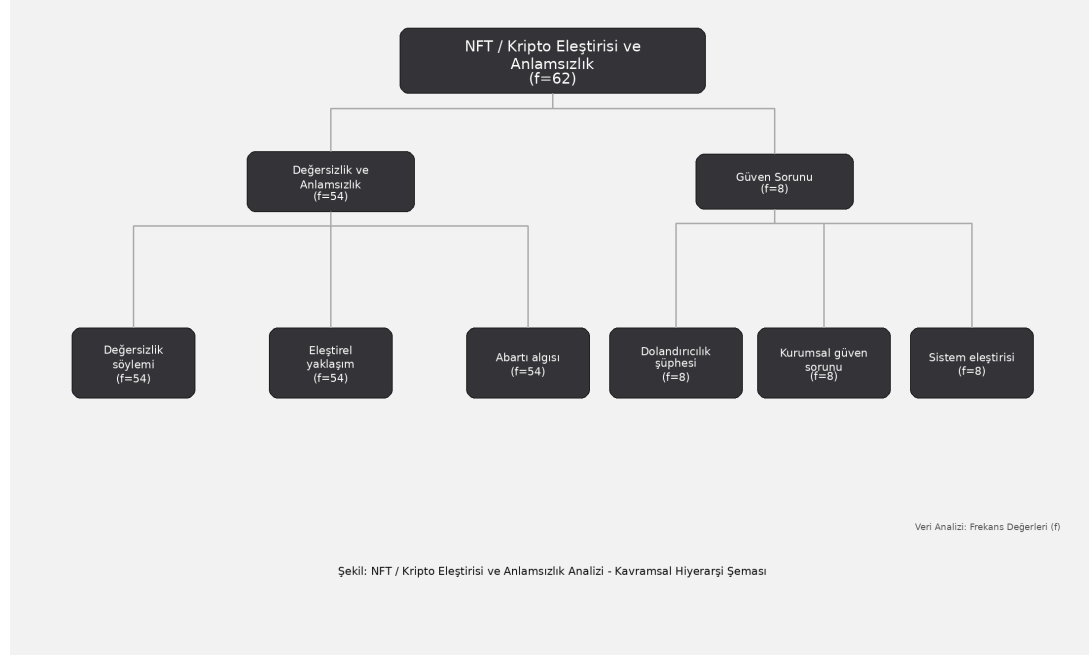
Teknolojiye Umut ve Tehdit Algısı (f=84) teması kapsamında kullanıcı söylemleri, metaverse ve blokzincir temelli teknolojilerin hem büyük bir dönüşüm potansiyeli taşıdığı hem de belirsizlik ve risk unsurları barındırdığı yönünde çift yönlü bir algının bulunduğunu göstermektedir. Veri analizine göre bu tema; “teknolojik uygulama alanları” (f=50), “teknolojik altyapı” (f=28) ve “gelecek tahayyülü” (f=6) olmak üzere üç temel eksenle yapılandırılmaktadır. Özellikle teknolojik uygulama alanları boyutunda; dijital kullanım alanı genişlemesi (f=50), teknolojik yenilik algısı (f=50) ve uygulama potansiyeli (f=50) kodlarının öne çıktığı görülmektedir. Kullanıcılar metaverse’ü gündelik yaşamın birçok alanına entegre olabilecek bir sistem olarak değerlendirmektedir. Nitekim bir kullanıcı *“metaverse sadece oyun değil, alışverişten eğitime kadar her şey buraya taşınacak”* ifadesiyle bu teknolojinin kullanım alanlarının genişleyeceğine dikkat çekmektedir. Benzer şekilde başka bir kullanıcı *“internet nasıl hayatın her alanına girdiyse bu da aynı şekilde yayılacak”* diyerek teknolojik dönüşümün kaçınılmazlığına vurgu yapmaktadır.

Teknolojik altyapı (f=28) boyutunda ise yenilikçi dijital altyapı (f=28), merkeziyetsiz sistem algısı (f=28) ve blokzincir temelli güven söylemi (f=28) kodlarının belirleyici olduğu görülmektedir. Kullanıcı söylemlerinde blokzincir teknolojisinin merkezi otoritelerden bağımsız bir yapı sunması önemli bir avantaj olarak değerlendirilmekte, bu durum geleneksel sistemlere alternatif bir güven mekanizması olarak yorumlanmaktadır. Örneğin bir kullanıcı *“blokzincir sayesinde kimseye güvenmek zorunda değilsin, sistem zaten güvenli”* söylemiyle bu teknolojinin sunduğu güven yapısını vurgulamaktadır. Ancak bu olumlu algının yanında, merkeziyetsiz sistemlerin herkes tarafından tam olarak anlaşılmadığı ve bu durumun belirsizlik yarattığı da görülmektedir. Bir başka kullanıcı *“herkes bu sistemi övüyor ama çoğu kişi nasıl çalıştığını bilmiyor”* diyerek teknolojik altyapının karmaşıklığına dikkat çekmektedir. Bu durum, teknolojinin potansiyeline duyulan güven ile bilgi eksikliğinden kaynaklanan tereddütlerin birlikte var olduğunu göstermektedir.

Gelecek tahayyülü (f=6) boyutunda ise teknolojik dönüşüm beklentisi (f=6), geleceğin teknolojisi olarak görme (f=6) ve yaygınlaşma beklentisi (f=6) kodları öne çıkmaktadır. Kullanıcılar metaverse ve kripto teknolojilerini uzun vadede hayatın merkezine yerleşecek sistemler olarak değerlendirmektedir. Bir kullanıcının *“geleceğin teknolojisi bu, şu an erken ama ileride herkes kullanacak”* ifadesi bu beklentiyi açıkça ortaya koyarken, başka bir kullanıcı *“şu an küçük görünüyor ama ileride internet gibi vazgeçilmez olacak”* diyerek bu teknolojilerin yaygınlaşacağına yönelik güçlü bir inanç sergilemektedir. Bununla birlikte bazı kullanıcılar sürecin zaman alacağını ve mevcut haliyle sistemin yeterince gelişmediğini belirtmektedir.

NFT/Kripto Eleştirisi ve Anlamsızlık Temasına Yönelik Bulgular

Görsel 12. NFT/kripto eleştirisi ve anlamsızlık temasının frekans temelli kavramsal hiyerarşi şeması

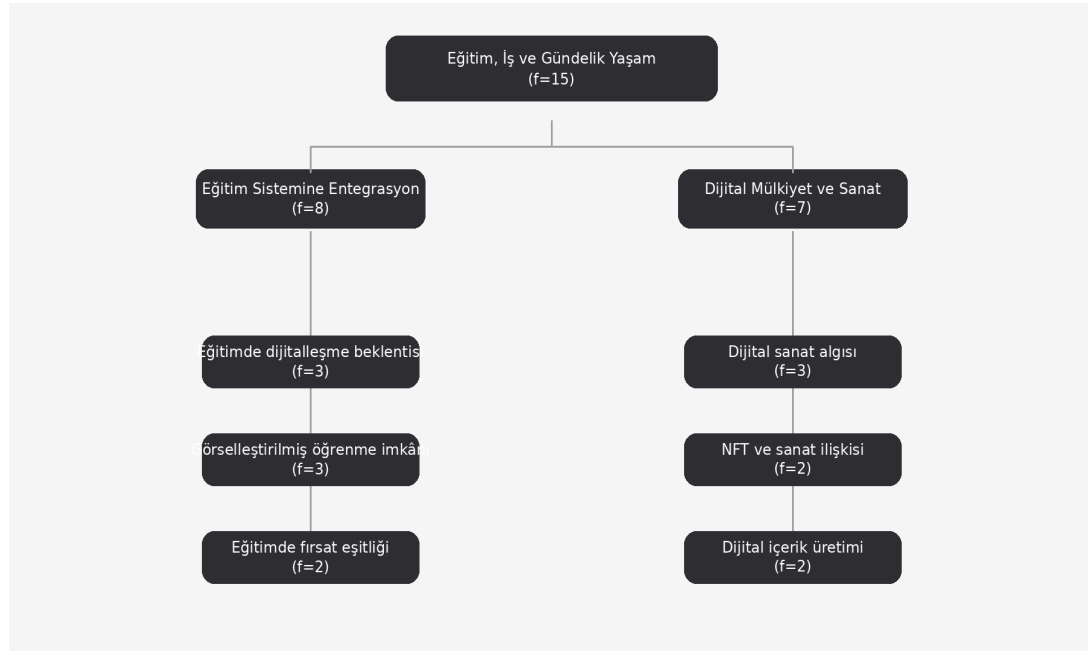
NFT/Kripto Eleştirisi ve Anlamsızlık (f=62) teması kapsamında kullanıcı söylemleri, kripto para ve NFT ekosisteminin önemli bir kesim tarafından değersiz, abartılmış ve güven sorunları barındıran bir yapı olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Veri analizine göre bu tema; “değersizlik ve anlamsızlık” (f=54) ile “güven sorunu” (f=8) olmak üzere iki temel eksenle yapılandırılmaktadır. Değersizlik ve anlamsızlık boyutunda; değersizlik söylemi (f=54), eleştirel yaklaşım (f=54) ve abartı algısı (f=54) kodlarının oldukça yoğun olduğu görülmektedir. Kullanıcı yorumları incelendiğinde, NFT ve kripto varlıkların somut bir karşılığının olmadığı ve bu nedenle gerçek bir değer üretmediği yönünde güçlü bir söylem hattı oluştuğu dikkat çekmektedir. Bir kullanıcı “*ortada elle tutulur hiçbir şey yok, tamamen algı ve hype üzerine kurulu*” ifadesiyle bu varlıkların maddi bir temele dayanmadığını vurgularken, başka bir kullanıcı “*insanlar olmayan şeylere para veriyor, bu tamamen anlamsız*” diyerek bu alanın irrasyonel bir yatırım pratiği olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Benzer şekilde bazı kullanıcılar NFT ve metaverse yatırımlarını aşırı şişirilmiş bir piyasa olarak değerlendirerek “*bu kadar büyütülmesi tamamen abartı, birkaç yıl sonra kimse hatırlamaz*” şeklinde görüş bildirmekte ve abartı algısının (f=54) güçlü olduğunu göstermektedir.

Öte yandan güven sorunu (f=8) boyutunda; dolandırıcılık şüphesi (f=8), kurumsal güven sorunu (f=8) ve sistem eleştirisi (f=8) kodlarının öne çıktığı

görülmektedir. Kullanıcılar kripto para piyasasının denetimsiz yapısı nedeniyle dolandırıcılık faaliyetlerine açık olduğunu ve bu durumun ciddi bir güvensizlik yarattığını ifade etmektedir. “Her gün yeni bir dolandırıcılık haberi çıkıyor, bu piyasaya nasıl güvenilebilir?” ifadesi, kullanıcıların güven kaygısını açık biçimde ortaya koymaktadır. Benzer şekilde “ortada bir otorite yok, herkes istediğini yapıyor” söylemi, kurumsal güven eksikliğine işaret etmektedir. Bu tür ifadeler, merkeziyetsiz yapının bir yandan özgürlük alanı sunarken diğer yandan denetim eksikliği nedeniyle riskli bir ortam oluşturduğunu göstermektedir. Ayrıca bazı kullanıcıların sistemi doğrudan eleştirdiği ve kripto ekosistemini sürdürülebilir bir ekonomik yapı olarak görmediği anlaşılmaktadır. Nitekim “bu sistem baştan sona sorunlu, gerçek ekonomiyle hiçbir bağlantısı yok” şeklindeki değerlendirme, söz konusu eleştirel yaklaşımın açık bir yansımasıdır.

Eğitim İş ve Güncelik Yaşam Temasına Yönelik Bulgular

Görsel 13. Eğitim iş ve güncelik yaşam temasının frekans temelli kavramsal hiyerarşi şeması

Araştırmanın bu bölümünde, kullanıcıların metaverse, NFT ve blokzincir temelli dijital teknolojileri eğitim, iş ve gündelik yaşam pratiklerini dönüştüren yapısal unsurlar olarak nasıl anlamlandırdıkları ele alınmıştır. “Eğitim, İş ve Güncelik Yaşam” (f=15) teması, “Eğitim Sistemine Entegrasyon” (f=8) ve “Dijital Mülkiyet ve Sanat” (f=7) olmak üzere iki temel eksen etrafında şekillenmektedir.

Eğitim Sistemine Entegrasyon boyutunda, eğitimde dijitalleşme beklentisi (f=3), görselleştirilmiş öğrenme imkânı (f=3) ve fırsat eşitliği (f=2) kodlarının öne çıktığı görülmektedir. Kullanıcılar, sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojilerinin

öğrenme süreçlerini daha etkileşimli, deneyim temelli ve erişilebilir hale getirebileceğini ifade etmektedir. “*Dersleri sanal ortamda birebir deneyimleyerek öğrenmek çok daha etkili olabilir*” şeklindeki ifade, bu dönüşüm beklentisini açık biçimde yansıtmaktadır. Bununla birlikte, teknolojiye erişimdeki eşitsizliklerin eğitim alanında yeni bir dijital uçurum yaratabileceğine yönelik kaygılar da dile getirilmektedir.

Dijital Mülkiyet ve Sanat ekseninde ise dijital sanat algısı (f=3), NFT ve sanat ilişkisi (f=2) ile içerik üretimi (f=2) konuları dikkat çekmektedir. Kullanıcılar, içerik üreticilerinin bu sistem aracılığıyla kendi ekonomik alanlarını oluşturabildiğini vurgulamaktadır. Ancak bu süreç, aynı zamanda meşruiyet ve değer tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. “*Ne aldığını kimsenin tam olarak bilmediği bir sistem*” şeklindeki eleştirel söylemler, dijital mülkiyetin spekülatif yönüne işaret etmektedir. Söz konusu teknolojilerin eğitimden iş ilişkilerine, kültürel üretimden gündelik yaşama uzanan geniş bir yelpazede dönüştürücü bir potansiyel taşıdığı kabul edilmektedir. Bu dönüşüm, bünyesinde hem fırsatları hem de belirsizlikleri barındıran çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Toplum, teknolojik gelişmeler doğrultusunda üretmiş olduğu kültürel değerleri sürekli olarak dönüştürmekte ve bu dönüşüm aracılığıyla çağın gereksinimlerine uyum sağlamaya çalışmaktadır. İnternet teknolojilerinin hızla gelişmesi, bu dönüşümün küresel ölçekte gerçekleşmesine neden olmuştur. Web 3.0 teknolojisinin merkeziyetsiz yapısı, gerçek dünyaya alternatif bir yapı olarak konumlandırılmakta, metaverse ise bu dönüşümün somut bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Metaverse, bireylerin sanal ortamda varlık gösterebildiği, etkileşim kurabildiği ve ekonomik faaliyetlerde bulunabildiği yeni bir dijital evren olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda değerlerin sanallaşması ve dijital ortamda yeniden üretilmesi, toplumsal yapının geleceği açısından önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, metaverse ve ilişkili dijital varlıkların kullanıcı söylemlerinde öncelikli olarak ekonomik değer ve yatırım aracı olarak konumlandığını göstermektedir. Bu durum, ekonomik değerlerin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşümle doğrudan ilişkilidir. Nitekim Parlak'ın (2020, s. 132) belirttiği üzere emek sürecinin temel bileşenlerinde yaşanan dönüşüm, dijitalleşmeyle birlikte yeni ekonomik modellerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Benzer şekilde, Miçooğulları (2018, s. 16), dijital ekonominin geleneksel iş modellerini dönüştürerek yeni bir sermaye birikim biçimi

oluşturduğunu ve bu süreçte dijital emeğin ekonomik değer üretiminin merkezine yerleştiğini belirtmektedir.

Elde edilen bulgu, aynı zamanda Jean Baudrillard'ın simülasyon kuramı çerçevesinde de değerlendirilebilir. Baudrillard'ya (1994) göre çağdaş toplumda değer artık üretimden ziyade, göstergelere dayanmaktadır. NFT gibi dijital varlıklara atfedilen değer fiziksel bir karşılığa sahip olmamasına rağmen kullanıcılar tarafından ekonomik olarak anlamlı kabul edilmesi, 'simülakr' düzeyinde bir değer üretimine işaret etmektedir. Dolayısıyla dijital varlıkların yatırım nesnesi haline gelmesi, gerçek ile temsil arasındaki sınırın bulanıklaşmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Metaverse'ün toplumsal etkilerine ilişkin bulgular, kullanıcı söylemlerinin iki yönlü bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bir yandan metaverse, farklı kültürlerin etkileşime girdiği, sınırların ortadan kalktığı ve daha bütünleşik bir toplumsal yapının oluşabileceği bir alan olarak değerlendirilirken, diğer yandan sosyal ilişkilerin zayıflayabileceği, samimiyetin azalabileceği ve bireylerin gerçek dünyadan uzaklaşabileceği yönünde eleştiriler dile getirilmektedir. Bu çerçevede, söz konusu dönüşüm Zygmunt Bauman'ın akışkan modernlik yaklaşımıyla açıklanabilir. Bauman'a (2000) göre modern toplumda ilişkiler geçici, kırılgan ve belirsiz hale gelmektedir. Metaverse'te kurulan ilişkilerin de benzer şekilde yüzeysel ve geçici olabileceğine dair kullanıcı söylemleri, bu teorik çerçeveye örtüşmektedir.

Eğitim ve gündelik hayat pratikleri açısından değerlendirildiğinde, metaverse'ün mevcut sistemleri dönüştürme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Kullanıcı söylemleri, metaverse'ün mekânsal sınırlılıkları ortadan kaldırarak eğitime erişimi kolaylaştırabileceğini ve daha deneyim temelli bir öğrenme süreci sunabileceğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, literatürde "immersive learning" olarak tanımlanan ve simülasyon temelli öğrenme deneyimlerini öne çıkaran eğitim modelleriyle örtüşmektedir (Dede, 2009; Freina & Ott, 2015). Metaverse'ün sunduğu olanaklar, özellikle eğitimde fırsat eşitliği açısından önemli bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Ancak söz konusu dönüşüm, geleneksel mesleklerin ve özellikle öğretmenlik mesleğinin geleceği açısından bazı belirsizlikler yaratmaktadır. Eğitim alanındaki dijitalleşme süreci, aynı zamanda sosyolojik bir dönüşüm olarak ele alınmalıdır.

Devlet, denetim ve güven teması çerçevesinde elde edilen bulgular, metaverse'ün merkeziyetsiz yapısı ile kurumsal denetim ihtiyacı arasında bir gerilim olduğunu ortaya koymaktadır. Kullanıcıların bir kısmı devlet

müdahalesini güvenlik açısından gerekli görürken, diğer bir kısmı bu müdahalenin sistemin doğasına aykırı olduğunu savunmaktadır. Söz konusu gerilim, Manuel Castells'in ağ toplumu kuramı ile açıklanabilir. Castells'e (2010) göre dijital ağlar, geleneksel otorite yapılarından bağımsız yeni güç ilişkileri üretmektedir. Ancak bu yeni yapı, tamamen kontrolsüz bir sistem anlamına gelmemekte; aksine eski ve yeni güç mekanizmalarının birlikte var olduğu hibrit bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Çalışma bulguları da bu ikili yapıyı açık biçimde desteklemektedir. Söylemsel düzeyde merkeziyetsiz bir yapı olarak sunulan metaverse'ün iktisadi dinamiği, fiiliyatta büyük sermaye gruplarının tahakkümü altında şekillenmektedir. Küresel markaların bu sanal evrene yönelik ivmelenen yatırımları, alanın dijital kapitalizmin yeni bir aşamasına, dolayısıyla alternatif bir tüketim endüstrisine evrildiğinin temel göstergesidir. Tüketim pratiklerinin sanal uzama taşınmasını ifade eden bu durum, Jean Baudrillard'ın *tüketim toplumu* teorisi bağlamında okunduğunda; metaverse platformlarında tüketilenin yalnızca salt bir nesne değil, bizzat bir gösterge, anlam ve statü formasyonu olduğu sonucuna varılmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, metaverse ve dijital varlıkların kullanıcı söylemlerinde çok boyutlu bir anlam yapısı ürettiğini ortaya koymaktadır. Ekonomik değer üretimi bu yapının merkezinde yer alırken, toplumsal dönüşüm, teknolojik gelişim, kurumsal yapı ve gündelik yaşam pratikleri sürecin diğer önemli bileşenlerini oluşturmaktadır. Metaverse, değerlerin yeniden üretildiği bir toplumsal alan olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede metaverse'ün geleceği, teknolojik gelişmelerin yanı sıra kullanıcı pratikleri, ekonomik yapılar ve kurumsal düzenlemeler doğrultusunda şekillenecektir. Gelecek çalışmalar açısından, farklı dijital platformlardan elde edilecek verilerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, kullanıcı söylemlerinin daha geniş bir bağlamda değerlendirilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma araştırma tasarımları, dijital evrende değer üretim süreçlerinin daha derinlemesine anlaşılmasına imkân tanıyacaktır. Bunun yanı sıra farklı yaş grupları, meslekler veya kültürel arka planlara sahip kullanıcıların karşılaştırmalı analizleri, metaverse'ün toplumsal etkilerine ilişkin daha kapsamlı bir perspektif sunacağı düşünülmektedir.

Extended Abstract

This study aims to examine how the digital universe shaped around metaverse, NFTs, and cryptocurrencies is interpreted within user discourses and to reveal the effects of these meaning-making processes on cultural values. In contemporary society, where digitalization is rapidly transforming economic, social, and cultural structures, it has become increasingly important to analyze

how these transformations are perceived and constructed at the user level. In this context, the study focuses on user-generated content to provide a multi-dimensional understanding of value formation in the digital age.

The research is based on qualitative methodology and utilizes user comments obtained from Ekşi Sözlük, a Turkish online platform where individuals freely express their opinions in an anonymous and participatory environment. Due to its structure reflecting everyday language and diverse perspectives, the platform provides a rich data source for examining public perceptions. Within the scope of the study, a total of 2,510 user comments related to metaverse, NFTs, and cryptocurrencies were collected using a Python-based data scraping tool. The dataset was subjected to a multi-stage cleaning process, including the elimination of irrelevant and non-meaningful entries, and then transformed into an analyzable format.

Content analysis was employed as the primary analytical method. During the coding process, themes, categories, and codes were systematically developed, allowing the data to be organized within a hierarchical framework. In addition, frequency analyses conducted through Python supported the qualitative findings with quantitative insights, making the dominant patterns in the dataset more visible. The analysis resulted in six main themes: economic value and investment perception, state regulation and trust, cultural and social transformation, technology and future expectations, critical approaches and risks, and education, work, and everyday life practices.

Findings indicate that the digital universe is primarily interpreted by users through the lens of economic value creation and investment opportunities. Cryptocurrencies and digital assets within the metaverse are perceived as tools that offer high profit potential with relatively low entry costs. However, this perception is accompanied by concerns regarding uncertainty, volatility, and speculative risks. User discourses reveal a dual structure in which digital economies are seen both as opportunity spaces and as risky environments.

The theme of state regulation and trust highlights a significant tension between the decentralized nature of blockchain-based systems and the perceived need for institutional control. While some users advocate for state intervention to ensure security and prevent fraud, others argue that such intervention contradicts the foundational principles of decentralization. This tension aligns with Castells' theory of the network society, which emphasizes the emergence of new power relations beyond traditional institutional structures. Nevertheless, user perspectives suggest that rather than a completely unregulated system, a

hybrid model in which both traditional and digital forms of authority coexist is more likely.

The cultural and social transformation theme demonstrates that the metaverse has a profound impact on users' perceptions of reality, identity construction, and social interaction. Users describe the metaverse as an alternative experiential space that extends beyond the limitations of the physical world. This environment allows individuals to construct multiple identities and engage in experiences that are not possible in real life. At the same time, concerns about social isolation, superficial relationships, and the erosion of authentic social bonds are frequently expressed. These findings suggest that while the metaverse enables new forms of interaction, it also reshapes existing social structures in complex ways.

The theme of education, work, and everyday life practices reveals that digital technologies associated with the metaverse have the potential to transform various aspects of daily life. Users emphasize the advantages of immersive learning environments, increased accessibility in education, and the emergence of new forms of work and economic activity. However, these developments are also associated with uncertainties regarding the future of traditional professions and the risk of deepening digital inequalities.

Overall, the findings suggest that the metaverse and related digital technologies should not be understood merely as technical innovations. Instead, they represent a multi-layered transformation space in which economic, cultural, and social values are continuously reconstructed. The digital universe thus emerges as a domain where value systems are redefined in the context of contemporary society. For future research, comparative analyses across different digital platforms could provide a broader understanding of user discourses. In addition, mixed-method research designs combining qualitative and quantitative approaches would offer deeper insights into value production processes in digital environments. Furthermore, comparative studies focusing on different demographic groups could contribute to a more comprehensive understanding of the societal implications of the metaverse. By revealing the meanings attributed to these technologies by users, the study contributes to a deeper understanding of how digital transformations influence contemporary cultural values and social practices.

Keywords: Metaverse, NFT, Cryptocurrency, Cultural Values.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteşme derecesinin değerdendirilmesi [Doktora tezi. Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.*
- Akkaya, O. (2022, Ocak 5). DEVA, Metaverse evreninden arsa alan ilk parti oldu. *Gazete Duvar*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/deva-metaverse-evreninden-arsa-alan-ilk-parti-oldu-haber-1548059>
- Akleyek, S., & Seyhan, K. (2018). Blok zinciri bileşenleri ve uygulamaları üzerine bir derleme. İnformasiya təhlükəsizliyinin aktual multidissiplinar elmi-praktiki problemləri: IV respublika konfransı, 27–37. <https://doi.org/10.25045/NCInfoSec.2018.05>
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. Sınıf sosyal bilgiler dersinde yardımseverlik değerdinin etkinlik temelli öğretdimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.*
- Akyeşilmen, N. (2023). Basics of the metaverse. *Cyberpolitik Journal*, 8(16), vi–x. <http://cyberpolitikjournal.org/index.php/main/article/view/197>.
- Algöl, F. N. (2021). Popüler kültürün dayattığı kitapların çocukların değerdler önceliğı üzerindeki etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(229), 205-231.
- Ali, M. (2020). *Blockchain technology*. Insights2Techinfo. <https://insights2techinfo.com/blockchain-technology/>
- Alkhudary, R. (2020). Blockchain technology between Nakamoto and supply chain management: Insights from academia and practice. SSRN, 1-12. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3660342>
- Arapkirli, S. (2021, Aralık 29). Neal Stephenson'ın Snow Crash Romanı Geleceğı Şekillendiriyor. *Bilimkurgu Kulübü*. <https://www.bilimkurgukulubu.com/edebiyat/edebiyat-uzerine/neal-stephensonin-snow-crash-romani-gelecegi-sekillendiriyor/>
- Arvas, İ. S. (2022). Gutenberg galaksisinden Meta evrenine: Üçüncü kuşak internet, Web 3.0. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 13(48), 53-70.
- Aydemir, A. (2021). *Metaverse konserleri hız kesmeden devam ediyor! Justin Bieber metaverse evreninde konser verdi—Onedio*. <https://onedio.com/haber/metaverse-konserleri-hiz-kesmeden-devam-ediyor-justin-bieber-metaverse-evreninde-konser-verdi-1028897>

- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Barba, B., Lee-Ah Mat, V., Gomez, A., & Pirovich, J. (2022). Discussion paper: First nations' culture in the metaverse. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4058777>
- Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation*. University of Michigan Press.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.
- Berdik, D., Otoum, S., Schmidt, N., Porter, D., & Jararweh, Y. (2021). A survey on blockchain for information systems management and security. *Information Processing & Management*, 58(1), 102397.
- Bhatia, S. (2021, Kasım 8). *Metaverse: What is it, and what can it be*. Level Up Coding. <https://levelup.gitconnected.com/metaverse-what-is-it-and-what-can-it-be-1173a0e65d73>
- Binance Academy. (2026). *What is the metaverse?* <https://www.binance.com/en/academy/articles/what-is-the-metaverse>
- Bloomberg. (2021). *Dvision hosts metaverse conference for BSC's anniversary*. <https://www.bloomberg.com/press-releases/2021-09-01/dvision-hosts-metaverse-conference-for-bsc-s-anniversary>
- Bostancı, M., & Uncu, G. (2021). Metaverse: Sanal mı gerçek mi? Y. Adıgüzel & M. Bostancı (Eds.), *Dijital iletişimi anlamak-2* içinde (ss. 58-69). Palet Yayınları.
- Calandra, C., & Chiu, E. (2021). *Into the metaverse*. Wunderman Thompson Intelligence.
- Canatan, A. (2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1), 62-71.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society*. Wiley-Blackwell.
- Choi, H. S., & Kim, S. H. (2017). A content service deployment plan for metaverse museum exhibitions. *International Journal of Information Management*, 37(1), 1519-1527.
- Çakır, O. (2022, Nisan 15). *En pahalı NFT eserleri hangileri?* ShiftDelete. <https://shiftdelete.net/en-pahali-nft-eserleri-hangileri>
- Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). Parameters of content analysis. *Education and Science*, 39(174), 33-38.

- Davis, A., Murphy, J. D., Owens, D., Khazanchi, D., & Zigurs, I. (2009). Avatars, people, and virtual worlds: Foundations for research in metaverses. *Journal of the Association for Information Systems*, 10(2), 90-117.
- Davutoğlu, Z. (2021, Aralık 28). *Metaverse yılbaşı partisi ilk kez Türkiye’de gerçekleşiyor*. Girişim IO. <https://girisim.io/metaverse-yilbasi-partisi-ilk-kez-turkiyede-gerceklesiyor/>
- Decentraland. (2021). *Metaverse Festival: Frequently asked questions*. <https://themetaversefestival.io/MusicFestivalFAQs.pdf>
- Dede, C. (2009). Immersive interfaces for engagement and learning. *Science*, 323(5910), 66-69. <https://doi.org/10.1126/science.1167311>
- Demiryürek, G. (2015). *Çağdaş çocuk şiirinde değerler eğitimi (1980’den günümüze)* [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Di Pierro, M. (2017). What is the blockchain? *Computing in Science & Engineering*, 19(5), 92-95.
- Dierksmeier, C., & Seele, P. (2018). Cryptocurrencies and business ethics. *Journal of Business Ethics*, 152(1), 1-14.
- Dominguez-Noriega, S., Agudo, J. E., Ferreira, P., & Rico, M. (2011). Language learning resources and developments in the Second Life metaverse. *International Journal of Technology Enhanced Learning*, 3(5), 496-509.
- Duan, H., Li, J., Fan, S., Lin, Z., Wu, X., & Cai, W. (2021, October). Metaverse for social good: A university campus prototype. In *Proceedings of the 29th ACM international conference on multimedia* (pp. 153-161).
- Fichter, J. (2009). *Sosyoloji nedir?*. Anı Yayıncılık.
- Foreman, A. (2020, Ekim 30). *Biden/Harris campaign heads to Fortnite ahead of election day*. Mashable. <https://mashable.com/article/biden-harris-campaign-fortnite>
- Freina, L., & Ott, M. (2015). *A literature review on immersive virtual reality in education: State of the art and perspectives*. 1, 133-141.
- Google Trends. (2021). *Metaverse*. <https://trends.google.com/trends/explore?q=metaverse&geo=AR>
- Gözen, M. (2019). Değer ve değerlendirme hakkında kavramsal ve kuramsal bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 374-382.

- Grayscale Research. (2021). *The metaverse: Web 3.0 virtual cloud economies*.
https://grayscale.com/wp-content/uploads/2021/11/Grayscale_Metaverse_Report_Nov_2021.pdf
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür*. Remzi Kitabevi.
- Habertürk. (2022). *Metaverse'nin toprak ağası Türkler*.
<https://www.haberturk.com/metaversenin-toprak-agasi-turkler-3318488>
- Hackl, C. (2021, Haziran 11). *Andrew Yang turns himself into an avatar and campaigns in the metaverse*. Forbes.
<https://www.forbes.com/sites/cathyhackl/2021/06/11/andrew-yang-turns-himself-into-an-avatar-and-campaigns-in-the-metaverse/>
- İçözü, T. (2022, Şubat 14). *Metaverse ne değildir?* Webrazzi.
<https://webrazzi.com/2022/02/14/metaverse-ne-degildir/>
- İspir, E. (2022, Ocak 17). *AKP'den Metaverse toplantısı*. Onedio.
<https://onedio.com/haber/akp-de-metaverse-toplantisi-unal-her-alanda-oldugu-gibi-bu-alanda-da-ilki-gerceklestirdik-1035962>
- Kang, Y. M. (2021). Metaverse framework and building block. *Journal of the Korea Institute of Information and Communication Engineering*, 25(9), 1263-1266.
- Kasap, S. (2021, Aralık 14). *Metaverse ortamına taşınan teknoloji*. Anadolu Ajansı.
<https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/turk-arastirmacilardan-okullari-metaverse-ortamina-tasiyan-teknoloji/2446867>
- Kırbaş, İ. (2018). Blokzinciri teknolojisi ve uygulama alanları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 75-82.
- Ko, S. Y., Chung, H. K., Kim, J. I., & Shin, Y. (2021). Cultural leisure-based metaverse. *KIPS Transactions on Software and Data Engineering*, 10(8), 331-338.
- Koçak, M. H. (2020, Temmuz 7). *Ready Player Two geliyor*. Geekyapar.
<https://geekyapar.com/haber/ready-player-one-kitabini-sevenler-bolum-iki-icin-jetonlarinizi-hazirlayin-ready-player-two-geliyor/>
- Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Peabody Museum of Archaeology & Ethnology, Harvard University.
- Kuş, O. (2021). Metaverse: 'Dijital büyük patlamada' fırsatlar ve endişelere yönelik algılar. *Intermedia International e-Journal*, 8(15), 245-266.

- Liddle, J. (2022, Şubat 19). *Second Life beat metaverse projects to the punch*. Game Rant. <https://gamerant.com/second-life-sansar-metaverse-design-philosophy-history/>
- Likos, P., & Hicks, C. (2022, Şubat 4). *The history of Bitcoin, the first cryptocurrency*. U.S. News. <https://money.usnews.com/investing/articles/the-history-of-bitcoin>
- Majuyev, V. (1998). *Kültür ve tarih*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- McLuhan, M. (2014). Gutenberg galaksisi: Tipografik insanın oluşumu (G. Çağalı Güven, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- MEB. (2018). *Sosyal bilgiler öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20BİLGİLER%20ÖĞRETİM%20PROGRAMI%20.pdf>
- Miçooğulları, S. Ü. (2018). Yeni ekonomide dijital emek. *International Journal of Labour Life and Social Policy*, 1(1), 5-17.
- Morsümbül, Ş. (2014). Kültürel değerlerin üç kuşak arasındaki değişimi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11(21), 137-160.
- Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia*, 2(1), 486-497. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia2010031>
- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. *Decentralized Business Review*. https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/training/annual-national-training-seminar/2018/Emerging_Tech_Bitcoin_Crypto.pdf
- Ngazete. (2022, Ocak 17). *AKP'de ilk Metaverse toplantısı*. <https://www.ngazete.com/akpde-ilk-metaverse-toplantisi-113503h.htm>
- Parlak, M. O. (2020). Dijital dünyada emek-sermaye ilişkisi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 127-147.
- PricewaterhouseCoopers (PwC). (2019). Virtual and augmented reality could deliver a £1.4trillion boost to the global economy by 2030 – PwC. <https://www.pwc.com/id/en/media-centre/press-release/2020/english/virtual-and-augmented-reality-could-deliver-a-p1-4trillion-boost.html>.
- Rodrigues, P., & Bidarra, J. (2014). Transmedia storytelling. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 9, 42-48.

- Schwartz, S. H. (1994). Universal aspects of human values. *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- Spangler, T. (2021, Kasım 18). *Justin Bieber to perform in virtual metaverse concert on Wave*. Variety. <https://variety.com/2021/digital/news/justin-bieber-metaverse-concert-wave-1235112977/>
- Tanrıverdi, M., Uysal, M., & Üstündağ, M. T. (2019). Blokzinciri teknolojisi nedir? *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 12(3), 203-217.
- TeknoGaste. (2020, Kasım 1). *Fortnite'a taşınan kampanyalar*. <https://www.teknogaste.com/haber/amerikada-baskanlik-secimi-kampanyalari-fortnitea-tasindi.html>
- Türk, G. D., Bayrakçı, S., & Akçay, E. (2022). Metaverse ve benlik sunumu. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 12(2), 316-333.
- Ulusoy, K., & Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi.
- Usul, A. S., & Kasap, S. (2022, Nisan 26). *Hacettepe ameliyat ve tıp eğitiminde Metaverse evrenine geçti*. Medimagazin. <https://medimagazin.com.tr/hekim/hacettepe-ameliyat-ve-tip-egitiminde-metaverse-evrenine-gecti-100326>
- Vanian, J. (2021, Ekim 29). *Mark Zuckerberg is obsessed with the metaverse. Here's what that sci-fi term means*. Fortune. <https://fortune.com/2021/10/28/metaverse-what-is-it-mark-zuckerberg-facebook-meta/>
- Waterworth, K. (2022, Mart 25). *Buying virtual land in the metaverse*. The Motley Fool. <https://www.fool.com/investing/stock-market/market-sectors/information-technology/metaverse-stocks/buying-virtual-land/>
- Watson, A. (2021, Aralık 15). *Blockchain metaverses and VR headset sales*. Coinspeaker. <https://www.coinspeaker.com/blockchain-metaverses-vr-headset/>
- Xu, M., Chen, X., & Kou, G. (2019). A systematic review of blockchain. *Financial Innovation*, 5(1), 1-14.
- Yalın, B. E. (2009). *Siyasal değer*. Derin Yayınları.
- Yazıcı, M. (2016). Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 209-223.

Yılmaz, E. (2022, Mart 29). *Metaverse arsa nasıl satın alınır?* Teknolojioku. <https://www.teknolojioku.com/guncel/metaverse-arsa-nasil-satin-alinir>

Yurduneri, D. (2021, Mart 3). *Microsoft Mesh isimli yeni karma gerçeklik platformu.* Teknosafari. <https://teknosafari.net/microsoft-mesh-isimli-yeni-karma-gerceklik-plattformunu-tanitti/>

Yazar Katkı Oranı: Çalışmaya yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

-Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

-This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No plagiarism detected.

-Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

-In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

Araştırma Makalesi

Research Article

Polisiye Edebiyatın Ekonomi Polisiği: İktidar, Tarih ve Suç Kesişimi “İstanbul Hatırası” Örneği

The Political Economy of Detective Fiction: The Intersection of Power, History, and Crime- The Example of “A Memento for Istanbul”

Necdet BOZALİ 0009-0001-9725-5602

Öz

Bu çalışma, polisiye romanı yalnızca suçun çözülmesine dayalı bir anlatı türü olarak değil, toplumsal düzenin, iktidar ilişkilerinin, kültürel belleğin ve ekonomik çıkarların temsil edildiği bir iletişim ve edebiyat alanı olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, Ahmet Ümit’in İstanbul Hatırası romanı, suçun edebî temsili, kentsel belleğin metalaştırılması ve tarihsel mirasın ekonomi-politik ilişkiler içinde yeniden anlamlandırılması açısından incelenmektedir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; romanın tamamı araştırma evreni olarak kabul edilmiş, suç, ceza, tarihsel bellek, ekonomik çıkar, kentsel dönüşüm ve iktidar ilişkileriyle doğrudan bağlantılı bölümler amaçlı örnekleme doğrultusunda çözümlenmiştir. Bulgular, romanın seri cinayetler aracılığıyla İstanbul’un kültürel mirasının tahribini, rant ilişkilerini ve kurumsal adalet mekanizmalarındaki kırılmaları görünür kıldığını göstermektedir. Bu doğrultuda İstanbul Hatırası’nda suç, yalnızca bireysel sapma ya da psikolojik yönelim olarak değil, kentsel mekânın, tarihsel belleğin ve ekonomik çıkarların kesişiminde üretilen yapısal bir gösterge olarak konumlandırılmaktadır. Roman, polisiye kurgunun iletişimsel ve eleştirel potansiyelini kullanarak suçun temsiliyi toplumsal, tarihsel ve ekonomi-politik düzlemde tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suç, Polisiye, Edebiyat, Ekonomi Politik, Temsil, Kültürel Bellek.

Abstract

This study examines detective fiction not merely as a narrative genre based on the resolution of crime, but as a field of communication and literature in which social order, power relations, cultural memory, and economic interests are represented. In this context, Ahmet Ümit’s A Memento for Istanbul is analysed in terms of the literary representation of crime, the commodification of urban memory, and the rearticulation of historical heritage within political-economic relations. The study adopts a qualitative research approach; the whole novel is considered as the research universe, while the passages directly related to crime, punishment, historical memory, economic interest, urban transformation, and power relations are analysed through purposive sampling. The findings indicate that the novel makes visible the destruction of Istanbul’s cultural heritage, rent-seeking relations, and fractures within institutional mechanisms of justice through serial murders. Accordingly, in A Memento for Istanbul, crime is positioned not merely as an individual deviation or psychological tendency, but as a structural sign produced at the intersection of urban space, historical memory, and economic interests. The novel uses the communicative and critical potential of detective fiction to open the representation of crime to social, historical, and political-economic discussion.

Keywords: Crime, Detective Fiction, Literature, Political Economy, Representation, Cultural Memory.

Bozali, N. (2026). Polisiye Edebiyatın Ekonomi Polisiği: İktidar, Tarih ve Suç Kesişimi “İstanbul Hatırası” Örneği. *Trabzon Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 91-114

Necdet BOZALİ

Bağımsız Araştırmacı
Trabzon/Türkiye

Necdet BOZALİ
Independent Researcher
Trabzon/Türkiye

necdet_bozali22@trabzon.edu.tr

*Çalışma etik kurul izni
gerektilmemektedir.

Gönderim Tarihi: 06.03.2026

Kabul Tarihi: 30.05.2026

*The study does not require
ethical committee approval.

Submission Date: 06.03.2026

Acceptance Date: 30.05.2026

Giriş

Polisiye roman, modern biçimini Edgar Allan Poe'nun 1841 tarihli *Morgue Sokağı Cinayeti* ile kazanmış; 19. yüzyılda sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle yalnızca bir "muamma çözme" türü olmaktan çıkarak toplumsal düzen, adalet ve iktidar ilişkilerini tartışan bir edebî alana dönüşmüştür. Arthur Conan Doyle'un Sherlock Holmes karakteriyle klasik modelini bulan tür, 20. yüzyılda Altın Çağ bulmaca romanlarından kara romana, 1960 sonrası postmodern kırılmalara kadar geniş bir dönüşüm geçirmiştir. Umberto Eco ve Patricia Highsmith gibi yazarlar, suçu yalnızca çözülecek bir problem değil; kimlik, ahlak ve iktidar meseleleriyle iç içe bir insanlık durumu olarak ele almışlardır. Türk edebiyatında ise polisiye, Tanzimat sonrası çeviri faaliyetleriyle başlamış; Ahmet Mithat Efendi'nin *Esrâr-ı Cinâyât* romanıyla yerli üretime evrilmiştir. Cumhuriyet döneminde popüler serilerle gelişen tür, 1990'lardan itibaren toplumsal ve tarihsel meseleleri merkeze alan daha nitelikli örnekler vermiştir. Bu bağlamda Ahmet Ümit, polisiye kurguyu tarihsel hafıza, siyasal çatışma ve kent bilinciyle birleştirerek özgün bir konum elde etmiştir.

İstanbul Hatırası, seri cinayetler üzerinden İstanbul'un kültürel mirasının tahribini, ekonomik çıkar çatışmalarını ve kentsel dönüşüm baskısını tartışır. Roman, suçun bireysel bir sapma değil; tarihsel, ekonomik ve siyasal koşullar içinde şekillenen çok katmanlı bir olgu olduğunu gösterir. Cinayetlerin işleniş biçimi, arteria karotisin milimetrik kesilmesi, düğümlerin bilinçli olarak gevşek bırakılması ve cesetlerin sembolik mekânlarda konumlandırılması, failin rasyonel, planlı ve araçsal bir şiddet pratiği uyguladığını ortaya koyar. Bu durum kriminolojide "araçsal suç" kavramıyla ilişkilendirilebilir; suç, ani bir dürtü değil, hesaplanmış ve mesaj üretmeye dönük bir eylemdir. Bu nedenle roman, iletişim bilimleri açısından da okunabilir bir temsil alanı oluşturur; çünkü cinayetler yalnızca olay örgüsünü ilerleten unsurlar değil, kentsel belleğe, tarihsel mirasa ve ekonomik tahakküme ilişkin anlamların dolaşıma sokulduğu sembolik göstergeler olarak işlev görür. Ekonomi-politik açıdan roman, kültürel sermayenin ekonomik sermayeye dönüştürülme sürecini görünür kılar. Tarihî sikkelerin kaybolması, tarihsel mekânların rant projeleri uğruna tahribi ve turizm şirketlerinin çıkar odaklı tutumu, suçun arkasında ekonomik motivasyonların belirleyici olduğunu düşündürür. Böylece kent belleği, piyasa mantığı içinde metalaştırılırken suç, bu dönüşümün hem ürünü hem de eleştirisi hâline gelir. Mahkemenin beraat kararı verdiği bölüm ise eleştirel kriminoloji bağlamında okunabilir. Suç ve ceza, yalnızca bireysel sorumluluk meselesi değil; yapısal eşitsizlikler ve iktidar ilişkileri içinde şekillenen bir süreçtir. İstanbul Hatırası, polisiye romanın klasik "katil kim?" sorusunu aşarak suçu tarihsel bellek, ekonomik çıkar, siyasal iktidar ve temsil ilişkileri bağlamında ele alan disiplinler arası bir anlatı kurar.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, polisiye edebiyatı yalnızca suçun çözümüne odaklanan bir anlatı türü olarak değil; iktidar ilişkileri, tarihsel süreçler, kentsel bellek, ekonomik çıkar yapıları ve temsil pratikleriyle bağlantılı bir edebî ve iletişim alanı olarak incelemektir. Bu doğrultuda Ahmet Ümit'in İstanbul Hatırası romanı örneğinde, suçun edebî temsili ekonomi-politik yaklaşım, eleştirel kriminoloji ve iletişim bilimleri açısından temsil/söylem ekseninde birlikte değerlendirilmektedir. Çalışma, romanda suçun yalnızca bireysel fail, adli olay ya da polisiye merak unsuru olarak değil, tarihsel mirasın metalaştırılması, kent belleğinin yeniden kurulması ve ekonomik-siyasal iktidar ilişkilerinin görünür kılınması bakımından nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede temel araştırma problemi, İstanbul Hatırası'nda suç, ceza ve adalet temalarının tarihsel bellek, kentsel dönüşüm ve ekonomik çıkar ilişkileriyle nasıl temsil edildiği ve bu temsillerin polisiye anlatıya nasıl eleştirel bir işlev kazandırdığı sorusu etrafında kurulmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; Ahmet Ümit'in İstanbul Hatırası romanı, metin çözümleme ve tematik yorumlama yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın evrenini romanın tamamı oluşturmaktadır. Bununla birlikte çözümleme sürecinde, romanın bütün olay örgüsü yeniden özetlenmemiş; çalışmanın amacıyla doğrudan ilişkili olan suç betimlemeleri, ceza ve adalet tartışmaları, tarihsel/kentsel bellek göndermeleri, ekonomik çıkar ilişkileri ve iktidar pratiklerini görünür kılan pasajlar amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiştir. Seçilen örnek metinler, "suçun temsili", "cezanın ve adaletin temsili", "tarihsel belleğin metalaştırılması", "ekonomik çıkar ve kentsel dönüşüm ilişkisi" ile "iktidar ve söylem" başlıkları altında değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde betimleyici özetlemeyle sınırlı kalınmaya, metin içindeki göstergelerin romanın genel anlatı yapısı ve kuramsal çerçeveye ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çalışma, romandan hareketle genellenebilir kriminolojik sonuçlar üretme iddiası taşımamakta; belirli bir edebî metinde suçun, kentin ve iktidarın nasıl temsil edildiğini yorumlamaya yönelmektedir. Elde edilen bulgular, ekonomi-politik yaklaşım ve eleştirel kriminoloji perspektifiyle birlikte iletişim bilimlerinin temsil, söylem ve ideoloji üretimi kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, Ahmet Ümit'in İstanbul Hatırası romanı ile sınırlıdır ve elde edilen bulgular doğrudan tüm polisiye edebiyat alanına genellenebilir nitelikte değerlendirilmemelidir. Araştırma, romandaki suç ve ceza temsillerini ekonomi-politik, eleştirel kriminolojik ve iletişimsel bir çerçevede yorumlamaya yöneldiğinden,

biyografik yazar incelemesi ya da okur alımlaması yapma iddiası taşımamaktadır. Bu sınırlılık, çalışmanın odağını daraltmakta; ancak metnin kendi içindeki temsil, söylem ve anlam üretim süreçlerinin daha tutarlı biçimde çözümlenmesine olanak sağlamaktadır.

Dünya Edebiyatında Polisiye Romanın Yeri

Suç edebiyatı, kriminolojiyle doğrudan ilişki kurarak suç, suçluyu ve suçun çözüm sürecini anlatının merkezine alan bir edebî alandır. Modern biçimiyle temelleri Edgar Allan Poe’nun Morgue Sokağı Cinayeti (1841) adlı öyküsüyle atılan bu gelenek, zamanla sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle yalnızca eğlenceye dayalı bir tür olmaktan çıkmış; toplumsal düzen, adalet ve iktidar ilişkilerini sorgulayan bir kültürel ve akademik inceleme alanına dönüşmüştür (Karaca, 2024). İlk dedektif romanları, gerçekçi suç anlatılarından ziyade akıl yürütmeye dayalı bulmacalar olarak kurgulanmıştır. Bu metinlerde suç ve cinayet, toplumsal ya da ahlaki bir sorun olmaktan çok, çözülecek analitik bir muammanın aracı niteliğindedir (Mandel, 2021). On sekizinci yüzyılın ilk yarısında Fransa’da Chevalier de Mailly tarafından kaleme alınan *Le Voyage et les Aventures de Trois Princes de Serendip* (Üç Serendip Prensinin Gezi ve Maceraları), muamma unsuru etrafında kurgulanan suç anlatısının erken bir örneği olarak öne çıkar (Üyepazarcı, 2008). 19. yüzyıl ortasında modern polis örgütlerinin kurulmasıyla birlikte dedektif figürü edebiyatta meşrulaşmış, Charles Dickens ve Wilkie Collins gibi yazarların eserleriyle gerçekçi bir kimlik kazanmıştır (Roloff & SeeBlen, 1997). Poe, Collins ve Dickens dışında 19. Yüzyılın diğer önemli polisiye yazarları Fransız polisiyesinin öncüsü Émile Gaboriau ve yüzyılın sonlarında Sherlock Holmes (1887) ile polisiye romanın klasik modelini oluşturan ve türün dünya çapında popülerleştirilmesini sağlayan Arthur Conan Doyle’dur.

Polisiyenin başlangıcından 1918–1940 arasındaki “Altın Çağ” a uzanan süreç, türün temel anlatı biçimlerinin belirlendiği bir dönemdir. Bu evrede suç ve suçlu tek bir anlayışla ele alınmamış; kimi eserlerde suçlu cezalandırılması gereken bir figür olarak sunulurken, kimi anlatılarda Arsène Lupin gibi sevimli ya da Fantômas gibi örgütlü ve karanlık anti-kahramanlar aracılığıyla suç farklı açılardan yorumlanmıştır. Benzer bir çeşitlilik Sherlock Holmes öykülerinde de görülür; Holmes kimi zaman katı bir adalet anlayışıyla hareket ederken kimi zaman suçluya sempati gösterebilir. İki dünya savaşı arasındaki bu gelişme evresinde polisiye edebiyat, bir yandan akılcı çözümü ve “katil kim?” sorusunu merkeze alan muamma romanlarına, diğer yandan suç toplumsal bağlam ve bireysel dramlar üzerinden ele alan daha eleştirel anlatılara ayrılarak çeşitlenmiştir (Üyepazarcı, 2024).

1945 sonrasında polisiye romanda yaşanan yapısal dönüşüme, anlatının tonunda ve dilinde belirgin bir değişim eşlik etmiştir. Agatha Christie’nin dingin ve zaman zaman

gevşek üslubu ile Dorothy Sayers ya da S. S. Van Dine'in entelektüel gösterişe dayalı, içe dönük zekâ oyunları ve yapay karmaşıklığı geri plana çekilmiş; bunların yerini anlatı araçlarının daha ölçülü ve işlevsel kullanımı almıştır. Bu dönemde diyalog, dolaysız ve yerinde bir anlatım aracı hâline gelmiş, polisiye romanın anlatı tekniği ustalıklı ve zanaatkârane bir nitelik kazanmıştır (Mandel, 2021).

1960'lardan itibaren Batı'da ortaya çıkan postmodern düşünce, edebiyatta eseri bir oyun alanı olarak ele alan ve eğlence unsurunu öne çıkaran bir yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Bu anlayış, geleneksel anlatı kalıplarını sorgulayarak yazarın konumunu, anlatıcıyı ve roman tekniklerini yeniden tanımlamış; söz konusu dönüşüm, popüler türlerden biri olan polisiye edebiyata da yansımıştır (Uğur, 2013). Örneğin postmodern yazar Umberto Eco'nun *Gülün Adı* adlı romanı postmodern bir polisiye romandır (Yaman, 2022).

1960 ile 1970'li yıllarda Patricia Highsmith, özellikle Ripley serisiyle suçlu karakteri merkeze almıştır. Highsmith anlatısında suçlular, olağan ve sıradan insanlar olarak kurgulanır; okur cinayetten önce onların gündelik yaşamına, ruh hâline ve beklentilerine tanık olur. Bu nedenle suçlu çoğu zaman kurbanla yer değiştirir ve ahlaki olarak mutlak bir kötülük temsil etmez. Hikâyeler genellikle suçlunun bakış açısından aktarıldığı için anlatı, klasik suç-suçlu-ceza şemasının dışına taşar; odak, suçun çözümünden çok psikolojiye, içe kapanışa, yalanlara ve hayatta tutunma çabasına yönelir. Polis ve adalet figürleri geri plandadır; parlak dedektifler yoktur. Sonuçta bu romanlar çözüm hazzından ziyade, okurda kalıcı bir hüznün ve insani bir sarsıntı bırakır. Bu da Patricia Highsmith'in suç edebiyatını ayırt eden temel özelliktir (Eğilmez, 2003).

1980 ve 1990'lı yıllarda Patricia Highsmith, Umberto Eco etkisi devam ederken Paul Auster, Henning Mankell, James Ellroy öne çıkan polisiye yazarlardır. 2000'ler ve günümüzde ise Stieg Larsson, Jo Nesbø, Gillian Flynn, Tana French, Don Winslow, Elena Ferrante gibi yazarların uluslararası ölçekte etkisi görülmektedir. Knight'a (2010) göre 2000'ler ve günümüzde dünya polisiye romanı, yalnızca suçun çözümünü değil; küresel adaletsizlikleri, kimlik krizlerini ve modern toplumun karanlık yüzünü tartışan güçlü ve çok katmanlı bir edebî alan hâline gelmiştir.

Türk Edebiyatında Polisiye Romanın Yeri

Türk edebiyatında polisiye romanın gelişimi, Batı'dan alınan etkiler ve toplumun geçirdiği büyük değişimlerle iç içe ilerlemiştir. Türkçede bu tür, özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkmış ve yerli okurla buluşmaya başlamıştır. Bu dönemde, Tanzimat'ın açtığı kültürel kapılar ve artan çeviri faaliyetleri sayesinde polisiye roman, Türk edebiyat sahnesinde kendine yer edinmeye başlamıştır.

Türkçede polisiye türünün ilk örneği, 1881 yılında Ahmet Münif tarafından Fransız yazar Ponson du Terrail'in Les Tragédies de Paris (Paris Faciaları) adlı eserinin çevirisiyle ortaya çıkmıştır (Solmaz, 2025). Emile Gaboriau'nun 1867 tarihli Orcival Cinayeti (Le Crime d'Orcival) adlı eseri, Ahmet Mithat Efendi tarafından 1883 yılında Türkçeye kazandırılarak Tercümân-ı Hakikat gazetesinde tefrika edilmiştir. Aynı yıl, bu çeviriden etkilenen Ahmet Mithat Efendi, polisiye türünün Türk edebiyatındaki ilk telif örneği kabul edilen Esrâr-ı Cinâyât romanını kaleme almıştır. Böylece, bir çeviri faaliyeti doğrudan yerli bir edebî üretimi tetiklemiş ve Türk polisiye romanının kuruluş sürecinde belirleyici bir rol oynamıştır (Yeşilyurt, 2023). Türkiye de polisiye romanın geçmişi zenginlik taşımaktadır. İlk polisiye roman ise Ahmet Mithat Efendinin 1883 yılında kaleme aldığı Esrâr-ı Cinâyât romanı olarak kabul edilmektedir (Üyepazarcı, 2026).

II. Abdülhamit'in polisiye romanlara yönelik özel ilgisi doğrultusunda, yaklaşık altı yüz polisiye romanın çevirisinin yaptırıldığı bilinmektedir. Bu çeviriler, polisiye türünün Osmanlı edebiyatında gelişim sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca II. Abdülhamit'in, İstanbul'a gelen polisiye roman yazarlarıyla zaman zaman görüşmeler gerçekleştirdiği, bu yazarlar arasında Sherlock Holmes karakterinin yaratıcısı Arthur Conan Doyle'un da bulunduğu ifade edilmektedir (Köroğlu, 2018).

1883-1908 yılları arasında polisiye roman kaleme alan önemli isimlerden biri Fazlı Necip'tir. Selanik'te yayımlanan Asır gazetesinde Arsène Lupin çevirileri yapan yazar, ilk polisiye romanı *Canı mı Masum mu?*'yu 1901 yılında yayımlamıştır. Bu dönemde öne çıkan bir diğer yazar ise Mehmet Celal'dir. İlk kez Latin harfleriyle basılan *Bir Kadının Hayatı* adlı polisiye kurgu eseri, okuyucular tarafından ilgiyle karşılanmıştır. II. Meşrutiyetten sonra Türk polisiyesi hızla gelişerek *On paralık Öyküler* adında eserler meydana getirilerek klasik polisiye tarzında çok geniş bir kesim tarafından tercih edilmiştir. Yervant Odyan Efendi 1912 yılında 2 cilt olarak yayınlamış olduğu Abdülhamid ve Sherlock Holmes isimli eseri döneme damgasını vurmuştur. II. Meşrutiyetten sonra Türk polisiye romanının serüveni genelde çeviriler şeklide olmuştur. Türk yazarları etkileyen bu öyküler 1960 yıllara kadar sürecek bir izler kitlesi tarafından beğenilerek takip edilmiştir. 1913 de Ebüssüreyya Sami Bey tarafından kaleme alınan polisiye romanının başkahramanı *Aman Vermez Avni* döneme damgasını vururken bunun yanında da 1914-1920 yılları arası *Milli Cinayet* ve *Hırsız Tekgöz Simon'un Silsile-i Cinayet* gibi serilerde de takip edilmiştir (Üyepazarcı, 2017). Cingöz Recai, Peyami Safa tarafından yaratılan ve Türk edebiyatında "tanınmış hırsız" tipinin en belirgin örneklerinden biridir (Turhan, 2017). Cingöz Recai, erken 20. yüzyıl Osmanlı-Cumhuriyet geçiş döneminde, adalet, sınıf farkı ve modernleşme tartışmalarını popüler edebiyat düzleminde yansıtan sembolik bir karakter olarak değerlendirilebilir.

1923'te Cumhuriyetin ilanı ile birlikte polisiye roman türünde çeviri eserlerle birlikte özgün eserler de verilmeye başlanmıştır. Bu dönemin ilk polisiye roman yazarı olarak 1895-1943 yılları arasından yaşamış olan İskender Fahrettin Sertelli (Casus Mektebi, İngiliz Casusu Lavrens İstanbul'da, Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı, 25 Kocalı Kadın, Bir Türk Polisnin Amerika'da Sergüzeştleri, Transatlantik Kundakçısı) gibi yapıtlar kaleme almıştır. Daha sonra Hikmet Feridun Es (1909-1992), Ekrem Talu (1888-1956), Ethem İzzet Benice (1903-1967), Vâlâ Nureddin- Vâ-Nû (1901-1967), Mahmut Yesari (1895-1945), Oğuz Özdeş (1920-1979), Ziya Şakir (1883-1959), Peride Celal (1915-2013), Refik Halit Karay (1888-1965), Cevat Fehmi Başkut (1904-1971) Halide Edip Adıvar (1882-1964), Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944) adlı yazarlar polisiye türünde yapıtlar vermiştir (Üyepazarcı, 2017).

Türkiye'de olduğu gibi Batı dünyasında da 1960'lı yıllara kadar yükseliş eğilimi gösteren "toplumsal roman", bu tarihlerden sonra roman kurgusunda toplumsal meseleler yerine bireysel karakter çözümlemelerine ağırlık verilmesi, ardından ise postmodern anlatıların yaygınlaşması nedeniyle edebî gündemdeki belirleyici konumunu büyük ölçüde yitirmiştir. Bu süreçle eş zamanlı olarak, özellikle Avrupa'da polisiye romanın toplumsal sorunları irdeleyen bir anlatı biçimi olarak güç kazanması, bazı araştırmacılar tarafından polisiyenin "toplumsal romanın yerini aldığı" şeklinde yorumlanmıştır. Her ne kadar bu yaklaşım belli ölçülerde doğruluk taşısa da genelleştirici ve abartılı yönler barındırmaktadır. Bununla birlikte söz konusu değerlendirme, polisiye romanın canlılığını, dönüşüm kapasitesini ve yaratıcı potansiyelini ortaya koyması bakımından dikkate değer bir gösterge niteliği taşımaktadır (Alus, 2005). Dönemdeki polisiye yazarlar olarak Kemal Tahir (1910-1973), Afif Yesari (1922-1989), İlhan Engin (1925-1990), Sezai Solelli (1914-1979), Aydın Arıt (1926-2003), Ümit Deniz (1922-1975), Hikmet Erhan Bener (1928-) sayılabilir.

1990'dan günümüze Türkiye'de polisiye romanında önceki dönemlerden farklı olarak yazarlar, doğrudan "polisiye roman" tanımı içine girmeyen yapıtlarında dahi polisiye kurgunun baştan çıkarıcı olanaklarından bilinçli biçimde yararlanmayı tercih etmiştir. Başlangıçta ortaya konulan ölçütler çerçevesinde polisiye roman kapsamına dâhil edilemeyecek bu eserlerde, suç, soruşturma, gizem ve gerilim gibi polisiye anlatının temel izleri açık biçimde gözlemlenmektedir. Böylece polisiye kurgu, bağımsız bir tür olmanın ötesine geçerek, dönemin edebiyatçıları tarafından anlatıyı derinleştiren, merakı diri tutan ve eleştirel söylemi güçlendiren bir anlatı stratejisi olarak kullanılmıştır. Bu yazarlara örnek olarak Mehmet Eroğlu, Fatih Özgüven, Kaan Arslanoğlu, Mahir Öztaş, Enis Batur, Hikmet Hükümenoğlu, Zülal Kalkandelen, Tamer Ay, Engin Geçtan, Mehmet Kartal, Osman Aysu ve Piraye Şengel verilebilir.

(Üyepazarcı, 2008). Günümüz polisiye yazarları ise başta Ahmet Ümit olmak üzere Emrah Serbest, Celil Oker, Algan Sezgintüredi, Esmahan Aykol ve Barış İnce sayılabilir.

Polisiye Roman Yazarı Ahmet Ümit Hakkında

Ahmet Ümit, Türk edebiyatında polisiye türünü toplumsal-tarihsel eleştiri ve postmodern anlatım teknikleriyle birleştirerek özgün bir konum kazanmış bir yazardır. 1960 yılında Gaziantep'te dünyaya gelmiş siyasi olaylara karıştığı için liseyi Diyarbakır Ergani'de tamamlamıştır. 1978 yılında İstanbul'a taşınan Ümit, 1979 yılında Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde okumaya başlamış, aktif olarak içinde bulunduğu sol siyasi hareket ve Türkiye Komünist Partisi çevresindeki gençlik yapılanmaları içerisinde bulunmuş, 1982 anayasasını protesto eden bir grubun başında yer almıştır. Kamu yönetimi bölümünde okumasıyla kazandığı bölüm disiplini onun toplumsal yapı ve iktidar ilişkilerine dair analitik bir perspektif geliştirmesinde etkili olmuştur. 1985-1986 yıllarında Moskova Sosyal Bilimler Akademisi'ndeki eğitim süreci, yalnızca teorik bir birikim sağlamakla kalmamış, aynı zamanda sosyalist ideolojiye eleştirel bir mesafe almasına yol açmıştır. Bu dönüşüm, nihayetinde aktif siyasetten uzaklaşarak edebiyatı bir ifade ve sorgulama alanı olarak benimsemesinde belirleyici rol oynamıştır (Tüfekcioğlu, 2019).

Edebi üretiminde polisiye türünü tercih etmesi, bu türün olay örgüsü merkezli yapısını, Türkiye'nin yakın tarihindeki siyasi çatışmaları, kolektif hafıza ve kimlik sorunlarını işlemek için etkili bir araç olarak kullanmasından kaynaklanmaktadır. Romanlarında suç ve soruşturma temaları, bireysel ve toplumsal travmaların, resmî tarih söylemlerinin ve otorite mekanizmalarının eleştirel bir şekilde yeniden okunmasına olanak tanır.

Ahmet Ümit'in romanlarında suç, sadece yasal anlamıyla değil, aldatma, şantaj ve yalancılık gibi toplumsal ve ahlaki boyutlarıyla da ele alınır. Romanlar, suçun bireysel ve toplumsal kökenlerini keşfederken karakterlerin psikolojik derinliklerine odaklanır ve gerilim ile merak duygusunu başarıyla harmanlar. Okuyucuya rehberlik eden Başkomiser Nevzat, adalet arayışını ve suçun ardındaki insanî trajediyi anlamaya çalışan bakış açısını temsil eder (Köroğlu, 2018).

Ahmet Ümit, güncel Türk edebiyatının en üretken ve çok okunan yazarlarından biri olmasının yanı sıra, kültürel ve sanatsal hayatın içinde aktif bir rol oynayan çok yönlü bir sanatçıdır. 1990'lardan itibaren gazetelerde edebiyat yazıları yazmış, 2010'da Habertürk'teki *"Yaşadığın Şehir"* programıyla Türkiye'nin şehirlerini ve kültürel dokusunu tanıtmıştır. Polisiye edebiyatın gelişimine katkıda bulunmak için 221B Dergi'nin yayın kurulunda yer almakta, Notos Dergisi'nde özel dosyaların konuk yayın yönetmenliğini üstlenmiş ve NTV'de *"Önce Söz Vardı"* programıyla edebiyat ve sanatı geniş kitlelere taşımıştır (Tüfekcioğlu, 2019). Böylece edebiyatı sadece kitaplarla

sınırlamayıp toplumun farklı katmanlarına yaymayı hedefleyen bir kültür elçisi olmuştur.

Ahmet Ümit, eserlerinin farklı dillere çevrilmesi sayesinde Türk edebiyatının dünya çapındaki önemli temsilcilerinden biri olmuş; kitapları 60 ülkede, 20 farklı dilde yaklaşık 4 milyon okuyucuya ulaşmıştır (Şüyun, 2017). Ahmet Ümit, eserlerinin farklı dillere çevrilmesiyle Türkiye'yi güncel edebiyat sahnesinde uluslararası düzeyde temsil eden önemli bir yazardır. *"Dünya Dillerine Ahmet Ümit'i Çevirmek"* sempozyumu, onun küresel etkisini ve eserlerinin farklı kültürlerle açılma sürecini vurgulamıştır. Halen İstanbul'da yaşayan Ümit hem yerel hem de uluslararası edebiyat çevrelerinde saygın bir konumda yer almaktadır (Tüfekcioğlu, 2019).

Ahmet Ümit'in edebiyat serüveni, şiirle başlamış, şiirleri 1989 yılında *Sokağın Zulası* adıyla yayımlanmıştır. Çıplak Ayaklıydı Gece (1992), Bir Ses Böler Geceyi (1994), Agatha'nın Anahtarı (1995), Şeytan Ayrıntıda Gizlidir (1996) öykü kitaplarıdır. Masal Masal İçinde ve Olmaya Ülke adlı çocuk ve gençlik kitaplarını 1990'larda yayımlamıştır. 1996 yılında yazdığı Sis ve Gece polisiye edebiyatta bir başyapıt olarak değerlendirilmektedir. Polisiye ve diğer kitapları ise şunlardır: Kar Kokusu (1998), Patasana (2000), Kukla (2002), Ninatta'nın Bileziği (2006), İnsan Ruhunun Haritası (2006), Aşk Köpekliktir (2006), Beyoğlu Rapsodisi (2003), Kavim (2006), Bab-ı Esrar (2008), İstanbul Hatırası (2010), Sultanı Öldürmek (2012), Beyoğlu'nun En Güzel Abisi (2014), Elveda Güzel Vatanım (2019). Ahmet Ümit'in çizgi roman çalışmaları arasında, İsmail Gülgeç ile hazırladığı Başkomiser Nevzat-Çiçekçinin Ölümü ve Başkomiser Nevzat-Tapınak Fahişeleri, Aptülika (Abdülkadir Elçioğlu) ile hazırladığı Başkomiser Nevzat-Davulcu Davut'u Kim Öldürdü? ile Bartu Bölükbaşı ile hazırladığı Elveda Güzel Vatanım-İttihatçıların Yükselişi adlı eserler de yer almaktadır (Ümit, 2018).

Ekonomi Politik ve Eleştirel Kriminoloji

Ekonomi politik yaklaşım, temelde eleştirel bir kuramsal perspektife dayanır. Bu yaklaşım çerçevesinde, Sanayi Devrimi ile ivme kazanan kapitalist üretim tarzının, geleneksel lonca örgütlenmelerinin çözülmesi ve ücretli emeğin sistematik biçimde sömürülmesi sonucunda oluşan sermaye birikimi üzerinden kurumsallaşarak kapitalist sisteme dönüştüğü ileri sürülmektedir (Marx, 2022). Ekonomi politik, bir toplum bilimi olarak kendine özgü bir inceleme konusuna sahiptir. Bununla birlikte, toplumu oluşturan bireyler ve yapılar arasındaki ilişkileri çeşitli boyutlara ayırarak ele alır ve bu ilişkileri temelde üretim ilişkileri çerçevesinde analiz eder. Bu doğrultuda, toplumsal düzenin ekonomik temellerini üretim süreçleri ve bu süreçler etrafında şekillenen ilişkiler üzerinden incelemeyi amaçlar (Zagalov, 1979). Polisiye romanlarda temel odak noktası, suç olgusu ve suçun çözülme sürecidir. Bu bağlamdan hareketle eleştirel kriminoloji, suç ve suçluluğu ekonomik, toplumsal ve

siyasal yapılar çerçevesinde değerlendiren bir yaklaşım ortaya koyar. Buna göre suç, bireysel bir sapma ya da tekil bir eylem olarak değil; toplumsal yapıların ve bu yapılar içinde işleyen güç ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu perspektif doğrultusunda eleştirel kriminoloji, devletin yasa yapma ve uygulama süreçlerinde sahip olduğu zor kullanma yetkisinin, yalnızca toplumsal düzeni tesis etmeye yönelik olmadığını; aynı zamanda özellikle alt sınıflar ve marjinalleştirilmiş gruplar üzerinde denetim kurma ve bu kesimleri kontrol altında tutma işlevi gördüğünü ileri sürmektedir (Gültekin, 2023). Eleştirel kriminolojiye göre, iktidarın bilgiyi kendi tekelinde toplaması ya da bu bilgiye dayalı norm ve emirleri yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda askıya alması, geleneksel iktidar biçimlerinin ve yerleşik bilgi düzenlerinin sorgulanmasını gerektiren bir duruma işaret eder. Bu çerçevede iktidar ile bilgi arasındaki ilişki, sabit ve tek yönlü bir hâkimiyet ilişkisi olarak değil; karşılıklı etkileşim içinde şekillenen bir yapı olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla iktidar-bilgi diyalektiğini çözümleyebilmek için, bilgi üretiminin ve dolaşımının öznesi konumundaki aktörlerden hareketle bir değerlendirme yapmak gerekmektedir (Foucault, 2013). Eleştirel kriminolojinin bir diğer temel boyutu, suç ile çıkar arasındaki ilişkinin sorgulanmasına dayanır. Bu çerçevede söz konusu yaklaşım, suç egemen çıkar politikaları doğrultusunda tanımlayan ve açıklayan geleneksel kriminolojik perspektiflere eleştirel bir karşı duruş sergiler. Dolayısıyla eleştirel kriminoloji, suç olgusunun belirli toplumsal kesimlerin çıkarlarını koruyan normatif çerçeveler içinde şekillendiğini ileri sürerek, mevcut açıklama modellerini yeniden değerlendirmeye açar (Cohen, 2009). Suç kavramının, toplumsal yapılar ve güç ilişkileri doğrultusunda tanımlanıp şekillendirildiği; bu nedenle kültürden kültüre farklılık gösterebildiği ve evrensel bir standarttan söz etmenin güç olduğu ifade edilmektedir. Suç olgusunun yalnızca bireysel davranışlarla açıklanamayacağı, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel dinamiklerle de yakından ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte medyanın, suç olaylarını sunuş biçimi aracılığıyla toplumdaki suç korkusunu artırabildiği; bu durumun bireylerde güvensizlik duygusunu besleyerek toplumsal huzursuzluğun oluşmasına zemin hazırlayabildiği belirtilmektedir (Çakırtaş, 2015). Marksist yaklaşım, suç kavramını doğrudan kendi teorik çerçevesine dâhil etmese de kapitalist toplumlarda suçun kapsamı ve önemi o denli büyüktür ki, Marksizm, bu suçun çeşitli biçimlerini özellikle açgözlülük temelli suçları, şirket kaynaklı suçları ve devlet eliyle işlenen suçları anlamlandırma ve açıklama kapasitesine sahiptir (Cowling, 2012). Bu çalışma açısından ekonomi-politik ve eleştirel kriminoloji yaklaşımları, iletişim bilimlerinin temsil ve söylem tartışmalarıyla birlikte düşünülmektedir. Çünkü polisiye roman, yalnızca bir olay örgüsü kurmaz; suç, fail, mağdur, kent, adalet ve iktidar hakkında belirli anlamlar üretir. Bu anlamlar, metin içinde dolaşıma giren semboller, mekânsal göndermeler ve karakterler arası çatışmalar aracılığıyla kurulmaktadır. Dolayısıyla İstanbul

Hatırası'nda suçun temsili, aynı zamanda tarihsel belleğin, kentsel mekânın ve ekonomik çıkar ilişkilerinin hangi söylemsel çerçeveler içinde görünür kılındığını anlamaya olanak sağlamaktadır.

Bulgular ve Yorumlar

İstanbul Hatırası, Ahmet Ümit'in polisiye kurguyu İstanbul'un tarihsel, ekonomik ve kültürel belleğiyle iç içe geçirdiği romanlarından biridir. Roman, İstanbul'un farklı semtlerinde ve tarihî mekânlarında işlenen seri cinayetlerle başlar. Cinayetlerin her biri, kentin Bizans, Roma ve Osmanlı dönemlerine uzanan geçmişine göndermeler içeren sembolik bir düzen izler. Başkomiser Nevzat, ekibiyle birlikte katilin izini sürerken yalnızca suçun failini değil, cinayetlerin ardındaki tarihsel ve ideolojik anlamı da çözmeye çalışır. Soruşturma ilerledikçe, kurbanların rastgele seçilmediği; cinayetlerin, İstanbul'un tarihsel mirasının tahrip edilmesine, kültürel belleğin yok sayılmasına ve kentin kimliğinin metalaştırılmasına karşı bir hesaplaşma niteliği taşıdığı ortaya çıkar. Roman, klasik polisiye yapıyı korurken, suçun çözümünü İstanbul'un geçmişiyle yüzleşmenin bir aracı hâline getirir. Ahmet Ümit, cinayet soruşturması üzerinden kent bilinci, tarihsel süreklilik, modernleşme baskısı ve kültürel yıkım gibi temaları tartışır. Başkomiser Nevzat'ın kişisel sorgulamaları ve İstanbul'a duyduğu aidiyet duygusu, anlatıya insani ve melankolik bir derinlik katar. Böylece İstanbul Hatırası, yalnızca bir seri cinayet romanı değil; İstanbul'un kaybolan hafızasına ağıt yakan, polisiye ile tarihsel-eleştirel anlatıyı birleştiren çok katmanlı bir eser olarak öne çıkar.

Ahmet Ümit'in İstanbul Hatırası romanı, birbirini tamamlayan unsurlardan oluşan çok katmanlı bir anlatı yapısına sahiptir; bu anlatı içerisinde ekonomi, tarih ve suç olguları iç içe geçerek kurgunun temel eksenlerini oluşturmaktadır. Suç, bireysel bir eylem olmanın ötesinde; tarihsel, ekonomik ve toplumsal dinamiklerin bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Yazar, suç aracılığıyla bireylerin iç çatışmalarını, ahlaki dönüşümlerini ve toplumsal yapı içerisindeki konumlarını sorgulamakta; olayların ardındaki nedenleri okura göstermektedir. Romanın anlatı evrenini oluşturan İstanbul, farklı tarihsel dönemlere ait mekânlar aracılığıyla geçmiş ve bugün arasında süreklilik kuran bir şehir olarak sunulmaktadır. Bu tarihsel mekânlar, yalnızca olayların geçtiği fiziksel alanlar olarak değil, aynı zamanda kentin belleğini ve kültürel birikimini yansıtan unsurlar olarak kurgulanmıştır. Böylece İstanbul'un tarihsel dokusu ve zenginliği, romanın ana karakterleriyle ilişkilendirilerek anlatının etkisi güçlendirilmiştir. Eserde İstanbul'un sosyo-ekonomik yapısı da belirgin biçimde ele alınmakta; bu yapının bireylerin yaşam koşulları ve toplumsal konumları üzerindeki etkileri gözler önüne serilmektedir. Roman boyunca ekonomik eşitsizlikler, güç ilişkileri ve sınıfsal ayrışmalar, karakterlerin yaşadığı çatışmalar üzerinden görünür kılınmaktadır. Bu bağlamda ekonomik yapı, suçun ortaya çıkışında belirleyici bir

unsur olarak işlev görmektedir. Suç olgusu ise Ahmet Ümit'in romanında, İstanbul gibi karmaşık ve çok katmanlı bir metropolün toplumsal yapısıyla doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda İstanbul Hatırası romanında tarih, ekonomi ve suç unsurları, anlatının temel bileşenleri olarak öne çıkmakta ve romanın çok katmanlı yapısını oluşturmaktadır.

Bu bölümde İstanbul Hatırası romanında suç, ceza, tarihsel bellek ve ekonomik çıkar ilişkilerinin nasıl temsil edildiği incelenmektedir. Çözümleme, romanın tamamı dikkate alınarak yürütülmüş; ancak çalışmanın amacıyla doğrudan ilişkili pasajlar örnek metin olarak seçilmiştir. Bu seçimde cinayet sahnelerinin sembolik düzeni, failin eylemini mesaj üretmeye dönük biçimde kurgulaması, kurumsal adalet mekanizmalarına ilişkin göndermeler, tarihsel mekânların tahribi ve kentsel rant ilişkileri temel ölçütler olarak belirlenmiştir. Böylece çözümleme, yalnızca olay örgüsünün betimlenmesiyle sınırlı tutulmamış; seçilen pasajların romanın genel ekonomi-politik ve iletişimsel temsil yapısı içindeki işlevi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Kurbanın siyah gözleri, Atatürk'e takılıp kalmıştı. Elli yaşlarında gösteriyordu; kolları yukarı uzatılmış, avuç içleri birbirine bakacak şekilde, elleri naylon ipe bileklerinden bağlanmıştı. İki yana açılmış ayakları deniz yönüne çevriliydi. Gümüş renkli, dalgasız, uzun saçları yerdeki mermerin üzerine yayılmış, taba rengi deri ceketinin yakasıyla bej gömleğinin göğsü kurumuş kandan siyahlaşmıştı. İnce, kırıl bir sakalın süslediği çenesi göğsüne düşmese, muhtemelen adamın ölümüne neden olan boğazındaki derin kesiği rahatlıkla görebilecektim. Bu tür manzaralarla defalarca karşılaşmış olmama rağmen, daha sabahın ilk saatleri olduğundan mı, yoksa artık yaşlanmaya başladığımdan mı bilinmez, nedense, cesede bakmak canımı sıktı. Rengi giderek açılan denize döndüm (Ümit, 2025).

Romanın söz konusu bölümünde suç, salt bir öldürme eylemi olarak değil, tasarlanmış biçimde kurgulanmış ve sahnelenmiş bir şiddet kompozisyonu olarak anlatılmak istenmiş olabilir. Maktulün ellerinin bileklerinden bağlanmış olması, kollarının yukarı uzatılması ve ayaklarının belirli bir yöne doğru çevrilmesi, fail rastlantısal ya da panik hâlinde hareket etmediğini; aksine cesedi belirli bir anlam ve mantık üretmek üzere konumlandığını göstermeye çalışılmıştır. Bu düzenleme, cinayeti yalnızca fiziksel bir şiddet eylemi olmaktan çıkararak ritüelize edilmiş, görsel etkisi planlanarak bir temsil alanına dönüştürülmek istendiği anlaşılmaktadır. Boğaz bölümündeki derin kesik, ölüm nedenini açıkça ortaya koyarken, kurumuş kanın rengine ve saçların mermer zemine yayılışına ilişkin ayrıntılar, şiddetin estetik bir mesafe içinde sunulduğunu ortaya koymanın yanında metin, vahşeti doğrudan teşhir etmek yerine kontrollü bir dramatik yoğunluk kurmaya çalışabilir. Cesedin bakışlarının Atatürk'e "takılı kalmış" olması ise mekânın bilinçli seçildiğini ve failin eylemini sembolik bir çerçeveye yerleştirdiğini akıllara getirmektedir. Bu durum fail profilini soğukkanlı, planlı ve mesaj iletmeye yönelik bir özne olarak göstermeye işaret edilmeye çalışılmaktadır. Yazarın konuyu anlatırken, mesleki deneyimine rağmen ceset karşısında duyduğu rahatsızlığı dile getirmesi, suçun yalnızca nesnel bir olay değil,

psikolojik bir etki alanı yaratan bir deneyim olarak kurgulandığını ortaya koyar. Bu bağlamda pasaj, suçun betimlenmesini hem görsel-estetik hem de simgesel ve psikolojik boyutlarıyla ele alarak, polisiye anlatıyı basit bir “faili bulma” sürecinin ötesine taşıyan çok katmanlı bir temsil üretmeye çalıştığı gözlenmektedir. Taba deri ceket, bej gömlek ve mermer zemin gibi ayrıntılar, kurbanın belirli bir sosyo-ekonomik konuma ait olabileceğini ima ederek, cinayetin sınıfsal ya da ekonomik çıkar çatışmalarıyla ilişkili olma ihtimalini güçlendirebilir. Bu kıyafetlerle üst sınıf bir sınıfa ait olabileceği ifade edilmek istenmiş olabilir. Ayrıca ceset olgusunu basit bir şekilde değil ulusal sembollerle birlikte kamusal hafıza ve ekonomik gücü temsil ettiği düşüncesi oluşmaktadır. Ayrıca yapısal şiddet öğeleri bireysel bilinçte yarattığı deformasyon ortaya koyacak nitelikte anlaşılabilir.

Ayakları iki yana ayrılmış, kolları geriye doğru dümdüz uzatılmış, ellerinin ayaları yüz yüze gelecek şekilde naylon bir iple birbirine bağlanmıştı. Kurbanın bileklerindeki bağı inceleyen Zeynep, “Düğüm pek sıkı değil,” diyerek naylon ipi çekti. Bağ kolayca çözüldü. “Hatırlarsanız, Necdet Denizel ‘in ellerindeki düğüm de sıkı değildi. Kurban bileklerini biraz gerse kendiliğinden çözülecek kadar gevşek.” Soru dolu gözlerini yüzüme dikerek doğruldu. “Kurbanlarını etkisiz hale getirmek için bağlamıyorlarsa bu ipler ne için Başkomiserim?” (Ümit, 2025).

Ahmet Ümit bu bölümde suçun betimlenmesini, fiziksel şiddetin doğrudan gösteriminden ziyade eylemin teknik ayrıntıları üzerinde durarak, failin yöntemine ve niyetine okuyucuyu odaklamaya çalışmaktadır. Kurbanın kollarının geriye doğru uzatılması ve ellerinin naylon bir iple bağlanmış olması, ilk bakışta kontrol ve hâkimiyet göstergesi gibi görünse de düğümün bilinçli biçimde gevşek bırakıldığını göstermektedir. Böylece işlevsel değil sembolik bir tercih olduğunu düşündürmektedir. Zeynep’in düğümün kolayca çözülmesine dikkat çekmesi ve önceki cinayete paralellik kurması, suçun tesadüfi değil, belirli bir tekrar ve düzen içinde işlendiğini göstermektedir. Bu tekrar eden ayrıntı, failin imzası niteliğinde bir unsur olarak işlev görür ve cinayeti sıradan bir öldürme eyleminden çıkararak mesaj içeren bir kurguya dönüştüğü mesajı verilmektedir. Dolayısıyla burada suç, beden üzerindeki şiddetten çok, bedenin konumlandırılması ve bağlama biçimi üzerinden anlam kazanan, bilinçli olarak tasarlanmış bir temsil pratiği şeklinde anlatılmaya çalışılmaktadır. Cinayetin salt fiziksel bir etkisizleştirme pratiği olmadığını, aksine simgesel bir düzenleme içerdiğini gösterir. Ekonomi politik açıdan bakıldığında bu durum, suçun maddi zorunluluktan ziyade güç gösterisi ve mesaj üretimiyle ilişkili olduğunu ortaya koyar. Ayrıca naylon ipin sıradan, ucuz ve gündelik bir malzeme oluşu; şiddetin kapitalist dolaşım içindeki basit araçlarla üretilebildiğini, yani suçun maddi altyapısının gündelik ekonomik nesnelerle iç içe geçtiğini gösterir. Cinayeti ekonomik güç ilişkileri, kamusal temsil ve sembolik tahakküm ekseninde yeniden anlamlandırmaya imkân tanır.

“İki maktulün de ölüm nedeni aynı.” Sayfanın üzerindeki okudu, “ikisi de arteria karotisin kesilmesi sonucu oluşan hipovolemik şok sonucu yaşamlarını kaybetmişler. “Başını kaldırdı. “Yani, hızlı ve aşırı kan kaybı sonucu ölmüşler. İşin ilginç tarafı, bu işi yapan kişi bir uzmanmış. Oldukça düzgün kesikler açmış. Üstelik boynundaki yaraların yerleri neredeyse milimi milimine aynı.” “Peki, ölüm saatleri belirlendi mi?” “Biliyorsunuz, ölüm saatini kesin olarak söyleyemiyoruz. Ancak her iki cesette de ölüm lekeleri tam olarak oluşmuş. Ölüm lekelerinin oluşması için en az 15 saat gerekir. Bu durumda her ikisi de bulduğumuzdan en az 15 saat önce öldürülmüş olmalı. Necdet Denizel salı günü, sabahın 5’inde bulunmuştu. 15 saat geriye gidersek, pazartesi günü öğleden sonra saat 14’ten önce öldürüldüğünü söyleyebiliriz. Mukadder Kınacı’yı ise çarşamba günü gece l’de bulmuştuk. 15 saat geriye gidersek onun da salı günü, saat 10’dan önce öldürüldüğünü söyleyebiliriz. Tabii, yaklaşık olarak.” (Ümit, 2025).

Bu pasajda suçun betimlenmesi, duygusal ve dramatik tasvirden ziyade adli-tıbbi terminoloji aracılığıyla nesnel bir çerçevede inşa edilmektedir. “Arteria karotisin kesilmesi”, “hipovolemik şok” ve “ölüm lekeleri” gibi teknik ifadeler, anlatıyı bilimsel bir söylem alanına taşıırken, cinayeti salt şiddet içeren bir eylem olmaktan çıkararak uzmanlık bilgisi gerektiren planlı bir müdahale olarak konumlandırmaktadır. Özellikle boyun bölgesindeki kesiklerin “milimi milimine aynı” noktada bulunması, failin anatomik bilgiye sahip olduğunu ve eylemlerini sistematik bir tekrar içinde gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bu durum, suçun rastlantısal ya da duygusal bir tepki sonucu değil, bilinçli ve metodik bir tasarım doğrultusunda işlendiğine işaret edebilir. Ölüm saatinin yaklaşık hesaplamalarla geriye doğru belirlenmesi ise suçun zamansal boyutunu ön plana çıkararak soruşturma sürecini rasyonel ve analitik bir zemine oturtabilir. Dolayısıyla metin, cinayeti görsel dehşet üzerinden değil, teknik ayrıntı ve bilimsel çözümleme aracılığıyla betimleyerek polisiye anlatının epistemolojik boyutunu güçlendiren bir temsil üretebilir. Arteria karotisin milimetrik doğrulukla kesilmesi, failin anatomi bilgisine ve belirli bir uzmanlığa sahip olduğunu gösterir; bu durum, suçu rastlantısal bir bireysel öfke eyleminden çıkararak, bilgi ve becerinin belirli bir sermaye türü olarak kullanıldığı planlı bir müdahaleye dönüştürür. Aynı anatomik noktaya yöneltilen kesikler; beden bir mesaj iletim aracına dönüştürüldüğünü ve cinayetlerin seri üretim mantığına benzer bir tekrar içerdiğini gösterir. Böylece suç, kapitalist rasyonaliteyi andıran bir standartlaşma ve verimlilik ilkesiyle icra edilir: hızlı, kesin ve iz bırakmadan. Profesyonelce uygulanmış kesikler ve hesaplanmış zaman aralıkları, ekonomi-politik düzlemde şiddetin örgütlü, bilinçli ve araçsal bir karakter taşıdığını düşündürür; beden ise bu güç ilişkilerinin üzerinde icra edildiği bir alan hâline geldiği düşüncesi oluşturabilir.

İstanbul Hatırası romanında geçen “Cezanın Betimlemesi” ile ilgili bölümüne ilişkin örnek metin şu şekildedir.

Mahkeme beraat kararı vermişti ama yaygın kanı hem Âdem Yezdan’ın, hem de ona kolaylıklar sağlayan Fazlı Gümüş’ün suçlu olduğuydu. Duvarın yıkılması bir kaza değil, büyük projesini gerçekleştirmek isteyen Âdem Yezdan’ın sabotajıydı. Ama burası Türkiye, tanıklar ifade değiştirdi, savcılar, hâkimler görüldü ve mahkeme beraat kararı verdi (Ümit, 2025).

Romanda geçen yukardaki bölümde, mahkemenin beraat kararı vermesi mevcut kanı arasındaki çelişkiye vurgu yapılmaktadır. Kriminoloji açısından ise suç sadece maddi fiil şeklinde değil kurumsal süreçler ve güç ilişkileri bağlamında yaklaşılmaktadır. Duvarın çökmesi sadece bir kaza olarak değil büyük bir projeyi gerçekleştirmek isteyen Âdem Yezdan'ın sabotajı olduğu yönündeki toplumsal kanaat, ekonomik çıkar motivasyonunun suçun arka planında belirleyici olabileceği ifade edilmektedir. Bu konuda iki farklı durum gözüküyor gibi gözükse de para kazanma hırsının kişisel tercihlerle ilgili zaman zaman değişiklikler olabileceğini göstermektedir. Ekonomi-politik açıdan burada söz konusu olan, mekânın ve muhtemel getirim alanının dönüşümü uğruna riskli ya da yıkıcı eylemlerin göze alınarak gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Tanıkların ifade değiştirmesi, savcı ve hâkimlerin “görülmesi” vurgusu ise yargı mekanizmasının güç ve sermaye ilişkilerinden bağımsız hareket etmediğine dair eleştirel bir açı sunulduğu düşünülebilir. Suçun bireysel failin ötesine taşıyarak, ekonomik çıkarların hukuk alanını etkileyebileceği ve dolayısıyla cezasızlığın yapısal bir nitelik kazanabildiği bir sistem eleştirisini ortaya koyduğunu ifade etmeye çalışmaktadır.

Eğer İSD'nin iddiaları doğruysa göz yumma sonucunda beş kişi de yaşamım yitirir mi? Elimizde iki zanlı grubu vardı. İlki, kendi anlayışları içinde olsa bile bu şehrin tarihine sahip çıkmak isteyenler, ikincisi ise tarihi dokuyu kullanarak, hatta gerekirse talan ederek para kazanmak isteyen bir turizm şirketi. Açık konuşmak gerekirse, Namık ile Leyla'nın katil çıkmalarını hiç istemezdim (Ümit, 2025).

Yukarıdaki metinde anlatılanlardan hareket edildiğinde iki gruptan söz edilmektedir. Bu grupların arasında bir gerilim söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu gerilimde bir tarafta “şehrin tarihine sahip çıkmak isteyenler” ile birlikte diğer tarafta eylemlerini normatif bir meşruiyet zeminine oturtmaya çalışan aktörler; olarak bahsedilebilir. Tarihsel mekânı metalaştırarak, gerekirse “talan” ederek kâr elde etmeyi hedefleyen bir turizm şirketi ön plana çıktığı düşünülebilir. Suçun sadece bireyselleşmediği bunun yanında belli bir grubun kolektif hareket ederek güç asimetriğinin meydana getirdiği görülmektedir. Namık ile Leyla'nın katil çıkmasının istenmeme nedeni ise ahlaki motivasyon ile ekonomik çıkar ilişkileri arasındaki ayrımın altının çizilerek, suçun ekonomi-politik bağlamını daha görünür olarak ortaya koyulma çabası olarak anlamlandırılabilir.

Demek kurbanlarını uyuşturduktan sonra öldürüyorlardı arkadaşlarım. Adamlar öldüklerinin farkına bile varmıyorlardı... Kurbanlarını kaçıırken ne kullanıyorlardı acaba? Alt rafı karıştırınca onun da yanıtını buldum: Kahverengi camdan bir eter şişesi. Yanında, biri nerdeyse tümüyle kullanılmış iki pamuk torbası. Bizim iriyarı veteriner, pençesinde eterli pamukla bir kartal gibi çöküyordu kurbanlarının üzerine... Evet, cinayetler zincirinin arka odasındaki ayrıntılar teker teker çıkıyordu ortaya... Ya sikkeler? Etrafa bakındım, ne madeni bir para ne de sikkelerin toplu olarak konulabileceği bir kutu görebildim. Ama buralarda bir yerlerde olmalıydı. Belki Yektanın çalışma odasında. Öyle ya, şairimiz artık sözcüklerle değil, cesetlerle şiir yazmaya başladığına göre, malzemelerinin bir kısmını çalışma odasında tutuyor olabilirdi (Ümit, 2025).

Metinde cinayetlerin ne şekilde işlendiği ve hangi aletlerin kullanıldığı detaylıca anlatılmaktadır. Ortaya çıkan suçun rasyonel ve planlı bir şekilde meydana getirilirken araçsal nitelikleri de ortaya koyulmaktadır. Kriminoloji açısından bu durum failin dürtülerinin şiddet öznesi olmaktan çok riskleri en aza indirerek oluşturulmasına yönelik olarak görülebilir. Ekonomi-politik açıdan ise tarihi “sikkeler” dir. Cinayetlerin arkasında maddi değeri bulunan tarihsel objeler, suçun salt estetik ve psikopatolojik bir sapma olmadığı bunun yerine kültürel sermayenin ekonomik sermayeye dönüştürülmeye çalışıldığı anlamı çıkabilir. Tarihi sikkelerin ortadan kaybolması, kültürel metaların karanlık güçler tarafından piyasaya sürülmesiyle birlikte ekonomik bir gücün el değiştirerek geniş bir yapısal suç ağının varlığına işareti görünür kılabilir.

“Şerefsizler kim?” Tükürür gibi nefretle fısıldadı. “Define avcıları... Bir ay önce kanalizasyon borusu döşenirken, tarihi eserler çıktı hisarın yanından. İki de küp bulundu. Küplerin içinden çil çil altınlar... Eskiden hazine saklarlarmış buraya.” “Osmanlı zamanında” diye düzeltti arkadaşını Pehlivan. Belirgin bir küçümseme ile bakıyordu Ramiz’e. Osmanlı zamanında devlet hazinesini saklamışlar kulelerin birine. O da çok sürmemiş zaten, sonra yine saraya taşımışlar. Ama millet cahil, altın çıktığını duyar duymaz kazmasını kapamı dayandı hisarın temeline (Ümit, 2025).

Yukarıdaki metinde tarihsel ve kültürel mirasın ekonomik çıkar doğrultusunda nasıl metalaştırılabildiğini göstermektedir. Hisar çevresinde altın bulunduğu yönündeki söylentiler, bazı kişilerin tarihî mekânları korunması gereken ortak bir değer olarak değil, ekonomik kazanç elde edilebilecek bir kaynak olarak görmelerine neden olmaktadır. Kolay ve zahmetsiz para kazanma arzusu dile getirilmektedir. Bu durum, kültürel mirasın piyasa mantığı içerisinde değerlendirilerek tahrip edilme riskini ortaya çıkardığı şeklinde düşünülebilir. Ekonomi-politik açıdan bakıldığında, define avcılarının davranışları ekonomik kazanç beklentisinin toplumsal ve kültürel değerlerin önüne geçebildiğini göstermektedir. Tarihî alanlara yönelik yapılan kaçak kazılar, yalnızca bireysel bir hazine arayışı değil; kültürel varlıkların ekonomik değere indirgenmesinin bir sonucu olarak düşünülebilir. Bu bağlamda metin, ekonomik çıkar güdüsünün suç davranışlarını teşvik edebildiğini ve kültürel miras üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurabildiğini ortaya koyabilir.

İkinci gün isyancılar iyice cesaretlendiler. Hipodromda toplanıp başta Konstantinopolis valisi olmak üzere, imparatorluk yetkililerinin görevden alınmasını istediler. Pabucun pahalı olduğunu anlayan Jüstinyen asilerin isteklerini kabul etti. Ama isyan dinmedi. Beşinci günün sonunda Jüstinyen son çare olarak hipodroma gelerek isyancılarla konuşma yaptı. Ayaklanmayı sona erdirirlerse hiç kimsenin cezalandırılmayacağını söyledi. Fakat kalabalık onu dinlemedi bile. Artık tek bir istekleri vardı: İmparatoru değiştirmek (Ümit, 2025).

Jüstinyen döneminde yaşanan isyanı, geniş bir toplumsal hoşnutsuzluğun siyasal bir krize dönüşmesi bağlamında ele almaktadır. Hipodromda toplanan kalabalığın valinin ve imparatorluk yetkililerinin görevden alınmasını istemesi, yalnızca bireysel talepler değil, yönetim yapısına yönelik bir memnuniyetsizliğin dışavurumu olarak değerlendirilebilir. Bu durum, toplum ile devlet arasındaki gerilimin görünür hale

geldiğini göstermekle birlikte siyasi istikrarsızlığında ortaya koyulduğu anlaşılmaktadır. Ekonomi-politik açıdan bakıldığında isyan, iktidar ve kaynak dağılımı üzerindeki çatışmaların bir yansıması olarak düşünülebilir. Jüstinyen 'in talepleri kabul etmesine rağmen isyanın devam etmesi, krizin sadece idari kararlarla çözülemeyecek kadar derin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu süreçte devlet otoritesi, meşruiyetini korumak için taviz vermek zorunda kalmıştır. Son aşamada imparatorun doğrudan Hipodrom'da halka seslenmesi, iktidar ile kitle arasındaki mesafenin ortadan kaldırıldığını göstermektedir. Ancak kalabalığın artık imparatorun değiştirilmesini talep etmesi, isyanın basit bir protesto olmaktan çıkıp rejim krizine dönüştüğü anlaşılmaktadır. Böylece siyasal meşruiyetin sarsıldığı ve iktidarın doğrudan hedef haline geldiği bir dönüşüm sürecinin yaşandığı anlatılmak istenmiştir.

Evet, Konstantin sütünün maketi de işte buradaydı. Yani Mukadder Kınacı'nın cesedini bulduğumuz yer. Etrafında başka yapılarda yer alıyordu. Hem Roma, hem de Osmanlı dönemine ait yapılar. Sütunun hemen arkasında Atik Ali Camii, karşı köşede Köprülü Mehmed Paşa Camii... Sütunun bulunduğu meydanın zemininde yine harfler vardı. Dikkatli bakınca okuyabildim. Konstantin'in Forumu yazıyordu. Bu kez Mukadder Kınacının parmaklarının işaret ettiği yöne, doğruya doğru uzattım hayali çizgimi. Üzerinde "Mese" yazan caddeden ilerledim, önce Tauri Forumu yazan günümüzün Beyazıt Meydanı'na ulaştım. Yine Roma binaları, Beyazıt camii, bugün İstanbul Üniversitesi olan Fatih'in ilk yaptırdığı saray (Ümit, 2025).

Bu metin, İstanbul'un tarihsel katmanlarını Roma ve Osmanlı dönemleri üzerinden bir arada görünür kılarak kentsel mekânın sürekliliğini ve dönüşümünü ortaya koyduğu görülmektedir. Konstantin Sütunu ve çevresindeki yapılar, kentin yalnızca fiziksel bir alan değil, aynı zamanda farklı iktidarların iz bıraktığı bir "tarihsel sahne" olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda metin, kentsel mekânın ekonomi-politik olarak sürekli yeniden üretildiği bir hafıza alanına işaret etmektedir. Ekonomi-politik açıdan değerlendirildiğinde, Roma'dan Osmanlı'ya ve günümüze uzanan yapıların yan yana varlığı, kentsel dönüşüm süreçlerinin sadece fiziksel yenilenme değil, aynı zamanda iktidar ilişkilerinin mekâna kazınması olduğunu göstermektedir. "Mese" gibi tarihsel yolların günümüz kent dokusuyla iç içe geçmesi, kentin sermaye, yönetim ve kamusal kullanım ekseninde sürekli yeniden düzenlendiği ifade edilmektedir. Bu durum, kentsel alanın ekonomik ve politik çıkarlar doğrultusunda şekillendirildiğini ortaya koyar. Kültürel miras perspektifinden bakıldığında ise metin, İstanbul'un çok katmanlı tarihinin korunmuş izlerini ve bu izlerin modern kent içinde nasıl anlam kazandığını vurguladığı anlaşılmaktadır. Atik Ali Camii, Köprülü Mehmed Paşa Camii ve İstanbul Üniversitesi gibi yapılar, farklı dönemlerin kültürel ve mimari mirasını temsil ettiği düşünülmektedir. Bu miras unsurlarının aynı mekânsal bütünlük içinde var olması, kentin kimliğinin süreklilik ve dönüşüm arasında kurulan hassas bir dengeyle oluştuğunu göstermektedir.

Sonuç

İstanbul Hatırası, suç olgusunu yalnızca bireysel sapma ya da psikolojik bir yönelim olarak değil; tarihsel, ekonomik, siyasal ve iletişimsel temsiller içinde şekillenen çok katmanlı bir yapı olarak ele almaktadır. Romanın merkezindeki cinayetler, klasik polisiye anlatının merak ve çözümleme işlevini sürdürmekle birlikte, kentin tarihsel belleğine, kültürel mirasın tahribine ve ekonomik çıkar ilişkilerine yönelik eleştirel bir söylem üretmektedir. Bu nedenle metinde suç, yalnızca failin işlediği adli bir eylem olarak değil, kentsel mekânın ve tarihsel mirasın piyasa mantığı içinde dönüştürülmesine verilen sembolik bir tepki olarak konumlandırılmaktadır.

Romanda suçun betimlenişi, estetik ve simgesel bir düzlemde kurgulanmanın yanında tarihi mekânlar ve çıkar çatışmalarının ortaya koyulmasında sık sık dile getirildiği görülmektedir. Cesetlerin üzerindeki kıyafetler, konumlandırılış biçimi, düğümlerin bilinçli olarak gevşek bırakılması, arteria karotisin milimetrik doğrulukla kesilmesi gibi ayrıntılar; failin rasyonel, planlı ve teknik bilgiye sahip bir özne olarak inşa edildiğini göstermektedir. Bu durum, kriminolojide araçsal suç (instrumental crime) kavramıyla uyusmaktadır. Suç, ani bir öfke patlamasının sonucu değil; hesaplanmış ve planlanmış olarak tekrar eden ve mesaj üretmeye dönük bir eylem olarak görülmektedir. Özellikle ölüm nedeninin adli-tıbbi terminolojiyle açıklanması, cinayeti dramatik bir vahşet sahnesinden çıkararak bilimsel bir çözümleme alanına taşımakta; böylece polisiye anlatının epistemolojik boyutunu güçlendirerek ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Eleştirel kriminoloji olarak maktullerin bulundukları sınıfsal yapı ve ekonomik ilişkileri romanda dile getirilirken yaptıkları iş ve iş ortaklık bağları romanın içine sindirilerek çıkar grubu şeklinde anlatılmakla beraber ortaya konan mağduriyetin alt sınıf insan grubunun haklı bir gerekçe ile konuyu açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bununla birlikte roman, suçun yalnızca teknik icrasına değil, ardındaki ekonomik ve ideolojik motivasyonları da göstermeye çalışmaktadır. Tarihî sikkelerin ortadan kaybolması, kültürel değerlerin karanlık piyasalara sürülmesi ihtimali ve tarihsel mekânların rant projeleri uğruna tahrip edilmesi; kültürel sermayenin ekonomik sermayeye dönüştürülmesi sürecine işaret etmektedir. Bu bağlamda cinayetler, salt bireysel bir intikam ya da sapkınlık göstergesi olmaktan çıkar; tarihsel mirasın metalaştırılmasına karşı simgesel bir hesaplaşma niteliği kazanır. Ekonomi-politik perspektiften bakıldığında, İstanbul'un tarihsel dokusu bir bellek alanı olmaktan çok, sermaye birikiminin nesnesi hâline getirildiği gösterilmeye çalışılmaktadır. Suç ise bu olaylar neticesindeki dönüşüm sürecini bir eleştiri olarak konumlanmaktadır.

Mahkemenin beraat kararı verdiği bölümde görüldüğü üzere, cezanın betimlenmesi de ise en az suç kadar yapısal bir tartışma alanı açmaktadır. Tanıkların ifade değiştirmesi, savcı ve hâkimlerin "görülmesi" vurgusu; hukuk mekanizmasının güç ve

sermaye ilişkilerinden bütünüyle bağımsız işlemediği yönünde eleştirel bir ima taşımaktadır. Kriminolojik açıdan bu durum, cezasızlık (impunity)¹ ve beyaz yakalı suç (white-collar crime)² tartışmalarıyla ilişkilendirilebilir. Ekonomik çıkar etkeninin belirleyici olduğu projelerde, suçun kurumsal ağlar içinde görünmez kılınması ya da meşrulaştırılması söz konusu olabilmektedir. Böylece roman, yalnızca suçun işlenişini değil, suçun yargılanış sürecini de ekonomi-politik bağlamda sorgulayarak güç odaklarına vurgu yapmaktadır.

Öte yandan iki zanlı grup arasındaki gerilim “şehrin tarihine sahip çıkmak isteyenler” ile tarihsel dokuyu talan ederek kazanç sağlamayı hedefleyen şirket suçun kolektif ve ideolojik boyutunu göstermektedir. Bu karşıtlık, kent hakkı,³ kültürel miras ve ekonomik çıkar arasındaki çatışmayı temsil etmektedir. Kriminolojik açıdan burada suç, bireyin ahlaki tercihi ile içinde bulunduğu yapısal koşullar arasındaki gerilimde şekillenmektedir. Ekonomi-politik açıdan ise tarihsel mekân, bir kimlik ve aidiyet alanı olmaktan çıkarılarak piyasa mantığına tabi tutulmaktadır. Romanın temel eleştirisi, tam da bu dönüşüm sürecine yönelik olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak İstanbul Hatırası, suç ve ceza olgularını yalnızca polisiye bir merak unsuru olarak değil; kentsel dönüşüm, tarihsel bellek, ekonomik çıkar, temsil ve iktidar ilişkileriyle bağlantılı bir anlatı alanı olarak kurmaktadır. Bu yönüyle roman, polisiye edebiyatın “katil kim?” sorusunu aşarak “suç hangi toplumsal, tarihsel ve ekonomik koşullar içinde anlam kazanmaktadır?” sorusuna yönelen eleştirel kapasitesini görünür kılmaktadır. Çalışmanın bulguları, romanın İstanbul’u yalnızca dekoratif bir mekân olarak değil, ekonomik ve siyasal mücadelelerin, kültürel hafıza kayıplarının ve adalet arayışlarının kesiştiği bir temsil alanı olarak kurguladığını göstermektedir. Dolayısıyla İstanbul Hatırası, ekonomi-politik yaklaşım, eleştirel kriminoloji ve iletişim bilimlerinin temsil/söylem perspektifi açısından birlikte okunabilecek disiplinler arası bir metin niteliği taşımaktadır.

Extended Abstract

Ahmet Ümit’s *Istanbul Hatırası* discusses the destruction of Istanbul’s cultural heritage, economic conflicts of interest and the pressure of urban transformation through serial murders. The novel shows that crime is not an individual deviation; it is a multi-layered phenomenon shaped by historical, economic and political conditions.

¹ Cezalardan, kayıplardan veya diğer olumsuz sonuçlardan muaf olarak hareket etme yeteneğidir.

² Genellikle kişisel ve mali kazanç için işlenen bir dizi suçu kapsayan genel bir terimdir.

³ Kentte yaşayan bireylerin sahip olduğu yaşamsal ve kentsel hakları, gündelik hayatın tüm boyutlarını kapsayan bir haklar bütününe denir.

In the first half of the 20th century, detective novels changed not just in structure, but also in tone and language. The calm style of Agatha Christie and the complex, intellectual mind games of Dorothy Sayers and S. S. Van Dine took a backseat. Instead, writers began using simpler, more purposeful storytelling tools. In this period, dialogue became direct and natural, making the craft of writing detective fiction much more skillful and practical (Mandel, 2021).

Postmodern thought, which has emerged in the West since the 1960s, has brought along an approach that treats the work as a playground and emphasizes the element of entertainment in literature. This understanding redefined the position of the author, the narrator and novel techniques by questioning traditional narrative patterns; this transformation was also reflected in detective literature, one of the popular genres (Uğur, 2013). For example, Umberto Eco's *The Name of the Rose* is a postmodern detective novel (Yaman, 2022).

In the 1960s and 1970s, Patricia Highsmith focused on the criminal character, especially with the Ripley series. (Eğilmez, 2003).

In the 1980s and 1990s, while the influence of Patricia Highsmith and Umberto Eco continued, Paul Auster, Henning Mankell, and James Ellroy were prominent crime writers. In the 2000s and today, the influence of authors such as Stieg Larsson, Jo Nesbø, Gillian Flynn, Tana French, Don Winslow, and Elena Ferrante is seen on an international scale. According to Knight (2010), in the 2000s and today, the world detective novel has become a powerful and multi-layered literary field that discusses not only the solution of crime but also global injustices, identity crises, and the dark side of modern society.

The first example of the detective genre in Turkish emerged in 1881 with Ahmet Münif's translation of the French writer Ponson du Terrail's *Les Tragédies de Paris* (Paris Disasters) (Solmaz, 2025). Emile Gaboriau's 1867 work, *The Orcival Murder* (Le Crime d'Orcival), was translated into Turkish by Ahmet Mithat Efendi in 1883 and serialized in the newspaper *Tercüman-ı Hakikat*. In the same year, Ahmet Mithat Efendi, who was influenced by this translation, wrote the novel *Esrâr-ı Cinâyât*, which is considered the first copyrighted example of the detective genre in Turkish literature (Yeşilyurt, 2023). With the proclamation of the Republic in 1923, original works began to be published along with translated works in the detective novel genre.

Unlike previous periods in the crime novel in Türkiye from 1990 to the present, authors have consciously preferred to take advantage of the seductive possibilities of crime fiction even in their works that don't directly fall within the definition of "crime novel". By asserting that the phenomenon of crime is shaped within normative frameworks that protect the interests of certain social segments, critical criminology

opens up the current explanation models to re-evaluation (Cohen, 2009). Although the Marxist approach does not include the concept of crime directly into its theoretical framework, the scope and importance of crime in capitalist societies are so great that Marxism has the capacity to understand and explain various forms of this crime, especially greed-based crimes, corporate-based crimes, and crimes committed by the state (Cowling, 2012). In *A Memento for Istanbul*, Ahmet Umit blends crime fiction with Istanbul's history, economy, and culture. The novel begins with a series of murders in different historical parts of the city. Each murder follows a symbolic pattern, pointing back to Istanbul's Byzantine, Roman, and Ottoman past. While Captain Nevzat tracks down the killer with his team, he tries to solve not only the perpetrator of the crime, but also the historical and ideological meaning behind the murders. As the investigation progresses, it is clear that the victims were not chosen at random; It turns out that the murders are a reckoning against the destruction of Istanbul's historical heritage, the ignoring of cultural memory and the commodification of the city's identity. While keeping the classic mystery structure, the novel uses the crime to confront Istanbul's past. *A Memento for Istanbul* is more than just a serial killer story; it is a multi-layered work that mourns the city's lost history by blending crime fiction with historical criticism.

In the chapters about the "Description of Punishment" in the novel *A Memento for Istanbul*, the court had also decided to acquit, but the common belief was that both Adem Yazdan and Fazlı Gümüş, who provided him with amenities, were guilty. The fall of the wall was not an accident, but the sabotage of Adem Yazdan, who wanted to realize his great project. But this is Türkiye, witnesses have changed their statements, prosecutors, judges have been seen, and the court has decided to acquit (Umit, 2025). If ISD's claims are true, will all five people lose their lives as a result of turning a blind eye?"We had two sets of suspects. The first is a tourism company that wants to protect the history of this city, even if it is within their understanding, and the second is a tourism company that wants to make money by using the historical texture, or even plundering it if necessary. To be honest, I would never want Namık and Leyla to become murderers (Ümit, 2025). *A Memento for Istanbul* builds a narrative that treats the phenomenon of crime not only as an individual deviation or a psychological orientation, but as a multi-layered structure shaped within historical, economic and political contexts. While the murders are a symbolic intervention aimed at the historical memory of Istanbul, the acquittal verdicts and the possibility of impunity try to express how the legal system can be shaped under economic and political influences. In this context, the novel shows that crime is not an act limited to individual will; it is a phenomenon intertwined with historical, economic and institutional structures.

Kaynakça

- Alus, S. M. (2005). *30 Sene evvel İstanbul:1900'lü yılların başlarında şehir hayatı*. İletişim Yayınları.
- Cohen, S. (2009). *Against criminology* (4th ed.). Transaction Publishers.
<https://www.abebooks.com/9780887386893/Against-Criminology-Cohen-Stanley-088738689X/plp>
- Cowling, M. (2012). *Marksizm ve kriminoloji teorisi* (D. Yeşilsu, Çev.). Renas Yayıncılık.
<https://www.notabene.com.tr/urun/marksizm-ve-kriminoloji-teorisi-kavramsal-araclar-ve-elestirel-bir-degerlendirme>
- Çakırtaş, B. (2015). Suç korkusu. T. Y. Sancar (Ed.), *Kriminoloji yazıları içinde* (s. 343-373). Ankara: Savaş Kitap.
- Eğilmez, D. B. (2003). *"Polisiye roman, Patricia Highsmith ve Ripley'in ötesi, "Cin Aynası /cinNet (2003). Academia.*
https://www.academia.edu/27852499/_Polisiye_Roman_Patricia_Highsmith_ve_Ripley_in_%C3%96tesi_Cin_Aynas%C4%B1_cinNet_2003_
- Foucault, M. (2013). *Hapishanenin doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.; 8. bs.). İmge Kitabevi Yayınları
- Gültekin, K. (2023). Eleştirel kriminoloji A.Sözer & E. Balcıoğlu (Ed.),. İçinde S. M. Alper & E. Balcıoğlu (Ed.), *Kriminoloji* (ss. 113-151). Nobel Akademik Yayıncılık.
<https://www.nobelyayin.com/kriminoloji-11051.html>
- Karaca, A. (2024). Suç ve edebiyat. *Türk Edebiyatı*, 51(611), 4-9.
- Knight, S. (2010). *Crime fiction since 1800 detection, death, diversity* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
https://discovered.ed.ac.uk/discovery/fulldisplay/alma9924451850802466/44UOE_INST:44UOE_VU2
- Köroğlu, B. (2018). *Ahmet Ümit'in romanlarında suç ve suç psikolojisi* [Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=enjbUkJZWklnzQAjswcjTw&no=Pjv7jm9FvGl45TP0JRGVlg>
- Mandel, E. (2021). *Hoş cinayet: Polisiye romanın toplumsal tarihi* (G. Aktaş & N. Saraçoğlu, Çev.; 3. bs.). Yazın Yayıncılık.
- Marx, K. (2022). *Kapital* (M. Selik & N. Atılgan, Çev.). Yordam Kitap.
<https://www.yordamkitap.com/kapital-takim-ciltli>

- Roloff, B., & SeeBlen, G. (1997). *Cinayet Sineması* (V. Atayman, Ed.; S.-S. N.Kaya, Çev.). Alan Yayıncılık.
- Solmaz, M. (2025). Türk ve Batı polisiye romanlarının değişim ve dönüşümü. *The Journal of Turk-Islam World Social Studies*, 12(45), 264-287. <https://doi.org/10.29228/TIDSAD.81272>
- Şüyun, F. (2017, Nisan 7). *Ahmet Ümit çevirmenleri ile buluşursa....* Dünya Gazetesi. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/ahmet-umit-cevirmenleri-ile-bulusursa/357163>
- Turhan, F. (2017). Cingöz Recai ne yer ne içer? (Dedektifler ne yer ne içer?). *221B Polisiye Dergi*, (12), 48-49.
- Tüfekcioğlu, Z. (2019, Kasım). *Ahmet Ümit*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/umit-ahmet>
- Uğur, V. (2013). 1980 sonrası polisiye romanlarımız. İçinde S. Şahin, B. Öztürk, & D. A. Büyükarman (Ed.), *Edebiyatın izinde polisiye edebiyat* (ss. 124-133). Bağlam Yayıncılık.
- Ümit, A. (2018). *Ahmet Ümit*. Ahmet Ümit Resmi Web Sitesi. <https://www.ahmetumit.com/biyografi.php>
- Ümit, A. (2025). *İstanbul Hatırası* (10. bs.). Yapı Kredi Yayınları. <https://www.yapikrediyayinlari.com.tr/istanbul-hatirasi.aspx>
- Üyepazarcı, E. (2008). *Korkmayınız Mister Sherock Holmes !Türkiye’de polisiye romanının 125 yıllık öyküsü (1881-2006)* (C. 1-2). Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık. http://www.dr.com.tr/kitap/korkmayiniz-mister-turkiyede-polisiye-romaninin-125-yillik-oykusu-1881-2006-/erol-uyepazarci/edebiyat/roman/polisiye/urunno=0000000283817?srsid=AfmBOopzEmYJtkrof6TYJu1lDZNm00Es7SsBag_B-yVETrJGSPZET5fw
- Üyepazarcı, E. (2017). Türkiye’de Polisiye Romanın İlk Dönemi: 1883-1928. *221B Polisiye Dergi*, (11), 28-30.
- Üyepazarcı, E. (2024). Polisiye edebiyatta “suç ve suçlu” kavramı. *Türk Edebiyatı*, 51(611), 10-14.
- Üyepazarcı, E. (2026). *Şerlok Holmes ile Cingöz Recai’nin izinde bir kitap kurdu – yazar, çevirmen, mühendis, bibliyofil* (1. bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. <https://www.iskulttur.com.tr/serlok-holmes-ile-cingoz-recainin-izinde-bir-kitap-kurdu-yazar-cevirmen-muhendis-bibliyofil.aspx>

Yaman, B. (2022). Umberto Eco romanları ve Ahmet Ümit'in İstanbul Hatırası romanı arasındaki metinlerarası ilişkilerin A Memento for İstanbul çeviri eserindeki izdüşümü [Özel Sayı]. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö11), 658-672. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1146749>

Yeşilyurt, Ş. (2023). Ahmet Mithat Efendi'nin Esrâr-ı Cinâyât ve Jön Türk romanlarında hafiyelik. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (18), 128-143. <https://doi.org/10.46250/kulturder.1332243>

Zagalov, N. A. (1979). *Ekonomi politiğin temelleri* (A. B. Dicleli, Çev.). May Yayıncılık.

Yazar Katkı Oranı: Yazarın katkı oranı yüzde 100'dür.

-Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

-This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No plagiarism detected.

-Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

-In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

Araştırma Makalesi**Research Article****Türkiye’de Alevilik Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar: Bibliyometrik Analiz ve Eğilimler***

*Academic Studies on Alevism in Türkiye:
A Bibliometric Analysis and Trends*

Berfin CENGİZ 0009-0005-1825-1558

Öz

Alevilik, Türkiye’de siyasal ve toplumsal konumu bakımından önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, Web of Science veri tabanında yer alan Alevilik konulu araştırma makaleleri bibliyometrik açıdan incelenmiştir. Araştırma, 2000-2026 yılları arasında yayımlanan araştırma makaleleri ile sınırlandırılmıştır. Veri temizleme süreci sonucunda 403 makale çalışma kapsamına alınmıştır. Veriler, RStudio programında bibliometrix paketi ve Biblioshiny arayüzü kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada yayınların yıllara göre dağılımı, ülkelere göre üretim durumu, öne çıkan yazarlar, anahtar kelimeler ve tematik eğilimler değerlendirilmiştir. Bu yönüyle araştırma, Alevilik literatüründeki gelişimi ve konu yoğunlaşmalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bulgular, Alevilik üzerine yapılan yayınlarda zaman içinde artış olduğunu ve üretimin ağırlıklı olarak Türkiye merkezli geliştiğini göstermektedir. Anahtar kelimeler incelendiğinde Alevilik, Alevi, Türkiye, Aleviler ve Bektaşilik kavramlarının öne çıktığı belirlenmiştir. Tematik harita sonuçlarında ise Türkiye, İslam, din, Bektaşilik, tasavvuf, ritüel, kimlik, göç ve diaspora başlıklarının literatürde farklı yoğunluklarda yer aldığı görülmektedir. Bu çalışma, Alevilik literatürünün genel durumunu göstermesi ve sonraki araştırmalar için derlenmiş bir veri zemini sunması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, bibliyometrik analiz, kültür, akademik yayın eğilimleri.

Berfin CENGİZ

Bağımsız Araştırmacı
Manisa/Türkiye

*Berfin Cengiz,
Independent Researcher
Manisa/Türkiye*

2940034001@ogr.cbu.edu.tr

*Çalışma etik kurul izni
gerektirmemektedir.

Gönderim Tarihi: 08.05.2026

Kabul Tarihi: 04.06.2026

*The study does not require
ethical committee approval.

Submission Date: 08.05.2026

Acceptance Date: 04.06.2026

Abstract

Alevism stands out as an important research area in Türkiye in terms of its political and social position. This study examines research articles on Alevism indexed in the Web of Science database from a bibliometric perspective. The research is limited to research articles published between 2000 and 2026. As a result of the data cleaning process, 403 articles were included in the scope of the study. The data were analyzed using the bibliometrix package and the Biblioshiny interface in RStudio. The study evaluates the distribution of publications by year, publication productivity by country, prominent authors, keywords, and thematic trends. In this respect, the research aims to reveal the development of the Alevism literature and its thematic concentrations. The findings show that publications on Alevism have increased over time and that scholarly production has developed predominantly around Türkiye. An examination of the keywords indicates that the concepts of Alevism, Alevi, Türkiye, Alevi, and Bektashism stand out. The thematic map results show that topics such as Türkiye, Islam, religion, Bektashism, Sufism, ritual, identity, migration, and diaspora appear in the literature at varying levels of intensity. This study is important in terms of presenting the general state of the Alevism literature and providing a compiled data basis for future research.

Keywords: Alevism, bibliometric analysis, culture, academic publication trends.

Cengiz, B. (2026). Türkiye’de Alevilik Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar: Bibliyometrik Analiz ve Eğilimler. *Trabzon Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 115-139.

Giriş

Alevilik, tarihsel kökenleri, inanç yapısı, ritüelleri ve örgütlenme biçimleri ile Türkiye’nin önemli inanç ve kültür alanlarından biridir. Sözlü kültür geleneği, ocak sistemi, cem ritüelleri, dedelik kurumu ve Bektaşilik ile kurduğu tarihsel ilişki, Aleviliğin toplumsal bir kimlik alanı olarak da ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle Alevilik, sosyal bilimlerde tarih, sosyoloji, halk bilimi, ilahiyat, kültürel çalışmalar ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinler içinde incelenmektedir.

Alevilik üzerine yapılan akademik çalışmalar zamanla farklı konu başlıkları etrafında çeşitlenmiştir. Literatürde Aleviliğin tarihsel gelişimi, inanç esasları, ibadet ve ritüel pratikleri, Alevi-Bektaşi geleneği, kimlik tartışmaları, göç, modernleşme ve siyasal temsil gibi konular öne çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, Alevilik çalışmalarının genişleyen bir araştırma alanı haline geldiğini gösterebilmektedir.

Bu noktada Alevilik literatürünün bilimsel üretim yapısını ve tematik eğilimlerini sistematik biçimde incelemek önem kazanmaktadır. Hangi yıllarda yayın sayısının arttığı, hangi ülkelerin alana daha fazla katkı sunduğu, hangi yazarların öne çıktığı ve anahtar kelimelerin hangi temalar etrafında yoğunlaştığı, alanın akademik gelişimini anlamak açısından önemlidir. Bibliyometrik analiz, bu tür göstergeleri değerlendirmeye imkân tanımaktadır. Bibliyometrik araştırmalar, yayınların belirli özelliklerinin analiz edilerek bilimsel iletişimin yapısına ilişkin bulgular elde edilmesine dayanmaktadır (Al & Coştur, 2007). Bu yönüyle bibliyometrik analiz, Alevilik literatürünün genel görünümünü ve araştırma eğilimlerini ortaya koymak için uygun bir yöntem sunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Alevilik literatürünün gelişimini ve tematik eğilimlerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda; çalışmada yayınların yıllara göre dağılımı, ülkelere göre bilimsel üretim yoğunluğu, öne çıkan yazarlar, anahtar kelime yoğunlukları ve tematik eğilimler incelenmektedir. Araştırma, 2000-2026 yılları arasında Web of Science veri tabanında yer alan araştırma makaleleri ile sınırlandırılmıştır. Toplam 403 makale araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu yönüyle çalışma, Alevilik literatürünün mevcut durumunu değerlendiren ve gelecekteki çalışmalar için yol gösterici olabilecek bibliyometrik bir çerçeve sunmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Alevilik inancının Türk toplumunda tarihsel ve güncel olarak önemli bir yeri bulunmaktadır. Alevilik, sözlük anlamı olarak Hz. Ali’nin yanında olmak, onu takip etmek, yolunda yürümek demektir (Dedekargınoğlu, 2010, s. 327). Alevilik kelimesi daha öncesinde yalnızca Hz. Ali’nin soyundan gelenler için kullanırken, 19. yüzyıldan itibaren Hz. Ali’yi takip edenler için de kullanılmaya başlanmıştır (Taşkın, 2009b, s. 28). Kültürel açıdan ise Alevilik, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisini merkeze koyan, toplumsal hayatı düzenlemeyi amaçlayan ve inançsal olarak İslam’ın özgün bir yorumu veya etno-dinsel bir topluluk ve yaşam biçimi olarak tanımlanan bir kültür birikimidir (Aytaş, 2013, s. 18). Bu nedenle, Aleviliğin bugünkü toplumsal niteliğini anlayabilmek için yalnızca kavramsal tanımlara değil, tarihsel oluşum sürecine de bakmak gerekmektedir.

Aleviliğin kökenleri çok eski dönemlere dayanmaktadır. İslamiyet’ten önceki Türk inançları (Şamanizm, Maniheizm gibi) ve kültürü, Aleviliğin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Demir & Şanlı, 2016). Örneğin bazı araştırmacılar, cem ve semah ritüelleri ile eski Türk Şamanist gelenekleri arasında benzerlikler kurmakta ve bu ritüellerin kısmen bu geleneklerden etkilenmiş olabileceğini iddia etmektedir (Markoff, 1996, s. 52). Bu yaklaşım, Aleviliğin yalnızca İslam sonrası gelişmelerle açıklanamayacağını göstermektedir.

Aleviliğin tarihsel doğuşu, Türklerin İslam’a girişiyle birlikte yaklaşık 10. yüzyıldan itibaren başlayan bir süreç içerisinde ele alınır (Ocak, 2009, s. 56). Bu dönemde Aleviliğin ilk biçimlerini oluşturan ve Horasan ile İran üzerinden Anadolu’ya ulaşan Vefailik, Yesevilik, Kalenderilik ve Haydarilik gibi tasavvufî hareketler, özellikle göçebe ve yarı-göçebe yoksul Türkmen boyları arasında yayılmıştır (Turan & Yıldız, 2008, s. 11). Bu tasavvufî hareketler, Aleviliğin hem inançsal öğelerinin hem de toplumsal örgütlenme biçimlerinin Anadolu coğrafyasında şekillenmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, İslam tasavvufunun önemli bir figürü olan Hoca Ahmet Yesevi’nin felsefesi, Alevi kültürünün oluşumu ve gelişmesinde önemli bir yere sahiptir (M. Erdem, 2009, s. 17). Bu tasavvufî etkiler, Anadolu’da özellikle Türkmen topluluklarının yaşam koşulları ve inanç pratikleriyle birleşerek Aleviliğin tarihsel gelişimine zemin hazırlamıştır.

Söz konusu koşullar, ilerleyen yüzyıllarda Anadolu’daki heterodoks inanç gruplarının siyasal ve sosyal hareketler içinde daha görünür hâle gelmesine yol açmıştır. Bu görünürlüğün en belirgin örneklerinden biri ise Babailer İsyanı’dır. 13. yüzyılda (1240) Baba İlyas ve Baba İshak önderliğinde gerçekleştirilen Babailer İsyanı, Anadolu’da Aleviliğin tarihsel altyapısını oluşturan en önemli

toplumsal olaylardan biridir (Turan & Yıldız, 2008, s. 11). Bu isyan, Selçuklu döneminde dağınık hâlde yaşayan ve farklı bir İslam anlayışına sahip göçebe ve yarı göçebe Türkmenlerin başlattığı büyük bir halk hareketidir; isyanın çıkış sebebinde sadece dini değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal eşitsizlikler de vardır (Ocak, 2009, s. 43). İsyân siyasal hedeflerine ulaşamasa da Sünni olmayan inanç gruplarının örgütlenme süreçlerinde etkili olmuştur (Turan & Yıldız, 2008, s. 17). Bu yönüyle Babailer İsyânı, Anadolu’daki farklı İslam anlayışlarının ve Aleviliğin dönüşmesinde önemli bir aşama olarak değerlendirilir (İn, 2024). İsyânın sonrasında Türkmenler zamanla Bektaşilik ve Kızılbaşlık şeklinde ifade edilen sosyal ve dini yapıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Kon, 2019). Bu dönemde ortaya çıkan Hacı Bektaş-ı Veli, Moğol baskısı sonucu Anadolu’ya gelen Yesevi geleneğine mensup önemli bir isim olarak, Türkmenler arasında Bektaşilik tarikatının temellerini atmış ve Anadolu Aleviliğinin manevî kurucusu olarak kabul edilmiştir (Savaş, 2024, s. 160). Bu süreç, Babailer İsyânı sonrasında şekillenen Bektaşî ve Kızılbaş topluluklarının, Aleviliğin inançsal ve kimliksel yapısının belirginleşmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

Aleviliğin bugünkü inançsal ve kimliksel yapısının belirginleşmesinde 16. yüzyılın başları, önemli bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde Şah İsmail’in İran’da ortaya çıkışı ve kırsal alanda yaşayan göçebe Türkmenleri etrafında toplanmasıyla Kızılbaşlık adı verilen farklı bir İslam anlayışı yaygınlaşmıştır (Ocak, 2009, s. 56). Şah İsmail’in Türkçeyi kullanması ve inanç bakımından Alevilerle benzer düşüncelere sahip olması, Alevi topluluğunun ona yakınlık duymasına neden olmuştur (Demir & Şanlı, 2016, s. 220). Alevilik, bu dönemde hem Hurufiliğin sembollere dayalı inanç anlayışından hem de Safevilerin Anadolu’daki Türkmenleri etkilemeye yönelik başlattığı propagandalar sayesinde bugünkü şeklini almaya başlamıştır (Turan & Yıldız, 2008, s. 24). Bu süreçte Kızılbaşlık, aynı zamanda Safevi etkisiyle şekillenen siyasal ve toplumsal bir kimlik alanını da ifade etmeye başlamıştır. Alevilik köken olarak çok daha eski inanç ve kültürlere dayansa da Safevilerin propagandaları yoluyla On İki İmam inancı ve Şii motifleri Alevilik kültürüne sonradan eklenmiştir; bu durum sonucunda Alevi toplulukları, kendilerini Hz. Ali’nin soyuna ve On İki İmam inancına bağlamaya başlayarak bir kimlik inşa etmişlerdir (Ocak, 2009, s. 56).

Yaşanan siyasal süreç ve Osmanlı Devleti’nin merkezileşmesi ile birlikte, Kızılbaş topluluklara yönelik yaklaşım daha denetleyici ve dışlayıcı bir nitelik kazanmıştır. Kırsalda yaşayan göçebe Türkmen toplulukları, eski inanç ve geleneklerini sürdürdükleri için sosyal, siyasal ve dinsel açıdan Osmanlı toplumundan giderek dışlanmaya başlamışlardır (Demir & Şanlı, 2016, s. 187). II. Bayezid döneminde sürgünler yaşanmış, Yavuz Sultan Selim ve II. Mahmut

dönemlerinde Kızılbaşlara karşı baskılar yoğunlaşmıştır (Aktaş, 1999, s. 48). Ancak bazı akademisyenler, Osmanlı Devleti’nin Alevilere yönelik yaklaşımının inanç temelli olmaktan ziyade, Safevi Devleti ile yaşanan siyasi gerilimler sebebiyle ortaya çıkan olaylara bağlamaktadır (Aktay, 2007b). Her hâlükârda bu dışlanma ve baskı ortamı, Aleviliğin uzun süre içe dönük ve kırsal topluluklar içinde sürdürülen bir inanç ve yaşam biçimi olarak varlığını devam ettirmesinde etkili olduğu söylenebilmektedir.

Aleviliğin bu içe dönük yapısı, Osmanlı İmparatorluğu dönemi boyunca 1900’lü yıllara kadar devam etmiştir (A. Yaman, 2009a, s. 187). Şehirleşen Aleviler ise Bektaşiliğin himayesi altında yer almaya başlamışlardır ancak II. Mahmud’un Yeniçeri Ocağı’nı kaldırmasına karşı çıkılması sonucu Bektaşi tekkelerinin kapatılması ve ileri gidenlerin cezalandırılmasıyla Bektaşilik, şehir ortamında daha kapalı bir hale gelmek zorunda kalmıştır (Aktay, 2007a, s. 69). Bu nedenle Alevilik, şehir ortamında da sınırlı ve örtük biçimlerde varlığını sürdürmüştür.

Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanan toplumsal değişim ve kırdan kente göç süreci, Aleviliğin bu kapalı ve geleneksel yapısını önemli ölçüde dönüştürmüştür (Rençber, 2012, s. 84). Kırsalda daha düzenli işleyen Alevi yapısı, şehirde dağınık bir hal almış; göç süreci, dede-talip bağına zayıflatmış, ocak düzenini işlemez hale getirmiş ve geleneksel inanç bilgisinin aktarımını kesintiye uğratmıştır (Demir & Şanlı, 2016, s. 191). Bu sebeple Alevilik, örgütlenme biçimi ve kültürel aktarım kanalları bakımından bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreçte Aleviler, şehirde kültürlerini yaşatabilmek amacıyla farklı isimler altında dernek, vakıf gibi örgütsel yapılar kurarak bir araya gelmişlerdir (Rençber, 2012, s. 84). Kentleşme süreci, geleneksel bağların zayıflamasına yol açmakla birlikte, Alevi kimliğinin kamusal alanda daha görünür hale gelmesini de beraberinde getirmiştir.

Bu görünürlük, 1960’lı ve 1970’li yıllarda Türkiye’deki siyasal hareketlilikle birlikte daha belirgin bir politik nitelik kazanmıştır. 1960’lar ve 1970’ler arasında birçok Alevi genç, sol siyaset akımlarında yer almış, inanç ve ideolojiyi birbirine karıştırarak geleneksel inanç değerlerinden uzaklaşmaya başlamışlardır (Erdemir, 2009, s. 170). Bu süreçte Alevilik, yalnızca dinsel bir kimlik olmaktan çıkıp aynı zamanda politik bir tutum veya etnik kimlikle ifade edilen bir yapıya dönüşmüştür (Aktay, 2007a, ss. 64-65). Dolayısıyla Alevilik, bu dönemde siyasal ve toplumsal konumlanmalar üzerinden de tanımlanmaya başlamıştır. Alevi-Bektaşi örgütlenmesi açısından 1960’lı yılların en dikkat çekici gelişmelerinden biri ise Alevi kimliğini temsil eden ilk siyasi parti niteliğinde kurulan Türkiye Birlik Partisi’nin 1966’da siyasi hayata girmesidir (Erdemir, 2009, s. 170). Bu gelişmeler, Aleviliğin siyasal alanda görünürlüğünü daha da arttırmıştır.

1980 darbesinden sonra örgütlenme yasağının 1989 yılında kalkmasıyla Aleviler hızla örgütlenmeye başlamıştır; örgütlerin vermiş olduğu destek ile de cemevleri açılmış ve Alevi ritüelleri açık bir şekilde yapılmaya başlanmıştır (Subaşı, 2009, s. 112). Cemevleri, 1990’lı yıllarda Alevi toplumunun dini hayatının merkezi haline gelmiş, kültürel ve sosyal işlevleri üstlenmiştir (Rençber, 2012, s. 84). Cemevleri, bu süreçte Aleviliğin şehir ortamında görünürlük kazanmasını sağlamıştır (Bulut, 2023, s. 209). Bu dönemde cemevleri ve örgütsel yapılar etrafında güçlenen Alevi kimliği, aynı zamanda Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan toplumsal olayların bıraktığı etkilerle birlikte şekillenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin yakın tarihinde, Alevi toplumunu etkileyen çeşitli toplumsal ve siyasal olaylar yaşanmıştır. Alevi toplumsal belleğinde iz bırakan başlıca olaylar, 1937-1938 Dersim olayları, 1978 Maraş olayları, 1980 Çorum olayları, 1993 Sivas/Madımak olayı ve 1995 Gazi olayları’dır (Aygün, 2009; Çavdar, 2020; I. Erdem, 2014; Oran, 2011; Poyraz, 2013; Şavklı, 2025; Yavan, 2018). Bunun yanında, 1970’li yıllarda Erzincan, Malatya, Sivas, Maraş ve Çorum gibi kentlerde de Alevi toplumunu etkileyen çeşitli şiddet olaylarının yaşandığı belirtilmektedir (Erdemir, 2009, s. 170). Bu olaylar, Aleviliği tarihsel deneyim ve kolektif bellek üzerinden de şekillendirmiştir.

Alevilik İnancının Kültürel Dinamikleri

Aleviliğin temel ahlaki prensibi “Eline, diline, beline hâkim olmak” anlayışıyla somutlaşmaktadır (Aytaş, 2013, s. 26). Bu anlayış, bireyin hem kendi davranışlarını denetlemesini hem de topluluk içinde ahlaki sorumlulukla hareket etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Aleviliğin merkezinde kadın erkek ayrımı yapılmaksızın insanın kutsallığı yer alır, cem ritüellerinde “can ve canlar” ifadesiyle hitap edilmesi cinsiyet ayrımcılığı yapılmadığının bir göstergesidir. Ancak araştırmalar, toplumun ataerkil yapısının etkisiyle bu eşitliğin uygulanışta tam olarak gerçekleşmediğini göstermektedir (Açer, 2019, s. 39).

Alevi toplumsal yapısında ahlaki ve inançsal ilkeler, aile ilişkileri ve topluluk içi bağlar üzerinden de sürdürülmektedir. Aile ilişkilerine bakıldığında, geleneksel olarak Alevi cemaatinin devamlılığını sürdürmek amacıyla uzun süre cemaat içi evlilik (endogami) yapılmıştır; bu kural günümüzde hala geçerli olsa da zorunluluk olarak uygulanmamaktadır (Subaşı, 2009, s. 117). Aidiyet yalnızca inanç yoluyla değil, aile ve cemaat ilişkileri aracılığıyla da korunmaktadır. Toplumsal dayanışma ise musahiplik (ahiret kardeşliği) kurumu aracılığıyla sağlanmaktadır (Tuğsuz, 2021, s. 14). Musahiplik dini akrabalık olarak görülür ve paylaşım, kardeşlik, eşitlik gibi öğeleri içine alan “cem düzenini” hayata geçirme çabasıdır (Engin, 2009, s. 140). Ayrıca musahiplik, dini bir dayanışma

ağı yaratarak üyelerin birbirlerinden haberdar olmalarını ve cemaatin sürekliliğini sağlamayı amaçlar (A. Yaman, 2009b, ss. 203-204).

Alevi toplumsal örgütlenmesinin temelini, otorite ve rolleri belirleyen kişiler olan dedelerin merkezde yer aldığı ocak sistemi oluşturmaktadır (A. Yaman, 2009a, s. 178). Dedelik kurumu, geleneksel yaşamda Alevileri dış dünyaya karşı koruyan ve iç toplumsal organizasyonunu düzenleyen ana yapıdır (Dedekargınoğlu, 2010, s. 336). Ocak sistemi ve dedelik kurumu, Alevi toplumunda yalnızca dini otoriteyi değil, topluluk içi düzeni ve sürekliliği sağlayan temel yapılardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Bu örgütlenme yapısının ritüel alandaki en belirgin karşılığı cemdir. Cem, Aleviliğin en temel ritüeli olup ibadetlerin merkezde yer aldığı ve kurallarının uygulandığı kutsal bir meclistir (Bulut, 2023, s. 208). Cemler genellikle perşembeyi cumaya bağlayan akşamlarda yapılmaktadır (A. Yaman, 2022, s. 156). Sözcük anlamı “bir araya gelmek” olan ceme geleneksel olarak musahibi olmayanlar ve dışarıdan kişiler kabul edilmezken, günümüzde özellikle büyük şehirlerde yabancılar da katılabilmekte; ancak küskünler, dargınlar, suç işleyenler ve üzerinde kul hakkı bulunanlar bu törene katılamamaktadır (Aytaş, 2013, s. 23). Tasavvufi olarak cem, kulun Allah’ta eriyerek onunla birleşmesi (tevhit) halidir (Cebecioğlu, 1997, s. 195).

Cem ritüeli, On İki İmam’ı simgeleyen ve dede (ayini yöneten), rehber (taliplere yardımcı olan), zakir (saz eşliğinde deyiş söyleyen), çerağcı (meydanı aydınlatan), farraş (manevi temizliği yapan), sakkacı/ibrikdar (su hizmetini yürüten) ve semahçıların (semah dönenlerin) görev aldığı On İki Hizmet’in eksiksiz icrası ile gerçekleşen kutsal bir bütünlük içinde yapılmaktadır (Bulut, 2023, s. 203). Alevi ritüellerinde okunan dualara veya metinlere gülbank adı verilmektedir (Rençber, 2012, s. 26). Bu yapı, cemin belirli kuralları, görev dağılımı ve sembolik anlamları olan bir ritüel niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

Cemin Alevi toplumu içindeki önemi yalnızca ritüel boyutuyla sınırlı değildir; cem, toplumsal düzenin korunması açısından da işlevseldir. Cem, Alevi toplumunda dinsel, hukuksal denetim ve sosyal-eğitsel aktarım sağlama işlevlerini bir arada yerine getirmektedir (Taşgın, 2009a, s. 212). Aynı zamanda bir “halk meclisi” niteliği taşır; burada toplumsal sorunlar konuşulmakta ve çözümler üretilmektedir (Bulut, 2023, s. 198). Bir diğer işlev olarak cem, bireyin bir yıllık davranışlarını dede ve topluluk önünde değerlendirmesine imkan tanıyan bir sorgu yeri olan “dar meydanı” işlevini üstlenir ve düşkünlük kurumu aracılığıyla suç işleyenlerin topluluk karşısında yargılanmasını sağlamaktadır (Taşgın, 2009a, s. 213). Düşkün olan kişi herhangi bir ritüele katılamaz.

Cemin düzenleyici işlevinin temelinde rıza alma ve helalleşme anlayışı bulunmaktadır. Rıza alma ve helalleşme, cemin temel şartı olup dede ayin başlamadan önce toplulukta küskünlük, dargınlık veya alacak-verecek meselesi olup olmadığını sorar ve “Kul kuldan razı olmadıkça Tanrı kuldan razı olmaz” inancı gereği rıza sağlanmadan ceme başlanmaz (A. Yaman, 2009b, s. 205).

Cem ritüelinde inançsal aktarımın en önemli unsurlarından biri saz ve sözdür. Bağlama, Aleviler tarafından “telli Kur’an” olarak da tanımlanmaktadır (Dedekargınoğlu, 2010, s. 340). Nefesler (deyişler), Alevi toplumunun ortak deneyiminden doğan ve kutsal kabul edilen şiirlerdir. Duaz-ı İmam, Miraçlama, Mersiye ve Tevhit gibi türler cem ritüellerinin temelini oluşturmakta ve Alevi inancının yolunu öğretmektedir (Akkuş & Sugiyama, 2020, s. 91). Duaz-ı İmam, cem ritüellerinde cemin mühürlenmesinden sonra genellikle üç adet okunan, On İki İmam’ın isimlerinin anıldığı ve övüldüğü şiirsel eserlerdir (Üzüm, 2009, s. 268). Miraçlama, Hz. Muhammed’in Miraç’a çıkışını ve Kırklar Meclisi’ne kabul edilmesini anlatan şiirsel anlatılardır, miraçlama okunduğunda ritüelin bir parçası olarak Kırklar Semahı icra edilir (Kalenderoğlu & Güray, 2019, s. 153). Mersiye ise Kerbela’da şehit edilen İmam Hüseyin ve diğer Kerbela şehitleri anısına yazılmış, matem ve ağıt içerikli şiirlerdir (Taşgın, 2009a, s. 221). Sözlü ve müzikal unsurlar, Alevi inancının kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir kültürel işleve sahiptir.

Alevilikte lokma geleneği, ceme katılanların niyaz olarak getirdiği yiyecekleri ifade eder; aynı zamanda cem kurbanının etinden yapılan yemeğe de lokma denmektedir (M. Yaman, 2009, s. 343). İkrar verme ise bir kişinin kurban lokması sunarak cem meydanında topluluk ve dede huzurunda Alevi yoluna bağlılık sözü vermesi, musahip olması ve yolun sorumluluklarını kabul etmesi anlamına gelmektedir (Taşgın, 2009a, s. 218). Lokma ve ikrar, cem içinde bireyin toplulukla kurduğu bağı ve Alevi yoluna ilişkin sorumluluklarını görünür kılan uygulamalardır.

Alevilikte cenaze hizmetleri, kentleşme ile birlikte cemevlerinde verilmeye başlanmıştır. Cemevleri içerisinde gasilhane ve morg bulunmakta, cenaze namazları dede tarafından kıldırılmaktadır (Bulut, 2023, s. 206). Cenazeden yaklaşık kırk gün sonra Dardan İndirme ritüeli yapılır; ritüelin amacı kişinin alacak-vereceklerinin çözülüp topluluktan helallik alınmasıdır (Coşkun, 2013, s. 271). Bu uygulamalarda rıza ve helalleşme anlayışının ölüm sonrası süreçlere de taşındığı görülmektedir.

Alevilik inancının bir diğer boyutu, belirli zamanlarda yerine getirilen oruç pratikleridir. Alevilikte oruç, Sünnilikteki oruçtan farklıdır. Alevilikte temel olan iki tür oruç vardır: Muharrem orucu ve Hızır orucu. Muharrem orucu, Hz.

Hüseyin ve On İki İmam anısına, yas amacıyla tutulan on iki günlük oruçtur; oruç sırasında su içilmez, hayvan kesilmez, düğün/eğlence yapılmaz; oruç bitiminde aşure yapılır (Arslanoğlu, 2001). Hızır orucu ise genellikle her yıl 13-14-15 Şubat tarihlerinde, üç gün üst üste Hızır Nebi’nin darda kalanlara yetişmesi niyetiyle tutulur (M. Yaman, 2009, s. 362). Alevilikte oruç, yalnızca bedensel bir ibadet değil, yas, anma ve dayanışma ile ilişkili bir pratik olarak değerlendirilmektedir.

Alevi ritüelleri içinde söz, müzik, paylaşım ve oruç pratiklerinin yanında beden ritüel içindeki hareketi de önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda semah, cem ritüelinin en belirgin sembolik uygulamalarından biridir. Semah, cemlerde icra edilen, mistik ve estetik hareketlerle Tanrı’ya ulaşmayı ifade eden, kökeni Hz. Ali’nin pirliğinde yapılan Kırklar Meclisi’ndeki ilk semaha dayanan bir ritüeldir (Akdağoğlu, 2025, s. 551).

Aleviliğin toplumsal yapısını anlamak için ritüel uygulamalarının yanında, bu toplulukların iktisadi ve toplumsal hayatına da bakmak gerekmektedir. Anadolu Aleviliğinin ilk biçimleri, özellikle yoksul göçebe ve yarı-göçebe Türkmen toplulukları arasında yayılmıştır (Turan & Yıldız, 2008, s. 12). Eski Türk geleneğini sürdüren Alevilerin kırsal alandaki yaşam biçimi oba, oymak ve boylar şeklinde örgütlenmiştir (Taşgın, 2009b, s. 26). Bazı Alevi topluluklarında, örneğin Tahtacılar, ekonomik yaşam katırcılık ve ormancılık gibi göçebe hayata uygun işler etrafında şekillenmiştir (Engin, 2009, s. 127). Alevilerin yaşayış biçiminde emeğin kutsal kabul edilmesi ve eşitlik ilkesinin öne çıkması, bazı araştırmacılar tarafından Hz. Ali’nin adalet anlayışı ve Hacı Bektaş-ı Veli’nin “el emeği” vurgusuyla ilişkilendirilerek Aleviliğin “ön-sosyalist” bir yapı taşıdığı şeklinde yorumlanmıştır (Şahin, 2015, s. 543). Kırsal yaşam biçimiyle şekillenen bu iktisadi ve toplumsal yapı, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanan kentleşme süreciyle önemli ölçüde değişmiştir.

1950’li yılların sonlarından itibaren kırdan kente göç, Alevi toplumunun iktisadi hayatında büyük dönüşümlere yol açmıştır. Kentleşme, Alevilerin toplumsal hareketlilikten daha fazla yararlanmasına ve eğitime daha çok önem vermesine katkı sağlamıştır (Halis, 2019). Günümüzde kentlerdeki cemevleri ve Alevi örgütlenmeleri, kültürel-sosyal dayanışmanın merkezi olarak faaliyet göstermekte; yemek yardımı, eğitim desteği, kira-yakacak yardımı ve ücretsiz sağlık hizmetleri gibi birçok destek sunan önemli dayanışma mekanları haline gelmektedir (Rençber, 2012, s. 83). Bu açıdan cem, Alevi topluluğunun sosyal, ekonomik, adli ve ahlaki ihtiyaçlarını karşılamayı ve düzenlemeyi amaçlayan bir yapı olarak kabul edilebilmektedir.

Modernleşme, kentleşme ve siyasal değişimler, Alevi kimliklerinin melezleşmesine ve yeni kimlik arayışlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur

(Aksakal, 2014, s. 227). Alevilik, bu süreçte dinsel bağlarından ayrışarak somutlaşan farklılaşmalar göstermiştir (Subaşı, 2008). Bu farklılaşma, Aleviliğin yalnızca kimlik düzeyinde değil, kültürel aktarım biçimleri bakımından da dönüşmesine yol açmıştır. Alevilik tarihsel olarak sözlü kültüre dayanmaktadır; geleneksel inanç ve ritüellerin aktarılmasında dede, nefesler ve cem belirleyici olmuştur (Subaşı, 2009, s. 112). Ancak, kırdan kente göçün etkisiyle sözlü kültür zayıflamış, yazılı kültür devreye girmiştir (Halis, 2019). 1990’lı yıllardan itibaren Alevi vakıf ve derneklerinin gelişmesi, Alevilerin kamusal alanda görünürlüğünü artırarak ortak bir “biz” bilinci oluşturmalarına ve toplumsal kimlik taleplerini ifade edebilmelerine imkan sağlamıştır (Subaşı, 2009, s. 113). Böylece Alevilikte kültürel aktarım, sözlü gelenekle sınırlı kalmamış; yazılı kaynaklar, vakıf ve dernek faaliyetleri ile kamusal görünürlük üzerinden de devam etmiştir.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Alevilik ile ilgili akademik çalışmaların yayın eğilimlerini ve tematik yönelimlerini incelemektir. Bu kapsamda Alevilik literatürünün yıllara göre gelişimi, ülkelere göre bilimsel üretim dağılımı, öne çıkan yazarları, yayın kaynakları, anahtar kelime yoğunlukları ve tematik yapıları değerlendirilmektedir. Çalışmanın yanıt aradığı temel araştırma soruları şu şekildedir:

1. Alevilik alanındaki akademik yayınlar yıllara göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Alevilik literatüründe bilimsel üretim hangi ülkelerde yoğunlaşmaktadır?
3. Alanda en üretken yazarlar kimlerdir?
4. Yayın kaynakları, yazarlar ve anahtar kelimeler arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?
5. Yazar anahtar kelimeleri hangi kavramlar etrafında yoğunlaşmaktadır?
6. Anahtar kelimeler temelinde Alevilik literatüründe hangi tematik yapılar öne çıkmaktadır?

Bu sorulara yanıt verebilmek amacıyla çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometrik analiz, belirli bir araştırma alanındaki yayınların matematiksel ve istatistiksel yöntemlerle incelenmesine olanak sağlayan niceliksel bir araştırma yöntemidir (Folkers, 2013, s. 1). Bu yöntem aracılığıyla bir alandaki akademik üretimin gelişim seyri, yoğunlaştığı konular ve tematik yönelimleri sistematik biçimde değerlendirilebilmektedir.

Araştırma, 2000–2026 yılları arasında Web of Science veri tabanında yer alan ve yayın türü “Article” olarak belirlenen makalelerle sınırlandırılmıştır. Veri toplama sürecinde Alevilik, Aleviler, Alevi-Bektaşî geleneği, Bektaşîlik ve ilişkili

kavramları kapsayan tarama terimleri kullanılmıştır. Veri temizleme sürecinde makaleler başlık, özet ve anahtar kelime alanları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bu süreçte Alevilik, Alevi kimliği, Alevi-Bektaşî geleneği, cem, cemevi, dedelik ve Alevi topluluklarıyla doğrudan ilişkili olmayan çalışmalar analiz dışında bırakılmıştır. Yalnızca anahtar kelime eşleşmesi nedeniyle veri setinde yer alan, ancak içerik bakımından Alevilik literatürüyle doğrudan bağlantı kurmayan kayıtlar da temizlenmiştir. Bu ön inceleme ve veri temizleme sürecinin ardından toplam 403 makale araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan veriler Web of Science veri tabanından dışa aktarılmıştır. Elde edilen veri seti, RStudio ortamında bibliometrix paketi ve bu paketin web tabanlı arayüzü olan Biblioshiny aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz sürecinde öncelikle veri setine ilişkin genel bibliyometrik göstergeler hesaplanmıştır. Ardından yıllara göre yayın sayısı dağılımı, ülkelere göre bilimsel üretim, en üretken yazarlar, yayın kaynakları-yazarlar-anahtar kelimeler arasındaki üç alanlı ilişki haritası, yazar anahtar kelimelerinin TreeMap gösterimi ve anahtar kelimelere dayalı tematik harita oluşturulmuştur. Anahtar kelime analizlerinde yazarlar tarafından belirtilen anahtar kelimeler esas alınmıştır.

Bu çalışma çeşitli sınırlılıklar içermektedir. İlk olarak araştırma yalnızca Web of Science veri tabanında indekslenen makalelerle sınırlandırılmıştır. Bu nedenle; DergiPark, TR Dizin, Scopus ve Google Scholar gibi farklı veri tabanlarında yer alan çalışmalar ile kitap, tez, bildiri ve benzeri diğer akademik yayın türleri araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir. İkinci olarak çalışma, 2000–2026 yılları arasında yayımlanan ve yayın türü “Article” olarak belirlenen çalışmalarla sınırlıdır. Bu durum, farklı yayın türlerinde üretilen ya da ilgili veri tabanında indekslenmeyen çalışmaların analiz dışında kalmasına neden olmaktadır. Son olarak bibliyometrik analiz, Alevilik literatürünün genel eğilimlerini, üretim yapısını ve tematik yoğunlaşmalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu nedenle çalışma, makalelerin içeriklerini, kuramsal katkıları veya yöntemsel derinliklerini ayrıntılı biçimde değerlendirmemektedir.

Bulgular

Bu bölümde, Web of Science veri tabanından elde edilen ve araştırma kapsamına alınan 403 makaleye ilişkin bibliyometrik bulgular sunulmaktadır. Bulgular, öncelikle veri setinin genel özelliklerini ortaya koyan temel göstergeler üzerinden değerlendirilmiş; ardından yayınların yıllara göre dağılımı, ülkelere göre bilimsel üretim durumu, öne çıkan yazarlar, yayın kaynakları-yazarlar-

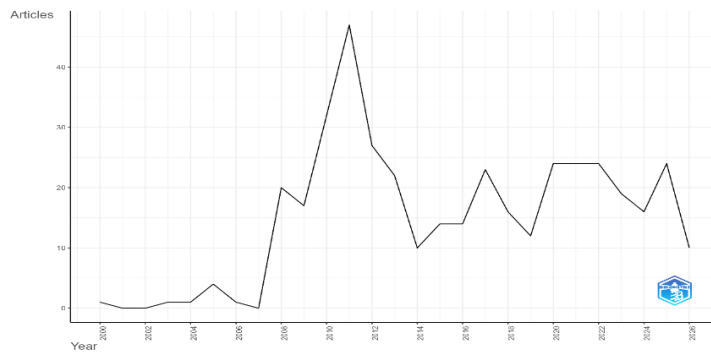
anahtar kelimeler arasındaki ilişkiler, anahtar kelime yoğunlukları ve tematik eğilimler incelenmiştir.

Tablo 1. Veri Setine İlişkin Genel Bilgiler

Zaman Aralığı	2000-2026
Yayınların Yer Aldığı Dergi Sayısı	161
Makale Sayısı	403
Yıllık Yayın Artış Oranı	%9,26
Toplam Yazar Sayısı	402
Tek Yazarlı Makalelerin Yazar Sayısı	253
Yazarlar Tarafından Belirtilen Anahtar Kelime Sayısı	1089
Toplam Kaynakça Sayısı	12.684
Makalelerin Ortalama Yaşı	9,95
Makale Başına Ortalama Atıf sayısı	5,772

Tablo 1’de, çalışma kapsamında incelenen veri setine ilişkin genel bilgiler yer almaktadır. Buna göre analiz edilen veri seti 2000-2026 yılları arasında yayımlanmış 403 makaleden oluşmaktadır. Bu makaleler 161 farklı dergide yayımlanmış ve toplam 402 yazar tarafından üretilmiştir. Veri setinde 1089 anahtar kelime ve 12.684 kaynakça kullanıldığı kaydı yer almaktadır. Yıllık yayın artış oranının %9,26 olması, Alevilik alanındaki akademik üretimin zaman içinde artış eğilimi gösterdiğine işaret etmektedir. Ayrıca makalelerin ortalama yaşının 9,95 olması, veri setinin yaklaşık on yıllık akademik birikimi kapsadığını ortaya koymaktadır. Makale başına ortalama atıf sayısının 5,772 olması ise yayınların belirli düzeyde akademik görünürlüğe sahip olduğunu göstermektedir.

Şekil 1. Yıllara Göre Yayın Sayısı Dağılımı

Şekil 1’de 2000-2026 yılları arasında Alevilik alanında yayımlanan makalelerin yıllara göre dağılımı gösterilmektedir. Bulgulara göre 2000’li yılların başında yayın sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. 2000 yılında 1, 2001, 2002 ve 2007 yıllarında 0, 2003 ve 2004 yıllarında 1’er makale, 2005 yılında ise 4 makale yayımlanmıştır. 2008 yılında yayın sayısında belirgin bir artış yaşanmaktadır ve 20 makaleye ulaşılmıştır. Yayın üretimi 2011 yılında 47 makale ile en yüksek

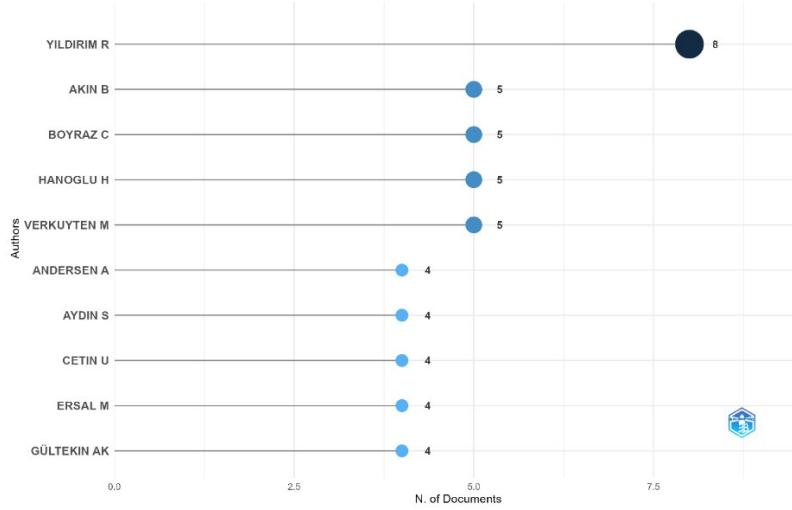
düzeye ulaşmıştır. 2012 yılı sonrasında yayın sayısında düşüş ve dalgalanmalar gözlemlenmektedir. 2026 yılında 10 makale görülmekle birlikte, bu değer yılın tamamlanmamış olması nedeniyle kesin bir düşüş olarak yorumlanmamalıdır. Yayın dağılımındaki bu yapı, Alevilik konusuna yönelik akademik ilginin yıllar içerisinde belirli dönemlerde yükseliş ve düşüşler yaşadığını göstermektedir.

Tablo 2. Ülkelere Göre Yayın Sayısı Dağılımı

Ülke	Yayın Sayısı
Türkiye	295
Amerika Birleşik Devletleri	37
İngiltere	35
Almanya	18
Hollanda	18
Avusturya	9
Avusturalya	8
Fransa	8
İran	5
Polonya	5

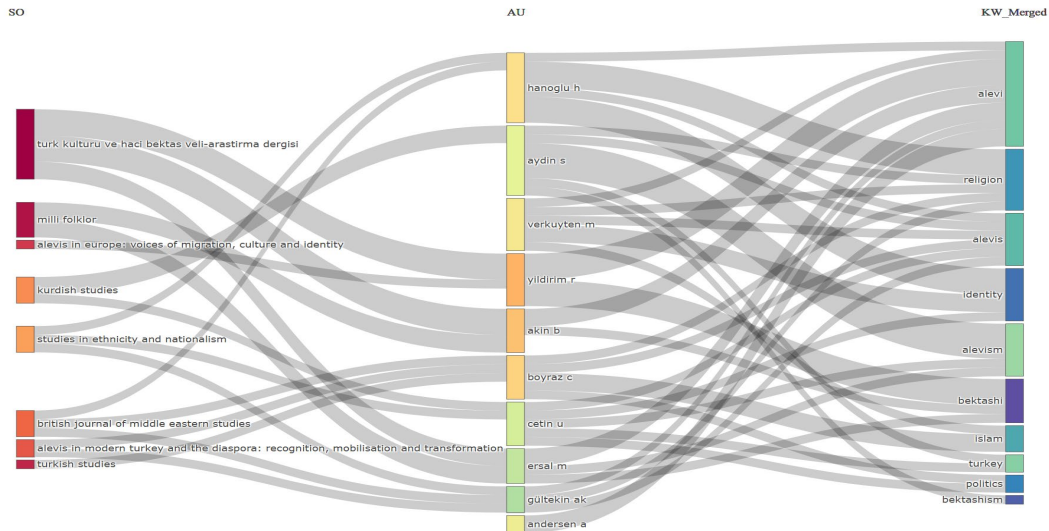
Tablo 2’de Alevilik ile ilgili en çok yayına sahip ilk 10 ülke gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde, Alevilik konusunda en yüksek bilimsel üretkenliğe sahip ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir. Bu durum, Alevilik konusunun tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamı nedeniyle Türkiye merkezli bir araştırma alanı olarak öne çıktığını göstermektedir. Türkiye’yi 37 yayın ile Amerika Birleşik Devletleri, 35 yayın ile İngiltere izlemektedir. Almanya ve Hollanda’nın 18’er yayınla öne çıkması ise Alevilik çalışmalarının göç, diaspora ve Avrupa’daki Alevi toplulukları açısından da akademik ilgi gördüğüne işaret etmektedir. Bunun yanı sıra; Avusturya’nın 9, Avustralya ve Fransa’nın 8’er, İran ve Polonya’nın ise 5’er yayınla tabloda yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, tabloda yer alan ilk 10 ülke dışında da sınırlı sayıda yayına sahip ülkeler bulunmaktadır. Bunlar; 4 yayınla Kanada, 3’er yayınla İsveç ve Norveç, 2’şer yayınla Ermenistan, Belçika, Yunanistan, İtalya, Slovenya ve İsviçre; 1’er yayınla Bangladeş, Bulgaristan, Hindistan, Irak, İsrail, Kazakistan, Kırgızistan, Yeni Zelanda ve İspanya’dır.

Şekil 2. Yayın Sayısına Göre En Üretken Yazarlar

Şekil 2’de Alevilik konusunda en fazla akademik yayına sahip yazarlar gösterilmektedir. Bulgulara göre Yıldırım R., 8 yayın ile veri setinde en üretken yazar olarak öne çıkmaktadır. Akın B., Boyraz C., Hanoğlu H. ve Verkuyten M. ise 5’er yayınla Yıldırım R.’yi takip etmektedir. Andersen A., Aydın S., Çetin U., Ersal M. ve Gültekin AK. ise 4’er yayınla listede yer almaktadır. Bu dağılım, literatürde güçlü bir yazar tekelleşmesinden ziyade görece dağınık bir üretim yapısının bulunduğunu göstermektedir.

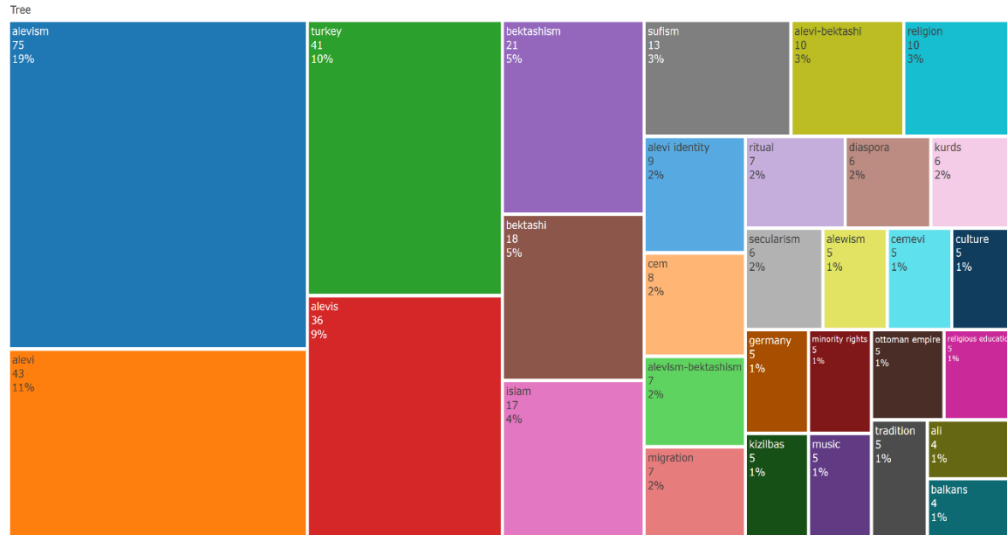
Şekil 3. Yayın Kaynakları, Yazarlar ve Anahtar Kelimeler Arasındaki Üç Alanlı İlişki Haritası

Şekil 3’te, veri setinde öne çıkan yayın kaynakları, yazarlar ve anahtar kelimeler arasındaki ilişkiler üç alanlı ilişki haritası aracılığıyla gösterilmektedir. Böylece Alevilik literatüründe yayın yapan dergiler ile yazarların tematik yönelimleri gözlemlenebilmektedir.

Şeklin sol bölümünde yayınların yer aldığı kaynaklar, orta bölümünde öne çıkan yazarlar, sağ bölümünde ise anahtar kelimeler yer almaktadır. Buna göre Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Milli Folklor, Kurdish Studies, Studies in Ethnicity and Nationalism, British Journal of Middle Eastern Studies ve Turkish Studies gibi kaynakların Alevilik alanındaki yayın üretiminde öne çıktığı görülmektedir. Yayınlarda kullanılan anahtar kelimelere bakıldığında “alevi”, “religion”, “alevis”, “identity”, “alevism”, “bektashi”, “islam”, “turkey” ve “politics” kavramları öne çıkmaktadır. Bu durum; Alevilik literatüründe din, kimlik, Bektaşılık, Türkiye ve siyaset kavramlarıyla bir ilişki ağı bulunduğunu göstermektedir.

Şekil 4. Anahtar Kelimelerin Ağaç Haritası

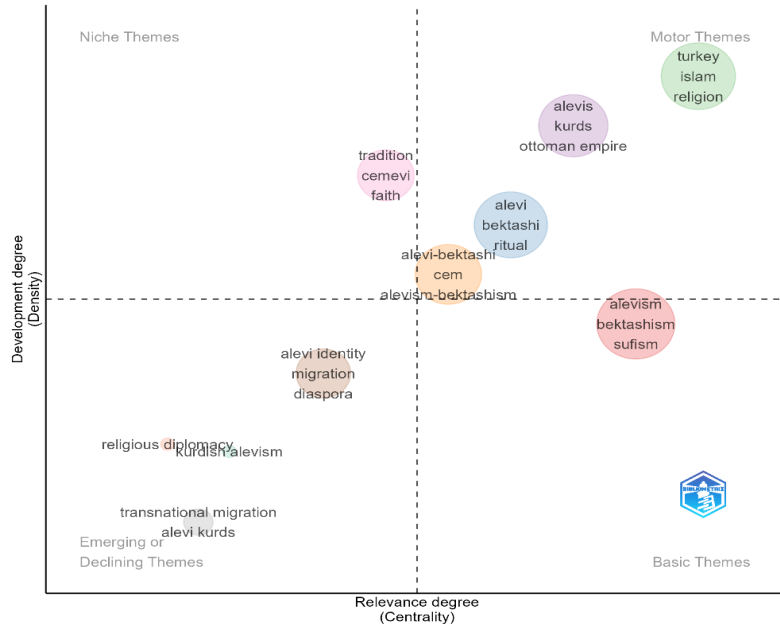

Şekil 4’te, veri setinde yer alan yazar anahtar kelimelerinin tekrar sıklığı ve oransal dağılımı gösterilmektedir. Ağaç haritasında kutuların büyüklüğü, ilgili anahtar kelimenin veri setinde ne ölçüde yer tuttuğunu göstermektedir. Buna göre “Alevilik” 75 tekrar ve %19 kullanım oranı ile en sık kullanılan anahtar kelime olarak öne çıkmaktadır. “Alevilik” anahtar kelimesini 43 tekrar ve %11 kullanım oranı ile “Alevi”, 41 tekrar ve %10 kullanım oranı ile “Türkiye”, 36 tekrar ve %9 kullanım oranı ile “Aleviler”, 21 tekrar ve %5 kullanım oranı ile “Bektaşılık” takip etmektedir.

Bu dağılım, Alevilik literatüründe Alevilik/Aleviler, Türkiye, Bektaşılık, İslam ve tasavvuf eksenlerinin belirgin bir ağırlığa sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında Alevi kimliği, ritüel, diaspora, Kürtler, göç, cemevi ve sekülerlik gibi kavramların yer alması, literatürde toplumsal kimlik, topluluk aidiyeti, mekânsal dönüşüm ve modernleşme tartışmalarının da görünür olduğunu göstermektedir. Alevi-Bektaşî, Alevilik-Bektaşılık, din, azınlık hakları, Osmanlı

İmparatorluğu, Kızılbaş, müzik, gelenek, kültür, Balkanlar ve Ali gibi anahtar kelimeler ise literatürün tarihsel kökenler, inanç aktarımı, kültürel pratikler, dinsel eğitim ve coğrafi yayılım gibi farklı boyutlara da açıldığını düşündürmektedir.

Şekil 5. Anahtar Kelimelere Göre Tematik Harita

Şekil 5’te, anahtar kelimeler temelinde oluşturulan tematik harita yer almaktadır. Bu haritada yatay eksen temaların merkezilik düzeyini, dikey eksen ise gelişmişlik/yoğunluk düzeyini ifade etmektedir. Merkezilik, bir temanın literatürdeki diğer temalarla ne kadar bağlantılı olduğunu; yoğunluk ise o temanın kendi içinde ne ölçüde gelişmiş bir kavramsal yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, haritanın sağ üst bölgesi motor temaları, sol üst bölgesi niş temaları, sağ alt bölgesi temel temaları, sol alt bölgesi ise gelişmekte olan ya da gerileyen temaları temsil etmektedir.

Haritanın sağ üst bölgesinde yer alan “Türkiye-İslam-din” kümesi, Alevilik literatüründe hem merkezi hem de gelişmiş bir tema olarak öne çıkmaktadır. Bu küme, Alevilik çalışmalarında Türkiye bağlamı ile din ve İslam tartışmalarının alanın genel yapısıyla güçlü biçimde ilişkilendiğini göstermektedir. Aynı bölgede görülen “Aleviler-Kürtler-Osmanlı İmparatorluğu” kümesi ise etnik kimlik, tarihsel bağlam ve Osmanlı dönemi tartışmalarının literatürde belirgin bir tematik hat oluşturduğunu düşündürmektedir.

Sağ alt bölgede bulunan “Alevilik-Bektaşilik-tasavvuf” kümesi, alanın temel temalarından biri olarak değerlendirilebilir. Bu konum, Alevilik, Bektaşilik ve tasavvuf ilişkisinin literatürde geniş bir bağlantı ağına sahip olduğunu; ancak

yoğunluk bakımından motor temalar kadar gelişmiş bir kümelenme oluşturmadığını ortaya koymaktadır. “Alevi-Bektaşî-ritüel” kümesinin merkeze yakın ve sağ tarafta konumlanması da ritüel pratikler ile Alevi-Bektaşî geleneği arasındaki ilişkinin literatürde güçlü bir biçimde ele alındığını göstermektedir.

Sol üst bölgede yer alan “gelenek-cemevi-inanç” kümesi, niş tema niteliği taşımaktadır. Bu küme, cemevi, gelenek ve inanç kavramlarının kendi içinde belirli bir bütünlük oluşturduğunu; buna karşılık alanın daha merkezi temalarıyla görece sınırlı bağlantılar kurduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu başlıklar literatürde özel bir çalışma alanı olarak görünmekle birlikte, Türkiye, İslam, Bektaşîlik ve ritüel gibi temalar kadar geniş bir ilişki ağına sahip değildir.

Sol alt bölgede ise “Alevi kimliği-göç-diaspora”, “ulusötesi göç-Alevi Kürtler” ve “dinsel diplomasi-Kürt Aleviliği” kümeleri yer almaktadır. Bu konum, söz konusu temaların literatürde görünür olduğunu; ancak merkezilik ve yoğunluk bakımından daha sınırlı bir düzeyde kaldığını düşündürmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, Alevilik literatürünün gelişimini ve tematik dağılımını anlamlandırmak amacıyla Web of Science veri tabanında yer alan araştırma makaleleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında 2000-2026 yılları arasında yayımlanan 403 araştırma makalesi değerlendirilmiştir. Değerlendirme esnasında makalelerin yıllara göre dağılımı, ülkelere göre üretim durumu, öne çıkan yazarlar, yayın kaynakları, anahtar kelimeler ve tematik eğilimler ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, Alevilik literatürünün zaman içinde gelişen ve farklı konu başlıkları etrafında çeşitlenen bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir.

Araştırmada ulaşılan bulgulara göre, Alevilik alanındaki akademik üretim 2000’li yılların başında sınırlı düzeyde kalmış, 2008 yılından itibaren belirgin bir artış göstermiştir. Yayın sayısının en yüksek olduğu yıl 2011 olmuştur. 2012 sonrasında ise yayın sayılarında dönemsel düşüşler ve dalgalanmalar görülmektedir. Bu durum, Alevilik konusuna yönelik akademik ilginin belirli dönemlerde yoğunlaşıp belirli dönemlerde azalan bir seyir izlediğini göstermektedir. 2026 yılına ilişkin veriler ise yıl tamamlanmadığı için kesin bir düşüş olarak değerlendirilmemelidir.

Ülkelere göre yayın dağılımı incelendiğinde, Alevilik alanındaki bilimsel üretimin büyük ölçüde Türkiye merkezli olduğu görülmektedir. Türkiye’nin ilk sırada yer alması, Aleviliğin tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak Türkiye ile güçlü biçimde ilişkili olmasıyla açıklanabilir. Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya ve Hollanda gibi ülkelerin de yayın üretiminde yer alması, Alevilik çalışmalarının yalnızca Türkiye ile sınırlı kalmadığını; göç,

diaspora ve Avrupa’daki Alevi toplulukları üzerinden uluslararası olarak da akademik yer edindiğini göstermektedir.

Yazar dağılımı açısından bakıldığında, alanda belirli yazarların öne çıktığı; ancak üretimin tek bir yazar ya da dar bir araştırmacı grubu etrafında yoğunlaşmadığı görülmektedir. En üretken yazarın 8 yayınlı Yıldırım R. olması, diğer yazarların ise 4 ya da 5 yayınlı listede yer alması, Alevilik literatüründe görece dağınık bir üretim yapısının bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, alanın farklı araştırmacılar tarafından farklı yönleriyle ele alındığını ortaya koymaktadır.

Anahtar kelime analizleri, Alevilik literatürünün hangi kavramlar etrafında şekillendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bulgulara göre “Alevilik”, “Alevi”, “Türkiye”, “Aleviler” ve “Bektaşilik” kavramları en sık kullanılan anahtar kelimeler arasında yer almaktadır. Bu dağılım, Alevilik literatürünün en çok Türkiye ve Bektaşilik ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, kimlik, ritüel, diaspora, Kürtler, göç, cemevi ve sekülerlik gibi kavramların da görünür olması, Alevilik çalışmalarının yalnızca inançsal ya da tarihsel bir çerçevede değil, toplumsal kimlik, mekânsal dönüşüm ve modernleşme ile ilişkili olarak da ele alındığını ortaya koymaktadır.

Tematik harita sonuçları, Alevilik literatüründe bazı temaların daha merkezi ve gelişmiş bir konumda bulunduğunu göstermektedir. “Türkiye-İslam-din” kümesinin motor tema olarak öne çıkması, Alevilik çalışmalarında Türkiye bağlamı ile din ve İslam tartışmalarının alanın genel yapısıyla güçlü biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir. Alevilik-Bektaşilik-tasavvuf” kümesinin temel tema olarak yer alması ise Alevilik, Bektaşilik ve tasavvuf ilişkisinin literatürde geniş bir alana sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık “gelenek-cemevi-inanç” kümesi daha niş bir tema olarak görünmekte; “Alevi kimliği-göç-diaspora” gibi kümeler ise görünür olmakla birlikte merkezilik ve yoğunluk bakımından daha sınırlı bir konumda kalmaktadır.

Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, Alevilik literatüründe tarihsel, dinsel ve kültürel boyutların güçlü bir yer tuttuğu; buna karşılık göç, diaspora, kimlik, cemevi gibi konuların daha fazla geliştirilmeye açık alanlar olduğu söylenebilir. Özellikle Avrupa’daki Alevi toplulukları, kentleşme sonrası kültürel aktarım biçimleri, genç kuşaklarda Alevi kimliği, cemevlerinin toplumsal işlevleri ve Aleviliğin dijital mecralardaki temsili gibi konular, gelecekteki araştırmalar için önemli çalışma alanları sunmaktadır. Sonuç olarak, Alevilik üzerine yapılan akademik çalışmaların zaman içinde çeşitlendiği, ancak literatürün belirli kavramlar ve temalar etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

Extended Abstract

Alevism occupies an important place within Türkiye’s historical, cultural, political and social structure. It has therefore become a broad field of academic inquiry across disciplines such as history, sociology, theology, folklore, cultural studies and political science. Over time, the literature has expanded around themes including the historical development of Alevism, the Alevi-Bektashi belief tradition, cem rituals, dedelik, the ocak system, migration, urbanization, identity debates, political representation and diaspora. This thematic diversity makes it necessary to examine the structure and development of academic production on Alevism. In this context, bibliometric analysis offers a suitable method for identifying publication trends, visible themes, and the distribution of scientific production by country, author, journal and keyword.

The main purpose of this study is to examine academic studies on Alevism from a bibliometric perspective and to reveal the general structure, development and thematic orientations of the literature. The study focuses on research articles indexed in the Web of Science database between 2000 and 2026 and is limited to publications classified as “Article”. Following the data cleaning process, 403 research articles were included in the analysis. Accordingly, the study seeks to answer how publications on Alevism are distributed by year, in which countries scientific production is concentrated, who the most productive authors are, how sources, authors and keywords are related, around which concepts author keywords cluster, and which thematic structures stand out in the literature.

The theoretical background of the study is shaped around the historical development and cultural dynamics of Alevism. Alevism is addressed as a belief and cultural tradition formed through a long historical process and transformed through changing social, political and cultural conditions.

Bibliometric analysis was used as the research method. The data were obtained from the Web of Science database and analyzed in RStudio using the bibliometrix package and the Biblioshiny interface. In the analysis process, general bibliometric indicators, annual publication trends, country-based scientific production, the most productive authors, a three-field relationship map showing sources-authors-keywords, a tree map of author keywords and a thematic map based on keywords were evaluated. In the keyword analyses, the author keywords specified in the articles were taken as the basis.

The findings show that the data set consists of 403 articles published between 2000 and 2026. These articles appeared in 161 different journals and were produced by 402 authors. The annual growth rate of publications was calculated as 9.26%. The data set includes 1,089 author keywords and 12,684 references.

The average age of the articles is 9.95 years, while the average number of citations per article is 5.772. These indicators suggest that the Alevism literature has gained continuity and a certain level of academic visibility.

The distribution of publications by year shows that academic production on Alevism was limited in the early 2000s. The number of publications increased significantly after 2008 and reached its highest level in 2011 with 47 articles. After 2012, fluctuations and partial decreases are observed. Although 10 articles are recorded for 2026, this figure should not be interpreted as a definite decline because the year has not yet been completed. Therefore, academic interest in Alevism does not follow a fully linear pattern; rather, it intensifies in certain periods and decreases or fluctuates in others.

Country-based findings indicate that scientific production on Alevism is largely centered in Türkiye, which ranks first with 295 publications. This result is expected given Alevism’s strong historical, cultural and social connection with Türkiye. However, the presence of publications from the United States, England, Germany, the Netherlands, Austria, Australia, France, Iran and Poland shows that Alevism has also become an international academic subject, particularly in relation to migration and diaspora.

Author analyses show that the field is not shaped by a single author or a narrow group of researchers. Yıldırım R. stands out as the most productive author with 8 publications. Akın B., Boyraz C., Hanoğlu H. and Verkuyten M. follow with 5 publications each, while Andersen A., Aydın S., Çetin U., Ersal M. and Gültekin AK. follow with 4 publications each. This distribution indicates a relatively dispersed author structure.

Keyword analyses provide clues about the conceptual organization of the literature. The most frequently used keywords are “Alevism”, “Alevi”, “Türkiye”, “Alevis” and “Bektashism”. In addition, keywords such as identity, ritual, diaspora, Kurds, migration, cemevi and secularism show that Alevism is discussed not only as a historical or religious subject, but also in relation to social identity, spatial transformation, migration and modernization.

The thematic map supports these findings. The “Türkiye-Islam-religion” cluster appears as a motor theme, indicating a central and developed structure. The “Alevis-Kurds-Ottoman Empire” cluster points to ethnic identity, historical context and Ottoman-period debates. The “Alevism-Bektashism-Sufism” cluster is positioned as a basic theme, showing a broad network of relations but a lower level of internal development than motor themes. While the “tradition-cemevi-belief” cluster appears as a niche theme, clusters such as “Alevi identity-

migration-diaspora”, “transnational migration-Alevi Kurds” and “religious diplomacy-Kurdish Alevism” appear as developing or less central themes.

As a result, this study shows that the academic literature on Alevism has expanded over time and diversified around historical, religious, cultural, political and diasporic themes. The findings reveal that Türkiye, Islam, religion, Bektashism and Sufism maintain central positions in the literature, while migration, diaspora, cemevis, Alevi identity among younger generations, cultural transmission after urbanization and the representation of Alevism in digital media remain open to further research. In this respect, the study presents a general view of the Alevism literature and provides a bibliometric basis for future studies.

Keyword: Alevism, bibliometric analysis, Türkiye, Alevi identity, Bektashism, academic publication trends.

Kaynakça

- Açer, T. M. (2019). Etno-dinsel bir topluluğun sınırlarını belirleyen “kadın-erkek eşitliği” söylemi ve pratikteki çelişkiler: Alevi kadınlar üzerine nitel bir çalışma. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 3(3), 33-56.
- Akdağoğlu, T. (2025). Alevîlikte müzik yoluyla inanç ifade biçimleri: “Nefes ve semah” örneği. *Yegah Müzikoloji Dergisi*, 8(2), 548-570. <https://doi.org/10.51576/ynd.1676311>
- Akkuş, M., & Sugiyama, C. A. (2020). Popülerleşen değişlerde anlamı yakalama ve doğasına dokunma tartışmaları. *Anthropology*, (39), 87-97.
- Aksakal, E. (2014). Kültürel kimliğin inşa sürecinde melez bir kavram olarak Alevilik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (53), 215-231.
- Aktaş, A. (1999). Kırsal dönüşüm sürecinde Aleviler. *Cem*, 32(90).
- Aktay, Y. (2007a). Sosyo-kültürel ve politik yönleriyle Alevilik üzerine notlar. *Milel ve Nihal*, 4(1), 57-76.
- Aktay, Y. (2007b). *Tarihi, kültürel, folklorik ve aktüel boyutlarıyla Alevilik*. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi.
- Al, U., & Coştur, R. (2007). Türk Psikoloji Dergisi’nin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(2), 142-163.
- Arslanoğlu, İ. (2001). Alevilikte temel inanç unsurları ve pratikler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (20).
- Aygün, H. (2009). *Dersim 1938: Resmîyet ve hakikat*. Dipnot.
- Aytaş, G. (2013). Alevilik kavramı etrafında bazı tespit ve değerlendirmeler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (56), 15-28.
- Bulut, A. (2023). Alevilerin gündelik hayatlarını ve inanç dünyalarını şekillendiren ritüel: Cem. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, (27), 192-210. <https://doi.org/10.24082/2023.abked.415>
- Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. Rehber.
- Coşkun, N. Ç. (2013). Alevi-Bektaşî geleneğinde dârdan indirme cemi ve bu cemin toplum yaşamındaki önemi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (65), 271-280.
- Çavdar, O. (2020). *Sivas katliamı: Yas ve bellek*. İletişim Yayınları.
- Dedekargınoğlu, H. (2010). Dünkü ve bugünkü Alevilik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (56), 325-348.

- Demir, A. İ., & Şanlı, Y. (2016). Cem Dergisi’nde sunulan Alevilik kavram, kaynak ve tarihi. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 163-232.
- Engin, İ. (2009). Tahtacılar ve Tahtacı Aleviliği. İçinde A. Y. Ocak (Ed.), *Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî kültürü* (ss. 123-202). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Erdem, I. (2014). Gazi olayları ve doksanlarda devrimci mahallelerin yeni nizamı. *Toplum ve Kuram*, (9), 53-60.
- Erdem, M. (2009). Aleviler ve Alevilik meselesi. *Dinî araştırmalar*, 12(33), 17-23.
- Erdemir, A. (2009). Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinde Alevi-Bektaşî örgütlenmeleri. İçinde A. Y. Ocak (Ed.), *Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî kültürü* (ss. 168-175). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Folkers, T. (2013). *Bibliometrics*. University of Groningen.
- Halis, E. E. (2019). *Kentleşme sürecinin Alevi kültür ve değerlerine etkisi* [Yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- İn, H. B. (2024). *Türkiye’de ilahiyat akademisinin Alevilik meselesine yaklaşımı* [Doktora Tezi]. Harran Üniversitesi.
- Kalenderoğlu, S., & Güray, C. (2019). Miraç kavramının Alevi sözlü kültürü açısından incelenmesi: Çubuk-Şabanözü örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (92), 143-170.
- Kon, Ü. (2019). *Babaî isyanının ekonomik ve sosyal etkileri* [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Markoff, I. (1996). Bir gizli İslam mezhebinin çözümlenmesinde dışavurumcu kültürün rolü, Türkiye Alevileri örneği I (E. Danacıoğlu, Çev.). *Cem*, (60), 52-54.
- Ocak, A. Y. (2009). *Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî kültürü*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Oran, B. (2011). 1937/38’de ne oldu? İçinde *I. Uluslararası Tunceli Dersim Sempozyumu (4-6 Ekim 2010) bildiriler kitabı* (ss. xiii-xvii). Tunceli Üniversitesi Yayınları.
- Poyraz, B. (2013). Bellek, hakikat, yüzleşme ve Alevi katliamları. *Kültür ve iletişim*, 16(1), 9-39.
- Rençber, F. (2012). Alevi geleneğinde “cem evinin” tarihsel kökeni. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(1), 73-86.

- Savaş, E. (2024). Başlangıcından Osmanlı dönemine Alevilik tarihi toplumsal olayları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 13(1), 159-181.
- Subaşı, N. (2008). *Sırrı fâş eylemek: Alevi modernleşmesi* (C. 1). Ufuk Çizgisi Yayınları.
- Subaşı, N. (2009). Türk Modernleşmesi ve Alevîler. İçinde A. Y. Ocak (Ed.), *Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî kültürü*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Şahin, B. (2015). Alevi kimliği ve başkaldırı öğretisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 539-548. <https://doi.org/10.17719/jisr.20153913773>
- Şavklı, C. (2025). Terör ve anarşi kışkacında Türkiye: 1978 Kahramanmaraş toplumsal olayları örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 534-550. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1604162>
- Taşgın, A. (2009a). Cem, cemevi ve işlevleri. İçinde A. Y. Ocak (Ed.), *Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî kültürü* (ss. 211-225). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Taşgın, A. (2009b). Modernite ile karşılaşma ve Alevî-Bektaşî kavramlarının yeni anlamları üzerine. İçinde A. Y. Ocak (Ed.), *Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî kültürü* (ss. 25-37). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tuğsuz, N. (2021). Kentleşme ve teknolojinin değiştirdiği Alevilik: Musahiplik ve dedelik kurumları. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 13-21.
- Turan, A., & Yıldız, H. (2008). Tarihten günümüze Anadolu Aleviliği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26(26-27), 11-24.
- Üzüm, İ. (2009). İnançtan külte: Alevîlikte Oniki İmam inancı. İçinde A. Y. Ocak (Ed.), *Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî kültürü* (ss. 268-285). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yaman, A. (2009a). Alevîlerde dedelik ve dede ocakları. İçinde A. Y. Ocak (Ed.), *Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî kültürü* (ss. 178-202). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yaman, A. (2009b). Alevîlikte toplumsal kontrol kurumu: “Düşkünlük”. İçinde A. Y. Ocak (Ed.), *Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî kültürü* (ss. 203-210). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Yaman, A. (2022). *Şah-ı Merdan’a talip olanlar: Kızılbaşlar, Aleviler, Bektaşiler*. La Kitap Yayınları.
- Yaman, M. (2009). Alevîlik ve Bektaşîlikte temel âyin ve erkânlar. İçinde A. Y. Ocak (Ed.), *Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî kültürü* (ss. 328-367). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yavan, M. K. (2018). Siyasal şiddet, terörizm ve Türkiye örneği: 12 Eylül süreci. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 120(237), 81-102.

Yazar Katkı Oranı: Çalışmaya birinci yazarın katkı oranı %100’dür.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

-Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

-This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No plagiarism detected.

-Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

-In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.